БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА.

III
Нс-14.988
1927-1-1

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
імени
ШЕВЧЕНКА
У ЛЬВОВІ.
ч. 30429/1927

30429.
07
Пс-14.988
1927-1-10

ПОСТУП

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

ЗМІСТ

Лицар Хоробрий (МОНТРЕЗОР). Луна минувшини (Ю. ДАРАГАН). Або плач або кров (МЕРІЯМ). Слухаю (Д. БАНДРІВСЬКИЙ). Два листи до молоді (В. ЛИПИНСЬКОГО). Зломаний меч (Ґ. К. ЧЕСТЕРТОН). Значіння традиції для молодого покоління (В. ЗАЛОЗЕЦЬКИЙ). Соціяльний змисл (ПЄР ЛЬ'ЕРМІТ). Сніг (МЕРІЯМ). Київ (Ю. ДАРАГАН). Два вороги (М. Е. ДЕЛЛЄ ҐРАЦІЄ). Сторінка літератури (Л. НИГРИЦЬКИЙ). На культурні теми. З природи й техніки. Бібліографія. Видавничі новини. Із студентського життя. Літературні замітки й анекдоти. Криве дзеркало.

СІЧЕНЬ — ЛЮТЕНЬ

7. РІЧНИК 1927 1—2 ЧИСЛО

УКРАЇНСЬКА ХРИСТІЯНСЬКА ОРҐАНІЗАЦІЯ У ЛЬВОВІ

Від Редакції

Старі читачі студентського вістника „Поступ“ знають вже мотиви, які спонукали нас увійти на відмінні шляхи нашої праці. В останньому числі „П.“ за 1926 рік повідомили ми наш круг читачів, що **від 1 січня 1926 будемо видавати „Поступ“ для всіх інтеліґентних верств нашого громадянства як вістник літератури й життя,** бо ізза великої матеріяльної скрути українське галицьке студентство навіть у половині не могло своїми передплатами покрити коштів друку **свойого студентського журналу.** Отже щоби поставити наш журнал матеріяльно на сильніші підстави і зєднати собі ширший круг читачів нестудентів, змінили ми зовнішний і внутрішний вигляд нашого журналу. Очевидно, що „дух“, „провідна ідея“ в редаґуванні „Поступу“ остається та сама. Редакція просить прихильників нашої ідеї надсилати дописи для використання. Длятого що істнування і розвій „Поступу“ залежатиме у великій мірі від матеріяльної допомоги громадянства, **апелюємо до всіх наших старих і нових читачів вплачувати на час передплату та приєднувати пренумераторів.**

„ПОСТУП“

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

виходить що місяця в обемі двох аркушів друку.

Річна передплата в краю 10 зол.; піврічно 5 зол.
Для заграниці річно 1·50 доляра.
Поодиноке число 1 зол.; подвійне 2 зол.

Редакція й адміністрація часопису:

! „ПОСТУП“ — ЛЬВІВ — СИКСТУСЬКА 39а !

а не, як давніше „Домініканська“

В розпродажу часопису не посилається.

Хто не може прислати відразу пренумерати піврічної, нехай пришле бодай належитість за надіслане число.

Це 1—2 число коштує 2 зол.

„ПОСТУП“

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

ПІД РЕДАКЦІЄЮ

ІВАНА ГЛАДИЛОВИЧА, ДР-А ГРИГОРІЯ ЛУЖНИЦЬКОГО

та

МИКОЛИ МОХА

БІБЛІОТЕКА
НАУК. ТОВ. ім. ШЕВЧЕНКА
У ЛЬВОВІ

30429

РІЧНИК VII.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ Ж. 2332

ЛЬВІВ
НАКЛАДОМ УКР. ХРИСТ. ОРҐАНІЗАЦІЇ
1927

Всі права законно зберігається

З печатні ОО. Василіян у Жовкві

Зміст VII-го річника

І. Красне письменство. Літературна критика

Стор.

А. М.: На костирі жертовному 262
Прийди! 288
Ранок біліє 270
Ридання 319
Бандрівський, Дмитро: Слухаю 10
Бать, Олекса: Чигирин-Батурин-Київ 198
Дараган, Юрій: Київ 33
Луна минувшини 8
Ти 105
ль'Ерміт, Пер: Соціяльний змисл (переклав: Ів. Аненко) 31
Граціе, М. Еделле: Два вороги 34,87
Крипякевич, др. Іван: З дослідів над Гетьманщиною XVII-XVIII. в . . 127
Лімниченко, Василь: В далеких місцевинах 143
Душе моя! 143
Меріям: Або плач або кров 9
Вечір 211
В задумі 211
Свист 169
Смерть Куна з Кунсвальду 111
Сніг 33
Монкевич, Борис: Із днів змагань 207
Полковник Болбочан у Київі 106
Монтрезор, Адам: Благовіщення 193
Лицар Хоробрий 1
Мосензд Л: Франціск із Ассізі 235
Назарук, др. Осип: Студентські літа 299
Нигрицький Л.: Дві пісні зриву 242
Гльосси 113
Побожний чоловік 284
Поль Кльодель 286
Сторінка літератури 44
Шов і Честертен 160
Петрійчук, Орест: Остання вечірня 97
Поль, Герта: Повінь 263
Рильський М.: * * * (поезія) 206
* * * (поезія) 224

Стор.
Семчук, Степан: Благодарення 65
Восьмигрім 202
Грім 261
Франтішек, Броніслав: Я згадую про дім 86
Шреер, Густав: Любов 150
Цанкар, Іван: Конець (перекл. М. Фірак) 133
Чесина, Святополк: Нарцизи 257
Честертен Г. К.: Зломаний меч (перекл. Ів. Аненко) 17
Крилатий кинджал 76
* * * : Червоний Суд 236

II. Статті й розвідки

Андруськ, Микола: Україна в писаннях хорв. черця Ю. Крижанича . 289
Aramis: Вибір книжки 178
Отруя белєтристики 178
Українська видавнича продукція в Галичині за 1926 р. 61
В. З.: Дещо про етнографізм і апріоризм 181
В. К.: Дві сили 129
Залозецький др., Володимир: Завдання християнського універсалізму 100
Значіння традиції для молодого покоління 29
Універсалістичні течії 144
Застирець др., Йосиф: Образ Олекси Новаківського »Мати Милосердія« 312
І. К.: Бетовен і граф Розумовський 192
І. Л.: З мусульманського світа 248, 316
К.: Для поширення овиду 180
Кий І.: Суспільство і державна форма 73
Липинський, Вячеслав: З приватного листування 135
Націоналізм, патріотизм і шовінізм 14
Українська акція 11
Назарук др., Осип: Український націоналізм 172, 212
О. Б.: Джерела чеського фашизму 313
О. Н.: Модерна фільозофія і католицизм 47
Пасіка, Микола: Ідеольогія консерватизму 271
Саварин, Денис: На переломі двох епох 274
Structor: До нового світогляду 164
Шостаківський, Петро: Думки молодого гетьманця 225
Кілька думок з приводу останнього перепису населення в СРСР. 117

III. На культурні теми

Вибір книжки 178
Для поширення овиду 180
Здичіння 49
З мусульманського світа 248, 316
Кілька думок з приводу перепису населення в СРСР. 117
Модерна фільософія і католицим 47
Образ О. Новаківського: »Мати Милосердія« 312

Стор.
Отруя белєтристики 178
Лист Свят. Отця Пія XI. 121
Трагічне і - гумористичне 311
Укр. видавнича продукція в Галичині за 1926 р. 61

IV. Полєміка

В. З.: Дещо про етнографізм і апріоризм 181

V. З природи й техніки

Армата — велит 52
Бобри на Україні 51
Людський мозок 51
Про т. зв. боротьбу за буття в природі 51
Риби підземних вод на Сагарі 51
Штучне звітамінування поживи . . . . . .

VI. Із студентського життя

Огляд річної діяльности УХСО. 63

VII. Бібліографія

Омовлені книжки:

Бабій О.: Гуцульський Курінь 243
Бобикевич, Клявдія: Українські талани 189
Бобинський В.: Смерть Франка 190
Будзиновський, Вяч. »Ішли діди на муки« 53
Vademecum українського студента 185
Вартовий, Андрій: Клекоче дзвін 57
Grenier, Albert: Le génie romain dans la religion 182
Едіб, Халида: В огні 191
Заїкин, Вячеслав: Головні моменти історії укр. державности . . . 123
Куницький, о. Леонтій: Вітер від моря 192
Лепкий, Богдан: Мотря 55
Не вбивай 55
Слота 125
Laurent Vivi: Vivis Reise 305
Маківка Ст.: В наші дні 322
Mansikka V. I.: Die Religion der Ostslaven. Band I. 59
Marks, Percy: Студентські літа 299
Матвіїв-Мельник, Микола: За рідне гніздо 192
Николишин, Дмитро: Артисти 320
Маєві акорди 320
Тайна 320
Psichari, Ernest: Głosy wołające na puszczy 54
»Путь« з російської релігійної літератури 186
Рильський М.: Під осінними зорями 254
Тринадцята весна 254

Стор
Семчук, Степан: Воскресення 246
Сказинський, Роман: Блукання велитнів 57
Томашівський др., Степан: Предтеча Ісидора 184
Універсалізм у хліборобській ідеольогії 122
Филипчак І. і І. Зубенко: Княжна Романова 225
Vossler, Karl: Politik und Geistesleben 189
Шкрумеляк, Юра: Авлева жеріва 125
Цурковський Я: Вогні 58
Чайковський Андрій: Панич 125
»Західна Україна« 321
Спомини про Івана Франка 192

VIII. Miscellanea

Афоризми . . . . . ст. 43,46,64,86,96,99,132,134,149,159,168,171,177,181,
Літературні замітки й анекдоти . . . . . чч. 1—2 оклад. стор. 3
» » » » . . . . . » 3—4 » » »
» » » » . . . . . » 5—6 » » »
стор. 256,323
» » » » . . . . . чч. 7—8 оклад. стор. 3
Криве дзеркало . . . . . 1—2 ч. оклад. стор. 3
. . . . . 7—8 » » » 3
і стор. 324

Errata

на стор. 106 — третій рядок здолу надруковано: хоч це був — має бути: **хоч це не був**; — на стор. 110 — рядок 21 згори надруковано: секретаря — має бути: **сектора**; — стор. 227 — рядок 19 здолу надруковано: вищих — має бути: **нищих** — на стор. 228 — рядок 14 з долу надруковано: не вмів — **треба зовсім опустити ці слова**; — на стор. 234 — рядок 18 згори — надруковано: злучені — має бути: **змучені**.

БІБЛІОТЕКА
НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА

МОНТРЕЗОР

Лицар Хоробрий

(з „Думи про Україну")

„Тоді рече до них Ісус: не лякайтесь; ідіть сповістіть братів моїх, щоби йшли в Галилею; і там мене побачать".
Євангелія від св. Матвія. Гл. XXV, III. 10.

I. В одному місті ріс голуб.
II. Коли ж він підріс та покрився сніжнобілими перами, стали захоплюватися красою його всі мешканці міста того: старі й молоді.
III. Та на площі міській зловили його нерозумнії діти й почали ним гратися, кажучи: „голуб цей наш, бо прилетів до пшона, нами посипаного та дався нам у руки".
IV. А граючись виривали пера з голубиних крил...
V. Голуб рвався з дитячих рук, що біль спричиняли йому великий, але вони міцно тримали його та скубли, поки поквиляючого, оскубаного і майже мертвого, не залишили на площі.
VI. Підмітаючий площу сторож, знайшовши голуба, викинув його на сміт-ник, де лежав він до ночі, зійшовши кровю.
VII. Коли ж сповила землю темнота і життя людей завмерло, краплі крови захоловші на тілі голуба загорілися самоцвітами і виросли з них промінисті пера та оточили його сяйвом великим.
VIII. А з небесного склепіння пролунав голос: „вернись до мене, бо не впізнали тебе... вернись, бо час твій ще не настав".
IX. І ожив голуб і знявся потужним розмахом крил угору, аж зник в темносиній тиші...
X. З місця ж того, де лежав замучений голуб, ринула джерелом кров та річками потекла по всій країні.
XI. І очищався смітник кровею...

Срібноперий,
білокрилий
розпростер свої рамена над нею...
плачуть степові ранки...
шумом трав построїли ліри.
Михайло на варті став
своєї землі —
злетів огнем небесним
духів міцних повновладний пан,
сил збройних, непереможних
Архистратиг.

*

Лезо меча горить-палає
над морем задуми...
над земною площиною.
Іскриться в глибині бездонній,

пронизує небесну ніч —
шатро де Бог уснув –
торкає вістрям Його сон,
Його Господню грудь...

*

Глянь, Пане, на ті ниви,
глянь, Пане, на ті ниви
бездольні...
на шляхи стрічками заплутані...
на верби дольні,
смереки горішні,
на розпачу кривавий слід...
дослухайся:
на тих просторах
Твій темний, темний сум мовчить...
приспав цей край, приспав свою
в обіймі ночі її оддав... [дитину,
Твій темний, темний сум мовчить...
І ліг, мов скеля непорушна,
на серці матері,
та очі заволік її більмом
щоби не виділа надії,
а струнам серця наказав мовчання,
а храмові душі — молитву покаянну...
а думам — страдну путь
кладовищем століть сповнити,
праотців не порушуючи сну бряз-
[чанням ланцюгів ..
...І передав Твій темний сум
оцим мандрівним нашим думам
заповіт один:
Мовчання...

*

Срібноперий,
білокрилий...
в сяйві квітневому думою натхнений,
любовю вогненною палаючий...
Всевідаючий-Всезнаючий,
простягнув у небо правицю...
таїну стерегти блакитній тиші
[наказав...

(ХОР ДУХІВ)

...в тиші росте дух...
в самітності його сила...
розправляє він свої крила,
дає їм невпинний рух...
зачався стражданням дух,
в муках його сила,
вогненні його крила,
сяйвом сонця — рух...
над тихим сном могил
бистрий лет його крил...
Всевічному духові слава!..

— — — — — — — —

опромінена кровю...
сльозами самоцвітними осяяна...
сіттю рік бистрих покрита...
сном позолочена жита...
чорноземним вихром спяніла...
на передодні воскресного свята
на хресті розпята...
Богородиці молінням бережена,
тричі свята. [свята,
Земля наша...
дужа, дужа, молода...
Сходить над нею Господняя слава...
Божественним словом заплідиилась
...росте сила дужа-дужа [рілля...
молода...

*

Мовчазний,
срібноперий
на верховині небесній слуха...
...в нетрях землі
молота стук,
молота стук-грім,
підземний, глухий, доліта...
чує в нетрях землі
ковала залізний дзвін...
зойк криці,
молота грім...
...велитень зброю кує
гартовну, бойову...
...залізний дзвін... зойк криці, мо-
велитень зброю кує. [лота грім...

(ХОР ДУХІВ)

Хто зброю кує – силу має...
хто зброю кує — здобуває —
перемагає життя...

*

Слуха білокрилий — прислухається.
В землю-дідизну вдивляється...
сльозами набігли очі
кривавими...
слуха-завміра серед ночі...

...Під ним Княжа Русь...
о, не гаразд — не гаразд на Руси...
гомін зловіщий, мов буря...
брат на брата пішов,
батька син не пізнав...
пожежа... пожежа!
посвист стріл, брязкіт заліза...
зневажена Мати конає...
ох, кона!...
вона — Княжа Русь, Україна...
а зі сходу, з заходу, мов голодні [вовки,
облесно крадуться сусіди на здо-
орда заливає поля... [бич...

*

...а на площі, в столиці,
думи споконвічні,
злотоголові,
білолиці — німі, німі —
завмерли,
піднявши в гору хрести над нами,
століттями минувшини — віками —
благословляють її...
та вірять...
...лани збіжні,
ліси зелені,
води тихі,
яри журливі,
сріблом брамлений сон крайнеба [перловий,
доповняють молитву ранішню...
Помолимось Господу, восхвалимо [сили небесні!
за блудних синів наших,
за шляхи розбіжні, щоб в один [злилися...
за тих, що відреклися — відцура- [лись її..
за тих, що визволяючи духа, дух [цей погубили...
за немаючих сили прозріти...
за безсилих...
та за дужих, за міцних молімось,
щоб зростала сила їх, вдесятери-
щоб сни тієї сили [лася...
не розвіялись, не змарніли...
За путь мандрівну старців,
за сиріт, за дітей...
за іскри шалені юнацьких очей,
щоб сипались густо, світили
Тобі, Богові нашому, [в ночі...
за страду землі молимось,
за страду очищаючу,
в якій знайде вона себе...
молімося за Віру та за жертовний

*

[Чин...
О, не гаразд, не гаразд на Русі...
зневажена Мати конає, ох! конає!
Вона — Княжа Русь — Україна...
по неї — човен без стерна — пливе [наша дума...
без стерна і без вітрила...
присвічують їй вогні блудні,
чужі вітри на підводні гонять скелі...

*

Злетілися соколи-орли,
над долею лихою заплакали...
питають, поквиляючи:
де ж та земля наша, вільна Бать-
хто нам її вкаже... [ківщина?...
де сила її...
невже бездітною кона... ніхто й не [заплаче сльозами?...
...не вкорилися, не вкорилися перед [Нею...
завели їх отамани в неволю...
без Отчизни в серці —
во імя Отчизни —
пішли рабами...
...а хто ж за них права свого спо-
домагатиметься?... [конвічного
де ж той ЛИЦАР ПЕРЕМОГИ,
з духу Божого народжений,
вільний дух Землі,
що мечем вогненним прокладе нам
Вона — [світлий шлях?...
Її пречисте тіло,
на вівтарі жертовньому!
над ним — повисший ката меч...
а діти, граючись довкола вівтаря,
ногами топчуть заповіт батьків...
...ось Земля ваша — вільна Бать- [ківщина...
кігтями хижаків розшматована...
по пустих хоромах наших вітри [гуляють,
а майдани травою поросли...

*

...помолимося Господу,
восхвалимо сили небесні і силу
помолимось за Віру, [Землі...
помолимось за Чин!

*

на рівнині затуманеній,
де заволікся обрій тучею,
над Дніпровою кручею
повстане він — мов Бог — міцний
[Своєю Правдою...
вродиться з насіння спаленого,
запліднить Чин...

І Русь повстане наша,
Княжа Русь, Україна,
переможна в своїм околі,
світла, Ясновельможна Пані...
сяде на престолі злотозбіжнім,
[блакитнонебеснім...
простягне пробиті долоні,
знеможені, окрівавлені,
і дітей своїх скличе, і охрестить
[стражду своєю...
повік ласка Її...
благослови... благослови!..

* * *

1. Численний та розпорошений, обороняючись від сили ворожої, та борсаючись у знемозі власного безсилля й суперечок, зневірився народ цей у своїй силі та опустивши руки примирився вже був з долею своєю, бо мандруючи по рідній землі, не вмів знайти шляху, яким промисел Божий звелів йому йти.

2. Все голосніш нарікала юрба та ремствувала, проводирі сварилися, густа сіть дрібних каверзів закрила провідну ціль.

3. Отже одного дня, дізнавшись, що запаси їжі та пиття вичерпані та що ворог, завдяки зраді, оточив її, юрба збентежилася.

4. Де-хто сміливіший нахабно закликав товаришів розбігатись, а зрадники радили перейти до ворожого табору: таким, мовляв, чином сила ворога ослабне...

5. І юрба рідшала.

6. Але найшовся один міцніший духом. До того часу стояв він осторонь, а кров закипіла в його серці.

7. І не зміг він дивитись на ганьбу свого народу та кинувшись в озвірену юрбу, голосом дужим стражду, крикнув:

8. Схаменіться! не губіть землі нашої малодушністю, не зраджуйте тіням батьків, що на сторожі будуччини стоять...

9. Краще усім нам полягти кістьми в цим полі, ніж дивитись на стяг ворожий, заткнутий на нашому майдані!

10. Отже молім та благаймо Отця небесного, щоб осяяв серця наші духом своїм, та вказав нам кого слухати маємо, щоб перемогти, або — коли така Його воля — полягти лицарською смертю.

11. Почувши ці слова, юрба жахнулася, заколихалась нерішуче й оніміла...

12. А той, хто закликав юрбу не піддаватись, крикнув:

13. Смерть не страшна! Страшніше жити без віри й без духа Господнього!

14. Поборіть у собі вагання, бо воно найкращий доказ вашого безсилля, воно отроює мрії ваші та розвіває їх у полі пустим, безплідним насінням, та марно відцвітає квіт життя вашого, а думи залишаються сухим бадиллям, між яким гадиною повза зневіра...

15. Горе вагаючимся: глумом зустрінуть їх...

16. Отже молімося ж!

17. І послухали людини тієї земляки, а впавши навколінки, каянно повторювали за нею молитву сердешну.

18. І полилася молитва з душі його:

19. Безсилі ми, бо без духа Твого мандрували...

20. Безсилі та погорджені всіма, бо самі погордили величністю храму свого, та кланялись ідолам...

21. Бідні ми й виснажені, бо ватажкам честолюбним повірили, вони ж скарб наш змарнували та нас манівцями повели, що й шляху до рідних осель знайти не вміємо...

22. Голі та босі ми, бо шати наші розпалися, а власних нових не придбали ми та довелося прикриватися лахміттям, яке з ласки кидали нам чужинці...

23. Тобі, Богові нашому, Панові милосерному молимось.

24. Тебе, Отця доброго, благаємо:

25. Дай силу кожному з нас вкоритися перед всіма.

26. Дай силу всім вкоритися перед одним.

27. Дай нам одного, щоб обєднав нас усіх, а сам був слугою Землі нашої.

28. Зірви ланцюги рабства, що заїржавіли в душі нашій.

29. Розкуй кайдани вічних спорів, в які заковані руки наші, щоб могли вони творити власне життя.

30. Ниву, нами ж зорану, дай нам засіяти своїм зерном, щоби кукіль з сусіднього поля не долетів до нашої борозни.

31. Хай з ласки Твоєї не іржавіють плуги наші та худоба марно не реве.

32. Дай нам годуватися власним хлібом та хліб у своїй хаті пекти.

33. А зброя наша хай буде гострою та страшною ворогам...

34. І дай ним, Пане, іскру Твою, щоб віру нашу запалила, бо захолола, ніщо ж її не розігріє крім вогню Твого.

35. Та скільки зміцниться й покращає дух наш, стільки дужчим стане наше право споконвічне.

36. І потавруй любовю Твоєю серця наші, бо без неї спасти себе не зможемо.

37. Здійми полуду з очей наших, щоб узріли ми ПРАВДУ Твою та перестали блудити манівцями.

38. Виведи нас на шлях Твій, змилуйся над нами та спаси нас.

39. І заплакали усі гіркими сльозами та заридали,

40. А темрява велика сповила землю і пролунав Голос:

41. Іменем МОЇМ переможете ворогів і ненависників...

42. ДУХ МІЙ увійде в вас і повстанете Землею...

43. А на той час прозрять сліпі, щоби впізнати ПРАВДУ з НЬОГО народжену, бо світ Її не знає...

44. Отже пошлю між вас ЛИЦАРЯ ХОРОБРОГО... він мечем своїм до НЕЇ шлях вам прокладе...

45. Скупчіться біля нього муром — а вашою буде верховина і вашим — ЗАВТРІШНІЙ ДЕНЬ...

46. Хай у серцях ваших буде тиша Віри, з Неї народиться Чин...

47. Мовчання вкрило голос той.

48. І народ очікував Знаку Господнього.

...на передодні Воскресного свята
на Хресті розпята...
свята, тричі свята
Земля наша...
молода...
Русь...

*

Срібноперий,
білокрилий
в Землю-дідизну вдивляється...
любов весняна, страда вогненна
грудь розриває...
в грудях не серце:
то рана догоряє...
...одна краплина крови,
одна-єдина, пречиста, поломенистa
на чорнозем впала...
предковічний ДУХ зачала...

*

На Землі злотозбіжній —
своїй —
став Лицар...
зброя його — криця...
мечем смертоблискучим закреслив
[коло тричі...
глянув сонцю у вічі —
забороло вкрило обличча...
заграли сурми...
„Вона моя!
сонних не буде — знищу!
до мене, всі люде Землі!
кована в бою дружино,
до Чину, — помстити зневагу, —
[до Чину!!
вкруг біля мене стать муром!..“
...тупотить громак ошалілий
гонець прибіга із табору:
„нема вже, пане, дружини...
війська немає вже Твого...
Горе, Лицарю, горе — ганьба!
сила ворожа нас окружила...
отамани сваряться,
сотники гуляють,
вояки розбіглися — тікають...
ганьбою, ганьбою ймя наше
[захмарилося...
в полон ідуть полки Твої —
без бою!
прапори стоптали, кинули зброю...
Віра сконала!...
Лицарю, тікай!...“
„Геть звідси, вістуне!
до неволі ви звикли — ваш уділ
[служити —
однаково кому — було б їсти
геть!... [й пити —
сурми хай грають звать
[Перемогу.
Бувай! сило наша, — бувай —
Боже України! благослови дорогу!
наказ мій: побіда.
звалим сонні пороги...
лютим загоном розіллємось —
мстивою ворога здушим рукою —
вздовж пройдемо ниву —
Богом всесильним клянуся: проки-
[неться сила своя,
опромінена волею Чину!
нам загину нема — бути не може!
сотворимо наш день!...
Боже,
Боже, в глибині вічности, торкни
[славу Руси!...
Бувай, дружино!...
...та ніхто не прибув...
бойова дружина в полоні...
борсаються в степу посідлані
безпанські... [коні —
...озирнувсь лицар...
навкруги ворожі хвилі котяться...
свої між ними діти джурами...
погоничі їх гонять нагаями...
...один лиш вояка —
хлопя світлооке —
крізь боїще широке прибіга:
„мій Пане,
мужі бою піддались! —
серце не стерпіло...
не губитиму чести, спасаючи тіло —
дай булат в жменю!“
„молодість жиє!... сину,
даю тобі зброю смертяну,
від меча гострішу,
від колуна важчу
та страшнішу...
даю горду мрію та волю Чину...
серця сонливі пронижеш ними..:

ожиють мертві, безсилі й руками
похитнуть ніччю!!.. [своїми
так буде!
так буде!
*
стоять на могилі... вперли ноги
[в чорноземні хвилі —
приросли...
побіда, або смерть!
та й у смерти перемога:
Дух не згине — джерелом вічним
[поверне до Бога —
де родився...
на пшеничній ниві став Лицар.
Сиві хмари дум сонце відмінили...
забороло вкрило обличча...
очі сягають в степовий безмір...
в Дніпрове порічча...
від гір високих —
по пісні моря, по шум Полісся...
...замчище Первозванного...
нездобуті століттями окопи під-
[перли небо думою...
могили неслухняні — дикими по-
[лями полинули до моря
ген-ген...
де спів сумує шумний
журливим переливом волі...
то порина в крайнеба тиші,
то грозами-громами шаліє —
рветься в далечінь,
в ній таємницю скриє,
шепчучи...
амінь...
амінь...
*
Стали на замчищу-окопах...
піснею дихають...
облягло їх полчище вороже,
та нічого не вдіє... сили лицарської
...а полями, [не переможе!...
рілею втоптаною, іржавими стер-
повзе плач... [нями,
тихо...
тихо...
голосніш...
котиться ревом грому —
вибуха прокляттям...
притиха...
снується...
тихо пливе молитвою...
ридає...
хулить криком помсти —
над сиротиніми хрестами...
ти вслухавсь Лицарю.
в цей плач?...
тебе шукає він і за тобою тужить...
в запіллю ворога розлився морем...
під шум його чужинець не спочине...
...а ти, молодче, чуєш?
у страдній стихії,
сонні несвідомі живуть Твої мрії...
розцвітуть вони гнівом-завзяттям...
мов збіжний лан перед жнивом,
[шелестять:
„батьківщино... отчизно...“
криллям срібним, білим, Михайло
[їх гладить...
...степи бренять: „батьківщино...“
...гей! гей!
ви злотогриві простори...
[безкраї...
родиться вдосвіта у полі наш спів...
тулить його земля... обгортають
[тумани...
І хвилі грив збіжних,
сріблисто-ніжних колишуть...
вдосвіта...
у полі...
волі! волі! луна наш спів...
Земля оживає, небо тремтить...
волі! хоч одну мить!
прокинуться!
жить!...
в просторі бренить... „бать-
[ківщино“...
...серце слуха... оніміло...
...бувай!
бувай наша сило'..
*
...сріє шлях.
Каліки, старці, парубки-молодці...
усі на той шлях вийшли...
усі ним ідуть...
і матері з немовлятами...
і лірники з хлопятами...
...ідуть.
Це путь до твердині Лицаря...

пішла слава по Вкраїні,
що десь, на землі рідній, зкраю,
окопався він на старому замчищу...
ніхто його не бачив.
Який він — не знають...
повірили...
та мандрують з вірою,
що розшукають його — Лицаря —
його — Господаря...
...сонце палить погнуті спини.
„ой Господи! далеко ще?"
„ось-ось кажуть буде!"
„ще такого не бачили, чуєте
[люде?..
а сильний, кажуть, дужий та очима
мов огнем..." [палить,
„багатий він, багатий! а бідних
[милує..."
„якби знаття раніш!.."
„було б торік знати та бить йому
щоб володів нами..." [поклони,
„ой правда ж!
не йшли б тепер з торбами же-
[брати..."
„та кажуть не один він — пристав
[до нього
котрийсь з наших хлопців..."
„мабуть якісь чари! пристав
[кажеш?"
„еге ж... іще парубків скликає,
та якоїсь пісні дивної співає,
що не втямиш..."
„та ще й підземні дзвони гудуть
ночами..." [у тій могилі
„помилуй Господи!"
„Маріє, змилуйся над нами..."
Ідуть.
сіріє шлях.
крилами простору
великий чорний птах землю обгор-
знімається вгору... [тає...
кряче..
— А на сході доля ридає...
чуєш, козаче?...

ЮРІЙ ДАРАГАН*)

Луна минувшини

Три старших лицарі стернею продудніли,
Три старших лицарі над яром зупинились,
Коли над ним туман піднявся білий,
А за селом в степу стріляли, бились...
Вони шукали гострими очима —
Когось шукали... В темряві, як хорий,
Вогонь пожежі горячкого блимав,
І перелякано тремтіли зорі.
Вольга питає: Що за диво, любі,
На край святий навалу чинить північ.
В степу не вилягли відважні люди,
І не дають вони належну відсіч?!
У Муромця зійшлися грізно брови.
Вольга обурений поволі замовкає.
Шолом блищить на страшнім Святогорі,
Він дивиться вперед і не питає...
На землю смугами лягла розкішна грива,
А кучері сягають сталі плеч,
І руки лицарів в страшній задумі гніву
Поволі опускаються на меч...

*) Вибираємо цих кілька поезій зі збірки „Сагайдак" (Прага 1926, ціна 3·60 злп.). Автор, старшина армії УНР., помер недавно на еміграції в Чехах. Прихильникам справжньої поезії щиро поручаємо прегарну збірку.

МЕРІЯМ

Або плач або кров...

Копула церкви св. Юра горіла. Блиски відзеркалювалися на блискучих гарматах, відбивалися на хмарах і вмирали у фіолєтовому хитоні присмерку. Спадав на землю вечір. Тихий, спокійний - вкрадався між таборові вози, табуни попутних коний і гамір людий. Дехто грав на бандурі, дехто покурював люльку, й з її димом лучився дим розкладених огнищ. Скрізь можна було бачити гурти козаків: задумані лиця й тихий спів серед легкого шепоту сумерку. Тіни повзали по витоптаній, курявою покритій землі, клалися під вози, химерно вязалися на стінах шатер гинули в їхніх складках: творили легкі визерунки казки ночи. Ближче до середини обозу — більше стихав гамір, губився в тінях сумерку, конав у золотистих хмарах. На середині обозу, у високому, багато прибраному шатрі, біля важкого дубового стола сиділа міцна, кремезна постать з розіскреними очима — Великий Гетьман Хмельницький. Червоне від вітру і гарячкою осмалене лице схилив на широку тверду долоню, а правою грався гетьманською булавою. Втопивши очі в ріг стола, кусав повні соковиті уста, а зморшки на високому чолі творили сіть думок. Під вражінням думок хилилася важка голова Гетьмана все більше до долу.

Раптом Гетьман підвів голову і стисненим, що аж ніхті впялися в тіло, пястуком гримнув о стіл. Захиталася гетьманська булава на столі, золоті клейноди скотилися зі стола на землю, а молодий Ґенеральний Писар Виговський здрігнувся. Тінь Гетьмана захиталася на стіні шатра, зійшлася у собі і випросталася на ввесь зріст. Гетьман встав і схрестивши руки на грудях глумливо засміявся:

Га!.. Герой, неправда ж?.. Свята війна, свобода України. воля народу — держава без пана й без хлопа?!.. Всі пани й усі хлопи, всі царі й усі жебраки — чернь! Чернь.

Тінь на стінах шатра хилиталася, то зростала, довшала, то ставала маленькою, незначною. А Гетьман ходив; важкими, довгими кроками міряв шатро. чоло вкривалося пурпурою, а ніздря схвильовано літали:

Правда?.. Воля воля! А що з неї зробили? - Різню, злодійство, грабіж і більш нічого! Спалахнув вогонь і зостався попіл. Ну! деж та держава, деж та будова — ну - чогож ти так помалу будуєш, Ваша милість?! Та вжеж час... Може тобі мало людий? Мало народу? То поклич Варягів, заплати — може скорійше будуватимуть... Ха! Ха! Ха!

В міцних широких грудях Великого Гетьмана заклекотіло, засичіло щось дико, страшно, і регіт вдарив об стіни шатра.

— Ха! Ха! Ха! Ваша милість! А можеб ви закасали руки і, будуючи українську державу, запхали ножаку в білі груди княгині Вишневецької, чи достойної малжонки пільного гетьмана Потоцького? Га —? Це чудова прикраса до будови української держави, далекосяглий крок вперед! Або розграбуйте який-небудь палац. уберіть чернь в сапянові чоботи на срібних підківках, зачепіть на бобрових шапках чаплині пера й матимете Україну — вільну. свобідну, самостійну — яку хочете... Ха! Ха! Ха!

Дикий сміх товкся по кутках шатра, білив обличча Виговського і стискав горло Гетьмана...

— Ваша Ясновельможностє! прошептав схвильований Виговський.

— Правда! Правда! Ясновельможність! Так! Так! — »Гетьман війська Запорожського й усієї України по обидва боки Дніпра«. Ха! Ха! Ха!

Налите кровю лице Гетьмана враз обважніло, а рука важко лягла на стіл.

...Так, так друже — великі люди навіть сміються инакше — зовсім инакше — особливо — коли ніхто не бачить...

Тінь на стінах шатра ставала що раз меншою, дрібнішою. Гетьман схилився над Виговським; судорожно стиснувши пальцями його рамя, здушеним шепотом почав:

— З ким будуватимеш: з тими загонами, з тою купою черні, мотлохом, га? Може з Кривоносом, що не може розбити Вишневецького, а кусає його, як собака? може з Лисенко Вовгурем чи Гайчурою, яким на думці лише рабунки й різня — що?.. Ну! З ким будуватимеш? Га?

І Гетьман закусив уста до крови.

— Ваша Ясновельможносте! сказав тихо Виговський — а Ви, а...

— Хто?! Ну, хто більше? Я, Ти, ще двоє троє, але що вони значать в тому оберемку соломи тих кілька маленьких трісочок? Вони підпалять хату й самі в ній згорять...

Віддих Гетьмана почав палити лице Виговському й ставав скорший, палкіщий...

— А маєш ти вузду на всіх тих посполитих і не посполитих що їм ти дав волю — маєш ти силу спинити табун знорovлених, розярених коний?

— То треба... — і Виговському слова застрягли в горлі...

Гетьман зареготався.

— Треба — так, так — треба, — ну, скажіть, Ваша милість: виштовхніть язиком оте таке страшне, для вас убивче слово — так, треба Варягів... Хай це будуть Татари чи Угри... Все одно чужіж!

Тінь Гетьмана стала маленькою, незначною. Виговський схилив голову на руки й задумався. В таборі погасли вогні й чимраз голосніще розлягався сумний, тужливий спів.

Нерівними кроками підійшов Гетьман до завіси шатра й відхилив її. На дворі стояла ніч. На синьому, зоряному склепінню бовваніла копула церкви св. Юра, а праворуч від неї легким, білим мережевом грали заграви — луни пожарів. Чути було сопух коний; над обозом стояв легкий гамір і тужливий козачий степовий спів. Гетьман важко сів на стілець — слухав співу, вдивлявся блукаючими очима в імлисте мережево заграв і прошептав: — або плач — або кров!..

ДМИТРО БАНДРІВСЬКИЙ

СЛУХАЮ Тебе, мій Пане, й слухаючи Твоєї без слів розмови, забуваю про себе, забуваю про своє істнування. В Твою без слів заслуханий розмову, забуваю про своє окруження, забуваю про ніч, що мої очі накрила... Не чую громів, що безнастанно гудуть над головою моєю... Мій дух радісним тремтінням молиться до Тебе Невідомого, й очі мої горять полумям Натхнiння — слухаючи Твоєї безслівної розмови в глибині серця мого.

Два листи В. Липинського до молоді

Гурток українських студентів-гетьманців у Львові одержав від своїх друзів однодумців на еміґрації копії двох листів п. В. Липинського, в яких у ясних і ядерних словах дано відповідь на деякі їхні запити й сумніви. Копії ці передали відтак до використання редакції „Поступу", бо Високоповажаний Автор на просьбу студентів дозволив помістити їх у нашім журналі. Зі свого боку редакція „Поступу" з великою приємністю подає своїм читачам думки найбільшого сучасного українського державного мужа, вченого і творця єдино реальної української національно-державної ідеольоґії, котра з кождим днем добуває відданих визнавців. (У листах пропущено ті місця, що не дотичать суттї розгляданих питань і для узгіднення змінено правопис та заступлено деякі менш зрозумілі для галицького читача вислови. Позатим зміст зовсім незмінений). Редакція.

I.

„Українська акція"

(Лист-відповідь п. В. Липинського І. Лоському з дня 7. VIII. 1924 на питання: що таке „активність" і „неактивність" і яка акція потрібна, щоб не тільки притягнути нових людий, але й не втратити тих, що вже є в гетьманських орґанізаціях).

Сердечно дякую Вам за те, що схотіли поділитись зі мною своїми думками і сумнівами. Розуміється не гніваюсь за це на Вас, бо-ж власне орґанізації істнують на те, щоб люди в них себе морально піддержували і спільно шукали виходу з тяжких становищ.

Отже постараймось разом означити ясно, що таке „активність" і „неактивність" і яка акція потрібна нам, щоб не тільки — як пишете — притягнути нових людий, але й не втратити тих, що вже у нас є.

Акція може бути для самої акції і для якоїсь ціли. В приложенні до наших конкретних умов це значить: є люди, які хочуть акції і які можуть легко без України обійтись, коли акцію вони знайдуть поза Україною. І є люди, які хочуть України, які без неї не можуть жити і яких все хотіння спрямоване на те, щоб найти таку акцію, яка б допомогла їм здійснити хотіння України. Ті, про яких Ви пишете, що вони були б з нами, якби у нас була акція, належать власне до першого типу. Вони не хочуть України, або не хочуть України такої, якої ми хочемо. Вони завжди підуть за силою, яка їм дасть уже готову акцію. Коли ця сила буде українська, вони будуть Українцями; коли ні, вони покинуть Україну. Таких людий пасивних, потрібуючих щоб їм хтось видумав і дав готову акцію, повно завжди було на Україні; вони були завжди у нас у страшній більшості й тому ми не маємо України.

На те, щоби була Україна потрібні активні Українці, тоб то такі Українці, які не ждуть, щоб хтось їм дав акцію, а самі творять акцію в цілі здійснення свого хотіння України. І Україна може повстати тоді, коли такі активні Українці скоординують, зорґанізують свою акцію; коли кожний з них буде виладовувати своє внутрішне горіння і хотіння не анархічно, не проти других, а орґанізовано, в порозумінні з другими, в однім напрямі, для здійснення спільної ціли. Сотворити отого горіння і хотіння орґанізацією неможливо. „Рожденъ ползать, летать не можетъ".

Але орґанізацією можна хотіння піддержувати, не давати йому вигасати і скеровувати його до одної цілі.

Завдання нашої орґанізації на еміґрації є власне піддержування й орґанізація хотінь таких активних Українців, які хочуть Гетьманської Монархічної Української Держави. Иншими словами наше завдання тут на еміґрації зводиться до підготовки акції на терені України, до підготовки „офіцерів", до підготовки кадрів для будучої української армії, в яку згодом увіллються і пасивні маси тих, яким потрібна вже готова, вже продумана і зорганізована акція. Організувати оці пасивні елєменти тут на еміґрації ми не можемо тому: 1) що їх тут не повинно бути, бо на еміґрації повинні були опинитись тільки українські елєменти активні, ці, що завдяки своїй активности не хотіли і не могли прийняти большевицької акції; 2) що цим пасивним елєментам ми б мусіли дати зараз готову акцію, тоб то дати готові ідеольоґічні завдання і удержаня за виконування цих завдань; 3) що це однаково нічого не помогло б, бо пасивна (то-б то не випливаюча з унутрішнього хотіння) акція цих пасивних елєментів не перемогла б ніколи активної (тоб-то випливаючої з унутрішніх хотінь) ідейної акції активних елєментів большовицьких і ці пасивні елєменти, забравши у нас гроші (коли б ці гроші навіть у нас були), нас би вкінці зрадили й пішли б на службу большевицьку. Акція наших есерів і п. Шаповала, який власне організує ці пасивні українські елєменти, що помилково опинились на еміґрації (через безглузду евакуацію всіх і вся, роблену за „одідичені" гетьманські гроші урядом У. Н. Р.), скінчиться власне таким фіяском і переходом всіх цих „селянських спілок" до тих, у кого буде на Україні сила до ведення акції.

Коли такою силою хочемо бути ми, то ми нею станемо через орґанізацію не пасивних, а активних елєментів. Хто приходить до нас і каже: „дайте нам акцію" — женім його від себе, поки ми ще на еміґрації. Хай ідейно і матеріяльно він підкормлюється собі де инде. Все одно він потім прийде до нас, як у нас буде сила; і ми ніколи його не побачимо, як сили у нас не буде. Щоб ця сила у нас була, приймаймо тут на еміґрації до себе тільки тих, хто каже: я хочу Гетьманської Монархічної України; де б і в яких умовах я не був, я буду її хотіти; до ніякої акції, яка не має на цілі такої України я не піду і щоб я не робив, усе буду мати на цілі здійснення мого хотіння. Такі люди не казатимуть нам, щоб ми їм дали акцію, а питатимуть нас тільки як вони мають робити, щоб їх робота була більше доцільна, більше орґанізована, більше наближала їх до здійснення хотіння.

Таким людям ми мусимо відповісти так. Україна подібна тепер до розбитої армії у відвороті. Віра в перемогу в масах упала. У чужих ми стратили всякий кредит. Між нами бродять тільки ріжні шакали, шукаючи серед нас здеморалізованих дезертирів, яких би можна було для всяких нечистих робіт дешево купити. Але коли у вас горить святе хотіння України, не падайте духом. Окопуйтесь на тій позиції, де Вас застав відворот і повертайтесь сміло лицем а не спиною чи якоюсь „демократичною маскою", до ворога і до наших утікаючих. Усвідоміть собі, що нас побили тому, бо ми, активні, які хотіли України, були незорганізовані, розєднані, анархічні; бо більшість з нас хотіла бути тільки „на чолі"; побила нас наша власна

отаманщина, анархія провідників, а не народу; побила „поступовість": вічне шукання нових „кращих" програм та неуміння берегти осягнене; побиті ми тому, що незорґанізовані та занархізовані, ми не зуміли повести народ за собою. Тому обєднуйтесь біля єдиного сталого і непорушного Гетьманського монархічного проводу: символу єдиної сталої і непорушної Української Влади. Дисциплінуйте й орґанізуйте свої думки; витворюйте та приймайте орґанізовану та дисципліновану ідеольоґію, бо тільки за такою ідеольоґією можуть прийти дисципліновані орґанізовані діла. З думкою про Україну і тільки про Україну старайтесь забезпечити якоюсь працею своє фізичне істнування і скажіть собі і всім иншим коло Вас: з цієї позиції вже не зійду; дальше не відступлю, всім брехням про те, що там десь дальше є краща програма на спасення України — не повірю; своєму прапорові — своїй Гетьманській Владі, своїй ідеольоґії і своїй орґанізації — до смерти не зраджу і буду стояти тут лицем до ворога і до вас усіх утікаючих, ждучи терпеливо хвилини, коли можна буде знов кинутися вперід у бій за Україну.

Як що біля Вас бігтиме дальше з криком і шумом розбита наша армія і коли кричатиме вам: „біжіть з нами, творіть акцію, тоді і ми підем за вами", — то не дайте себе обдурити і не приймайте цього шуму і крику за акцію. Знайте, що акцію творите ви які зі своїм залізним хотінням і залізною волею с т о ї т е на своїй позиції н е п о р у ш н о, а не вони, що криком заглушають свій страх, своє лінивство, свою пустопорожність і безвольність. І знайте врешті, що оці нещасні здеморалізовані люди повернуться назад лицем до ворога і знов підуть колись у бій за Україну тільки тоді, коли в и з у м і є т е у д е р ж а т и с ь н а с в о ї х п о з и ц і я х, коли ви збережете себе від їхньої акції, і коли о вашу українську гетьмансько-монархічну непорушність всі ворожі акції і всі бажання примусити Вас до руху, до дальшого відходу, розібються...

Думаю, що Ви тепер зрозумієте, що оця наша непорушність, яка Вас мучить, це не є „неактивність", що це не є брак акції. Власне те, що з Вашої змученої душі виривається крик: пустіть мене побігти, бо вже довше не видержу отут з Вами стояти — доказує, що оце стояння є тяжким зусиллям, є тяжкою акцією. Бо акцією є те, що Ви не продались Шаповалам і не дали себе спантеличити ріжним отаманам. Акцією є те, що над Вашою непорушністю глумиться втікаюча бігом біля Вас юрба. Акцією є те, що між цею втікаючою юрбою, дехто зупиняється, вражений Вашою непорушністю, і підходить до Вас, щоб самому стати біля Вас. Акцією є вкінці те, що в тяжкій боротьбі за матеріяльне істнування, боротьбі ублагороднені боротьбою за ідею, за здійснення свого хотіння, Ви кожного дня зміцняєте свої сили, кріпшаєте в боротьбі з життям, хоч може часом, у хвилини змучення, Вам здається, що сили Ваші вже вичерпані, що їх вже на завтра не стане. Стане, як не загубите віри, не загубите ідеї, як останетесь вірні самі собі і свому хотінню Нашої України.

Тільки не думайте, що я Вас підозріваю в тім, що Ви хочете побігти назад. Вірю, що Ви рветесь вперед, аби вже тільки не стояти в непорушності. Але ж і біг вперед є при певних умовах ознакою слабости волі, ослаблення хотіння і нервів. Не штука воювати, але штука виграти війну. Чи ми маємо вже всі дані для цього? Перш за все, чи

вже досить нас? А вдруге: чи ці, що вже є, особливо молодші зпосеред нас, вже мають потрібний для громадської і державної праці якийсь фах і знання? Розуміється ні! Значить перше завдання: збільшувати наші ряди, шукати людий активних, усвідомлювати їх, задержувати і ставити їх поруч нас. Друге — учитись самим, щоб могти в будучім стати добрим орґанізатором праці і держави. Хіба ж це не акція? І хіба ми всі, і Ви зокрема, вже все в тім напрямі зробили?

Але можна теж, як знаємо, воювати бравурою і фіктивними, а la Полтавець, або й правдивими наскоками. Чим якась нація має менше волі і більше емоціональности, тим більше вона любить такий спосіб воювання. Татари все беруть першим наскоком і криком, та втікають, як такий перший наскок і вереск не удався. Анґлієць довго мовчки готується, придивляється, узброюється, орґанізується, але як кинеться, то вже як бульдоґ: мертвою схваткою і вже ворога живим не випустить. Перші беруть „солдатським горбом", трупами маси; другі технікою, тоб то доброю орґанізацією і якістю провідників. Очевидно нема потреби доказувати, який спосіб, яка армія — чи рухлива, криклива і стадна татарська, чи повільна, спокійна і орґанізована анґлійська — для будови держави більше доцільна. Нашу, нам вроджену, південну нетерплячку, невидержку і любов до крику, ми мусимо нищити в собі, бо вони нам не дали досі державу збудувати.

Тому ми приймаємо метод орґанізації клясократичний, а не охлократичний: метод орґанізації не орди, а свідомих, сильних, видержаних і твердих одиниць. Кожний з нас мусить проявляти своє „я" в здійснюванні свого і нашого спільного хотіння, пильнуючи тільки, щоб ця його праця йшла в один ритм і в однім напрямі з працею цілої орґанізації. Ми не даєм наказів з центру: робіть те і те, і не кричимо з центру; ура! вперед! шапками закидаємо! Ми тільки обєднуєм і орґанізуєм те, що кожний з нас по свому власному хотінню (повторяю, ми орґанізуємо людий активних) хоче і може в своїх умовах робити. Отже коли Ви хочете акції, то будьте ласкаві напишіть мені докладно, що саме Ви хочете і можете робити. Коли Ви наприклад згадуєте про Америку, то я собі не уявляю, що Ви хочете втекти від нас до Америки, а певний, що Ви маєте надію знайти в Америці кращі умови для себе, а тим самим знайти кращі умови і для ведення тієї частини нашої спільної акції, яка лежить на Вас, яку Ви хочете виконувати. Обовязок нашої орґанізації Вам у цій Вашій акції тим, чим можемо, допомогти і дати Вам відповідно до наших загальних цілий відповідні директиви і вказівки. Не потрібую Вас запевняти, що я все готовий оцей обовязок супроти Вас в імени нашої орґанізації виконати і тому дуже нетерпляче ждатиму від Вас докладного в цій справі листа.

II.

Націоналізм, патріотизм і шовінізм

(Лист п. В. Липинського до п. Богдана Шемета писаний у Райхенав дня 12. XII. 1925 у відповідь на поставлене питання).

Дорогий Богдане! Листа Вашого одержав. Дуже тішуся, що Ви піддержуєте звязок з Н. Н. і иншими своїми однолітками і товаришами. Як я

вже Вам згадував в попереднім листі, на Вас молодих — вихованих уже в українських сімях і українських традиціях — спаде колись тяжке завдання берегти і продовжувати ті традиції в тому хаосі, який лишиться на Україні по упадку большевизму. Про це тяжке завдання Вам слід уже тепер думати і до нього заздалегідь приготовитись. А найкращий спосіб підготовки — це єднання від часів молодости і вироблювання в собі спільними силами однакового методу думання і ділання. В той спосіб Ви, молоді, ввійдете в життя як орґанізована сила, що зможе стати ядром, біля якого відбуватиметься кристалізація й упорядкування українського хаосу. Коли навіть у таких державно сильних націй, як Анґлійці і Москалі, ядро держави могли творити тільки люди, що спільність, єдність і орґанізованість одержували ще в ранній молодости (звісні анґлійські ґімназії, петербурський пажеський корпус, кадетські корпуси і т. д.), то щож доперва говорити про потребу такої спільности від молодечих літ у нас — нації з такими страшно слабими державними інстинктами і традиціями. Отже тому тішуся з того, що Ви відчуваєте потребу такого єднання, такої, коли можна так сказати, корпоративности, і дуже, дуже заохочую Вас це діло як найбільше енерґійно продовжувати.

Розуміється завжди дуже радо готов я допомогти Вам чим зможу в цій Вашій праці і дуже Вас прошу завжди з повною щирістю звертатись до мене з питаннями, які Вас мучать.

В цьому свому листі Ви порушили незвичайно важне питання націоналізму і шовінізму, на яке постараюсь Вам тут коротко відповісти.

Націоналізм буває двоякий: державно-творчий і державно-руйнуючий — такий, що сприяє державному життю даної нації і такий, що це життя розїдає. Прикладом першого може бути націоналізм анґлійський; другого — націоналізм жидівський, польський і український. Перший є націоналізмом теріторіяльним і політичним, другий є націоналізмом екстеріторіяльним і віроісповідним. Перший — я називаю патріотизмом, другий — шовінізмом.

Коли Ви хочете, щоби була Українська Держава — Ви мусите бути патріотами, а не шовіністами. Що це значить?

Це значить перш за все, що Ваш націоналізм мусить бути опертий на любові до своїх земляків, а не на ненависті до них за те, що вони не українські націоналісти. Для Вас наприклад мусить бути близчий український москвофіл чи польонофіл (оцей, як Ви його звете: Малорос і Русин), аніж чужинець, який Вам мав-би помогти визволитись від Москви чи від Польщі Ви мусите все своє почуття і весь свій розум напрягти на те, щоб найти порозуміння, найти спільну політичну мову, з місцевим москвофілом чи польонофілом — иншими словами: сотворити з ними разом на Українській Землі окрему державу, а не на те, щоб поза межами України найти союзника, який-би допоміг Вам знищити місцевих москвофілів і польонофілів.

Шовініст робить навпаки: він завжди во імя націоналізму порозуміється з чужинцем проти свого земляка. Приклад: галицькі шовіністи, які їздять до Варшави просити помочі проти місцевих галицьких „Поляків". Такого рода націоналізм унеможливлює істнування Української Держави, бо загрожені союзом „Українців" з чужинцями місцеві москво-

філи і польонофіли завжди покличуть з далеко більшим успіхом чужинців проти „Українців“ і знищать державну незалежність України.

Далі шовінізм український ріжниться від шовінізму польського і жидівського, які він наслідує, тим, що він не має таких глибоких культурних і економічних корінів, що дали-би йому змогу стати сильним віроісповідним і економічним рухом, як останні. Культурні коріння України в народі українськім не глибші від коренів Руси, і коли почати грати на почуттях, на емоціях, на „національній вірі“, то на Україні переможе завжди „Союзъ Русскаго Народа“, а не „Союз Українського Народу“. Шовінізм український, який є націоналізмом на моду лавочників (жидівське гасло: „свій до свого“) і на моду живучих од вівтарів „національної віри“ інтеліґентів, доведе політичну ідею України до загибелі, бо ані дійсні бакалейщики, ані до чогось здатні інтеліґенти на Україні шовінізмом українським не захопляться. У нас він буде репрезентований завжди типами Донцових і тому подібних озлоблених і еґоцентричних (закоханих у собі) людий, які своєю безсилою злобою все творче, життєздатне на Україні від України відгонятимуть.

Отже будьте патріотом а не шовіністом. Бути патріотом це значить бажати всіма силами своєї душі створення людського, державного й політичного співжиття людий, що живуть на Українській землі, а не мріяти про витоплення в Дніпрі більшості своїх-же власних земляків. Бути патріотом це значить шукати задоволення не в тім, „щоб бути Українцем“, а в тім, щоб було честю носити імя Українця. Бути патріотом це значить перш за все вимагати гарних і добрих учинків від себе, як від Українця, а не перш за все ненавидіти инших тому, що вони „не-Українці“. Врешті бути патріотом це значить, будучи Українцем, виховувати в собі перш за все громадські, політичні, державно-творчі прикмети: віру в Бога і послух Його законам, тоб-то духові вартости; далі вірність, твердість, сильновольність, дисципліну, пошану для своєї традиційної Влади (монархізм), загалом кажучи лицарськість — тоб-то політичні вартости. Натомість бути шовіністом це значить прикривати свою духову пустку (безреліґійність), і своє політичне руїнництво: отже зрадництво, хиткість, безвольність, отаманію, самозакоханість, карєризм, здеклясованість — фанатичними вигуками про „Неньку-Україну“, про „рідну мову“, про „ми Українці!“, про клятих „Москвинів і Ляхів“ і т. п. Борони Вас Боже, від такого рода „націоналізму“, який може принести тільки те, що вже приніс: руїну України. Те саме напевно каже Вам і Дядя Сергій в розмовах про шовінізм, про які Ви в своему листі згадуєте.

(Тут пропущено згадку про одного Турка, який думав перекласти на турецьке „Листи до Братів-Хліборобів“ і через п. Б. Ш. звертався в тій справі до їх автора).

Наближаються Різдвяні Свята і Новий Рік. Позаяк мій час на кореспонденцію тепер дуже обмежений, то певне не зможу вже перед тим до Вас ще написати і тому вже тепер шлю Вам найсердечніщі Святочні та Новорічні привітання і бажаю Вам багато сил духових та фізичних, успіху в Вашій праці, молодечої віри та бадьорости і як найбільше патріотизму, а як найменше шовінізму. *В. Липинський*

Г. К. ЧЕСТЕРТОН

Зломаний меч

Тисячраменний сірий ліс, — і міліони віток у сріблі. На темному зелено-голубому небі миготіли зорі немов кусні леду. Ціла околиця вкрита густим лісом і сливе незаселена — закостеніла від діймаючо сильного морозу. Глибінь ліса зпосеред чорних пнів стискала серце, як бездонна пропасть якогось страшного скандинавського пекла, де безмірна студінь царює. Чомусь навіть чотирогранна камінна вежа здавалася в цім окруженні якоюсь варварською поганською вежею на якійсь то морем облитій ірляндській скелі. Справді якось чудно і страшно йти в таку ніч на кладбище. Та хто його знає, може якраз для декого це не зайвий труд.

Від сірого краю ліса простяглося кладбище по стрімкім узбіччу горба. Поміж гроби під гору вела стежка до церкви, а на самім вершку горба стояв памятник, що вславив цю цілу околицю. Один із найбільших різьбарів новітньої Европи виконав його, але слава мистця передчасно зблідла у сяйві слави цього мужа, що його зображав памятник. При слабім світлі звізд чорніла могутня стать жовніра з бронзу. Дужі руки зложені немов до вічної молитви, а голова спиралася на крісі. На поважному лиці можна було відмітити бороду, чи радше старосвітські бачки, зовсім як у полковника з Нюком. Незначно начеркнений однострій зраджував модерного жовніра. З правого боку лежав меч з відломаним вістрєм, з лівого біблія.

В горячі літні дні в пообідову пору приїздили туди Американці та передміські інтеліґенти. Приїздили оглядати намогильний памятник в цій глухій опущеній пустині, бо завсіди в цей спосіб називали отой темний і сумний ліс із кладбищем і церковцею. Здавалося-б, що і в цій морозній пітьмі серед пізної ночі остане цей нагробник самітним. Та оце заскрипіли якраз деревляні ворота в тиші завмерлого ліса і якісь дві чорні постаті ввійшли на вузоньку стежку, що вела до намогильника.

Холодне світло звіздяного неба було таке немічне, що ніяк не можна було ближче їх розглянути, хиба те одне, що обі постаті йшли вбрані в чорних одягах. Одна з них була великанського росту, друга (може через порівнання з першою) майже карликом. Тяжко відсапуючи пристанули коло гробу славного вояка й німо приглядалися через декілька хвилин великій статуї. Далеко і широко не було живої людської душі, а може навіть ні одної живої істоти. Кожний мрійник напевно попав би в сумнів щодо свого походження з цього світа. На всякий випадок початок розмови цих постатий міг кождому видатися дуже чудним. Поважну мовчанку перервав питанням малий:

»Де сховає мудрець камінь?« Великан тихо відповів: »На ріні.« Малий чоловічок притакнув і згодом знов запитав: »Де сховає мудрець листок?«

»У лісі« — відказав той.

Мовчанка.

По хвилині заговорив великан дальше: »Застановіться лише, чи чув хто колинебудь, щоби мудрий клав правдивий діямант поміж фальшиві, бажаючи його скрити?«

»Ні, ні«—з усміхом відказав малий — »лишімо радше те, що минуло.« Потупотів трошки своїми змерзлими ногами і сказав відтак: »Про

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА

це я зовсім не думав, бо щось зовсім инше заняло всю мою увагу. Засвітіть, будь ласка, сірник.«

Великан перетряс свою кишеню і небавом чоло памятника заясніло при слабім огнику. Можна було відчитати вириті чорними буквами слова, що неодного Американця проймали зворушливою пошаною: »Присвячується памяти ґенерала сер Артура Сейнт-Клєра, лицаря та мученика, що завсіди перемагав та ощаджував своїх ворогів, доки сам не впав жертвою їх підступу. Хай Господь, на якого він уповав, винагородить та пімстить його.«

Сірник попік великанови палець, погас і впав. Той думав засвітити другий, але малий товариш придержав його за руку.

»Не треба вже, Флямбо, старий друже! Я бачив, що хотів, зглядно не видів, чого не бажав бачити. Тепер остається нам ще півтора милі пішком до найближчого заїзду. В дорозі все подрібно вам розкажу. Своєю дорогою, що далеко краще було-б оповісти вам цю історію в якімсь теплім куточку при склянці пива.«

Стрімкою стежкою зійшли вони на діл, примкнули за собою змиршавілі ворота і пішли лісом тюпкаючи замерзлим шляхом.

Вже доброї чверть милі перейшли, як менший знова почав говорити.

»Воно правда, що мудрий ховає камінь серед ріні. Але що зробить він, коли її немає? Чи чули ви щонебудь про аферу Сейнт-Клєра?

»Про анґлійських ґенералів, отче Бравн, не чував я нічого» — відповів з усміхом великан — »зате дещо більше про анґлійських полісменів. Вони до несхочу водили мене по всіх памятних місцях по цьому добродію, що кат зна ким був. Можна-б подумати, що поховано його рівночасно в шести місцях. У ввестмінстерськім абатстві бачив я нагробник ґенерала Сейнт-Клєра; на другім місці замітив я на підвищенні памятник ґенерала, що представляє його на кони. Зноваж світлини Сейнт-Клєра в медаліонових формах видів я на двох улицях, де він родився, і відтак на тій, де жив. Тепер ще й ви тягнете мене зі собою в таку пітьму на якесь сільське церковне кладбище до його домовини. Справді незвичайно високо починаю поважати цього великодушного ґенерала й то тимбільше, що правдиво не маю поняття, ким він був. За чим властиво шукаєте на тих усіх криптах і памятниках?

»Шукаю одного слова,« — відповів отець Бравн — »якого тут не находжу.«

»Розкажете мені хиба дещо про це все« — питав Флямбо.

»Цю історію належало б поділити на дві частини« — завважив священник. »Першу знає цілий світ, другу лише я. Це що світ знає є коротке й просте, але й цілком незгідне з правдою.«

»Отже добре« сказав великан, на імя Флямбо. »Починаймо з неправдивого кінця, значить від цього, що є загально відоме, а проте є не правдою.«

»Якщо ця історія не зовсім неправдива, то в усякому разі дуже невлучна« — говорив о. Бравн далі; бо все що до відома загалу дійшло є цього змісту: Артур Сейнт-Клєр був знатним і побідоносним анґлійським ґенералом. Як відомо, по успішно перебутих походах у Індіях і Африці, призначено його начальним вождом анґлійських військ у Бразилії. Це сталося тоді, коли великий бразилійський патріот Олівер вислав Анґлії

ультімат. Сейнт-Клєр на чолі дуже нечисленного війська заатакував велику армію Олівера, однак по геройській боротьбі попав у полон. З обуренням довідався опісля увесь культурний світ, що Сейнт-Клєра повішено на дереві. По відвороті Бразилійців найдено висячого трупа ґенерала з привязаним до шиї надломаним мечем.

»І ця загально знана історія неправдива? — спитав Флямбо.

»Ні« — відповів спокійно його приятель, — »ця історія подекуди зовсім відповідає дійсности.«

»Так чогож ж тут іще недостає« — питав Флямбо, — »коли те, що загально оповідається, є дійсно правдою? В чім тут тайна?«

Побіч яких кількасот дерев сірих як опирі перейшли вони мовчки, заки малий священник відповів.

»Тут є тайна психольоґічної природи, а навіть радше тайна двох відмінних психольоґій. У сій бразилійській стрічі двох найславніших мужів новітньої Европи поступки обох героїв різко не згоджуються з їхніми характерами. Подумайте лиш: Олівер і Сейнт-Клєр були лицарями — це стара і безсумнівна правда; це був бій між Гектором і Ахіллем. Але що сказали б ви про випадок, де б Ахілль поступав трусливо, а Гектор підступно?»

»Продовжуйте« просив великан нетерпеливо, бо той якраз принявся обгризати свій палець.

»Сер Артур Сейнт-Клєр був нащадком давнього побожного роду, що підчас повстання зберіг нас усіх« — продовжав о. Бравн. »Жовнір з уродження був він радше людиною обовязку, чим ризикантом, а при всій своїй особистій одвазі незвичайно осторожним командантом, що завсіди противився непотрібному розливови стрілецької крови. А проте в останньому бою поступив він так, що кожда дитина назвала би це глупотою. Не треба бути конечно добрим вождом, щоби переконатися про необдуманість цього чину, як теж взагалі не треба бути вождом, щоби виминути омнібус. Тому отже перша тайна це: що сталося з головою англійського ґенерала? А друга загадка: що трапилося зі серцем бразилійського ґенерала? Олівера, як президента, можна назвати мрійником і шкідником, але навіть найлютіші вороги подивляли в нього великодушність якогось мандрівного лицаря. Полонених пускав на волю й обдаровував їх на дорогу. Ті, що справді заподіяли йому багато лиха, відходили від нього зворушені його прямодушністю та лагідністю. За що-ж отже той один раз у свому житті мав би він так по-діявольськи мститися на славнім роді, що не вчинив йому ніколи найменшого лиха? В тім якраз і сук! Один з наймудріших людий світа поступив безпідставно, як ідіот. Знова-ж один з найбільших добряг теж безпідставно допускається крайної підлости. Оце й є короткий зміст моєї довгої мови; проче розвязуйте, молодче, самі!«

»Ні, ви цього не зробите« — запротестував той, сопучи. »Розвязка цього питання належить вам і розкажіть мені будь ласка, до кінця цю історію.«

»Це трохи неправильно« — говорив о. Бравн — »коли я публичну гадку утотожнюю зі своїм оповіданням. Дві події, що трапилися протягом цього часу, треба ще узгляднити. Що правда, не приносять вони нового

світла, зате однак розсіяли вони в цій історійці певного рода нові тіни, поширили, так би мовити, затемнення в нових напрямах. Ось перший факт: домашний лікар Сейнт-Клєрів, погнівавшися на їх родину, почав поміщувати ряд острих статий, у яких виявляв, що померший ґенерал терпів на релігійну манію. Ці сплетні скоро втихомирилися, бо й без цього було відоме, що Сейнт-Клєр мав деякі чудацькі прикмети пуританської побожности. Зате друга подія викликала більше зацікавлення. В нещаснім та полишенім своїй судьбі полку, що виконав цей наступ над Ріо-Негро, служив теж якийсь сотник Кейт, саме в той час заручений з донькою Сейнт-Клєра. І він попав тоді в полон, але Олівер обійшовся з ним добре й випустив на волю разом з усіма иншими, крім ґенерала. Двацять літ пізніше опублікував Кейт, тоді вже підполковник і муж доньки ґенерала свої спомини під заголовком: »Анґлійський старшина в Бірмі й Бразилії.« В місці, де зацікавлений читач надіявся якогось вияснення тайною окутаної невдачі Сейнт Клєра, читаємо ось які слова: ‚В усіх своїх споминах представив я правдиво події, бо вважаю, що слава Анґлії така давна, що вповні собі вистарчає. Від цеї засади відступаю лиш у відношенні до погрому над Ріо-Негро. Конечність такого поступування, що в нічому не противиться поняттю чесности, лежить у моїм інтересі. Щоби одначе не скривдити памяти двох славних мужів, мушу заявити слідуюче: ґенерала Сейнт-Клєра вважають через дивний поступок над Р. Негро неспосібним вождом; я ж можу пояснити як наочний свідок, що це був один з його найвеличавіших і найґеніяльніших плянів. А вирівнуючи довг чести супроти ворога, признаю цьому другому, що як ніколи виявив він і в сій цілій пригоді своє характеристично шляхотне серце. Не бажаю далі заплутувати тієї справи і впевняю тільки моїх земляків, що ні Сейнт-Клєр не був таким дурнем, ні Олівер такою бестією, як би воно видавалося. Це все, що маю сказати і жадні аргументи не спонукають мене додати до цього хочби одно слівце!'«

Великий, морозний місяць мов лискуча снігова куля придивлявся крізь галузки подорожним і якраз завдяки цьому міг о. Бравн послужитися карткою записаного паперу з текстом споминів сотника Кейта. Коли о. Бравн назад поклав зложену картку до кишені, Флямбо виконуючи чисто-французький жест підняв до гори руки.

»Пождіть, пождіть хвилину — закликав він подразнено. Я надіюсь одразу розвязати цю тайну.«

Він ішов попереду важко віддихаючи та схиливши чорну голову на сильний карк, мов той змагун, що в останнім крузі мети добігає. А малий священник, якого це бавило, намагався підтюпцем додержати кроку Флямбови. Розступилися якраз перед ними дерева у право й ліво, а крізь ясну, місяцем осяяну поляну схилилася їх дорога на чорну стіну ліса і згубилася серед нього мов крілик. Лише малий та круглий вхід до цього далекого ліса виглядав як темна діра залізничого тунелю. Та ліс лежав лиш кількасот метрів од них і отвирався перед ними мов пропасть, ще заки Флямбо почав говорити.

»Вже маю« закричав він вкінці. »Всього чотирих вилини застанови і я можу роповісти вам цілу історію.«

»Добре« — згодився його приятель — »оповідайте.« Флямбо підняв голову, а знизив голос.

»Ґенерал Артур Сейнт-Клєр — почав він — »походив з родини, в якій божевілля було дідичне. Свою хворобу старався він затаїти перед своєю донькою та своїм майбутнім зятем. Коли йому здалося, може вповні безпідставно, що нещастя вже недалеко, рішився на самогубство, однак, в таких обставинах, які не зраджували би цього, що він бажав затаїти. В нападі божевілля підчас походу пожертвував він свій публичний обовязок для особистої користи. Стрімголов кинувся він у бій, бо сподівався впасти від першої кулі. Та коли побачив, що йому лише неволя та нечесть остались, а страшна правда мимо всього готова вийти на яв, тоді зломив він свою шаблю і повісився.«

Флямбо впялив зір у чорний отвір високого ліса, куди вела їх стежка мов до гробу. Щось грізного було в тім, що стежка так нагло вривалася і ця обставина побуджувала його живу уяву в напрямі тієї трагедії.

»Страшна історія« — завважив він.

»Страшна історія« — повторив священник, похиляючи голову — але неправдива.« Відтак з якоюсь німою розпукою відкинув голову й заговорив: »О!, як би я бажав, щоби воно так було....«

Великан Флямбо обернувся та здивовано глянув на нього.

»Ваша історія така невинна« — загомонів о. Бравн глибоко зворушений. »Це приємна, чиста і чесна історія, отверта й ясна, як оцей місяць. Божевілля та розпука, це зовсім невинні речі; та тут Флямбо, є щось гіршого.«

Флямбо дико глянув на згаданий в цім моменті місяць. На його срібнім тлі з цього місця де він стояв, відбивався якийсь високий кривий пень мов чортівський ріг.

»Отче, отче« — кликав він поспішаючися та виконуючи які чудні французькі жести — »чи ви справді переконані, що воно ще гірше було, як те, що я розповів?«

»О гірше, гірше ще« — сказав Бравн. Вони пірнули в чорну колюмнаду ліса, що обабіч неначе в сні простягся мрячним ковром пнів.

Таємне нутро ліса тісно обгорнуло їх своїм віттям, а священник почав знову говорити.

»Де ховає мудрий листє? У лісі. А як нема ліса, то що робить він?«

»Що ж таке«? — кликнув подразнено Флямбо — »що ж робить він?«

»Він створює ліс, щоби могти це зробити« — відповів собі священник похмуро. »Страшний гріх!«

»Слухайте« — сказав нетерпеливо його приятель, бо темний ліс і темна балачка невисказано його дразнили — »чи розповісте мені цю історію, чи ні? Що спонукує вас розтягати її в нескінченість?«

»Ще три дальші сліди нам невідомі« — пояснив о. Бравн — »сліди, які вдалося мені вигребсти із закутин, і тому волю подати вам річевий звязок, аніж розказувати вам у хронольогічному порядку. Щодо перебігу і висліду битви маємо один певний доказ в особі самого Олівера. Його звідомлення є бездоганно ясні. З двома чи трома полками відпочивав він, окопавшися на гористих берегах Ріо-Негро. Противний беріг ріки творили низько положені багна, за котрими за незначно підвищенім терені розтаборився вже перший англійський полк. Прочі англійські полки, які, разом беручи чисельно перевищали бразилійські війська, були розкинені у віддали кількох миль від першого, який правдоподібно згідно з пля-

ном Сейнт-Клєра мав заманити Олівера перейти на цей бік ріки й опісля відтяти йому відворот. Але Олівер не думав покидати своїх твердо укріплених становищ за рікою. Слідуючого ранку побачив він на своє превелике здивования, що цей один полк, ця горстка Анґлійців цілковито без обезпечения і без звязку перейшла ріку. Одна частина перейшла через міст, який стояв ще в горішнім бігу ріки, а друга трохи понижче переправилася на поромі. На очах Олівера укріпилися Анґлійці в тій багнистій околиці маючи перед собою на горбах бразилійські стрілецькі окопи. Було прямо неймовірним, щоби вони в такім числі відважилися наступати на ці природні кріпости. Олівер однак побачив щось більш від неймовірного. Цей божевільно відважний полк преспокійно стояв в цьому багні, наче муха в мазі і не робив жадних зусиль, щоби дістатися на твердший терен. Очевидно, що Бразилійці спричиняли Анґлійцям своїм гарматнім вогнем великі шкоди, на що ті могли відповісти лише безцільною крісовою пальбою, бо вступатися було неможливо чорез ріку. Але Анґлійці таки держалися і коротке звідомлення Олівера кінчиться висловом подиву для незрозумілого геройства цих божевільних. Наша розстрільна пішла вкінці до наступу — пише Олівер — та загнала їх у ріку; ми полонили самого ґенерала Сейнт-Клєра та багато инших старшин. Полковник і майор згинули в битві. Не можна промовчати цього, що в історії дуже рідко находимо такі прекрасні приклади геройства, як це мало місце в тім бою над Ріо-Ногро. Ранені старшини отого незвичайного полку брали кріси упавших стрільців, а сам ґенерал на кони й простоволосий, з переломаним мечем ставив нам рішучий опір! Що дальше притрапилося з ґенералом, про те Олівер як теж і сотник Кейт мовчать.«

»Гаразд« — пробурмотів Флямбо — »послухаймо другого доказу.«

»Багато часу треба було посвятити« — сказав о. Бравн — щоби віднайти його, тим менше однак часу буде потрібно, щоби вам це розповісти. В однім приюті для вбогих у Лінкльншір-Мур найшов я одного старого вояка, що був ранений у битві над Ріо Ногро і який клячав перед своїм умираючим полковником. Полковник, людина великанського росту, родом Ірляндець називався Клєнсе; його здається вбили одночасно й ворожі кулі і пересердя. На всякий випадок він не одвічав за цей нерозважний наступ, бо він виконував тільки приказ зверхника. Отже останні слова полковника мали звучати: ‚А там стоїть цей проклятий старий осел зі своєю розбитою шаблею. Хай би це було радше з його черепом сталося.' Це мусить застановляти, що всі завважили цю обставину зі зломаною шаблею, хоч многі бачили в цім річ гідну справді пошани, не так як полковник Клєнсе. Остає нам навести ще лиш один факт.«

Їх стежка підіймалася в гору: оповідач задержався на хвилину, щоби відітхнути, заки підуть дальше. Відтак став продовжувати в цьому самому урядовому тоні:

»Саме перед кількома місяцями помер в Анґлії один бразилійський урядник, що посварився з Олівером та покинув свою батьківщину. Тут, як і на континенті був він загально знаною особистостю, еспанського походження на прізвище Еспадо. Цього старика з жовтим обличчам і вірлиним носом знав я особисто. З певних зглядів приватного характеру мав я дозвіл вглянути в полишені ним документи. Він був католиком і я перебував біля нього підчас його останних хвиль. Між його річами

не найшов я нічого такого, що моглоби кинути нове світло на нашу неясну історію, крім пятьох чи шістьох зшитків записаних споминами якогось англійського вояка. Можна допустити, що це якийсь Бразилієць найшов при вбитім. У кождому разі спомини переривалися нагло в на вечіря битви.«

»Представлення подій останного дня в життю цього бідного хлопця було справді вартне читання. Маю вправді при собі ці записки, але тому, що не видно їх прочитати. перекажу вам їх зміст.«

»Перші сторінки заповнені »артами товариства на кошт якогось осібняка прозваного »супом«. Мається враження, що ця особа не була з їхнього товариства, а не була навіть Англійцем хоч не говориться про неї, як про ворога. Може це був якийсь місцевий невтральний провідник або журналіст. Часто переговорював він у тайні з полковником Клєнсе, а ще частіше бачили його в розмові з майором. У споминах вояка взагалі часто стрічається постать сухого, темноволосого майора правдоподіоно якогось Мурре, пуританина родом з північної Ірляндії. Автор записків наводить у формі жартів противенства між строгістю цього ульстерця, а добротою полковника Клєнсе. Між тим теж находимо кілька жартів про »супа«. що носив ярку одежу.«

»Та всі ці сміховинки немов розбігаються на звук мисливського рога. За англійським табором і майже рівнобіжно до ріки простягався один з важніших гостинців у тій околиці. На заході гостинець цей сходив до згаданого вже моста, що лучив оба береги ріки, а на сході губився він у пралісах; у віддалі яких двох миль стояв слідуючий англійський вартівник.«

»З цієї сторони озвався цього вечора тупіт легкої кавалєрії на гостинці; посеред верховиків і наш мемуарист на своє здивування помітив ґенерала зі штабом. Він їхав на своїм сивім кони, якого ви нераз могли оглядати в ріжних ілюстрованих часописах і на образах; і можете повірити, що поздоровлення, яке його тут стрінуло, не було лише ормальною церемонією. Він впрочім не тратив на це багато часу, тільки зіскочив зараз із сідла, пішов між старшин і почав з ними принагідну, щиру розмову. Нашому приятелеві мемуаристові впало в око передовсім те, що він з особливим замилуванням розмовляв із майором Мурре; в дійсності таке зближення не було неприродним, коли брати під увагу, що ніщо друге не вказувало на якісь зрадні пляни. Ці оба мужі були неначе створені для себе: оба знали свої думи і були старшинами зі старого протестантського роду. Розмова між обома не переривалася навіть тоді коли ґенерал всів знову на коня і безсумнівним фактом є, що великий ульстерець йдучи поруч коня ґенерала дійшов аж до ріки. Жовніри обсервували обоїх увесь час, поки вони не сховалися в надрічній гущавині. Полковник пішов до свого шатра, а люди до своїх відділів; тільки чоловік із записником остав ще чотири хвилини на місці і був свідком дивної сцени.«

»Великий сивий кінь. що спокійно переходив усі дотеперішні походи, тепер мов на перегонах рвався з усіх сил у повороті до табору. Здавалося, що він десь сполошився над рікою, але небавом завважено, що це сам ґенерал, досконалий вершник, наглить його до повного ґальопу. Мов ґураґан надлетів їздець з конем і тоді ґенерал з розпаленим обличчам

зібравши коротко поводи закричав до полковника голосом, що гомонів мов труба на страшний суд».

»Можу собі уявити, як усі ті до глибини проймаючі обставини цеї катастрофи немов падаюче руштування звалилися на голови й думки таких людей, як отой наш мемуарист. З якимось незрозумілим звору шенням сонних опинилися вони в рядах — немовби з неба поспадували — та почули, що негайно мають наступати за ріку. Говорилося, що ґенерал і майор завважили щось коло моста й оце ледви стає часу, щоб іще вибороти смерть або побіду. Майор зараз же мав віддалитися гостинцем, щоби завізвати резерви, однак сумнівним було, щоби поміч у пору надійшла. В ночі ще треба буде переправитися через ріку, а ран ком повести наступ на височини. На цьому замішанні та на загальному заколоті того романтичного нічного походу кінчиться нагло денник«.

О. Бравн ішов попереду, бо стежка ставала вужчою, стрімкішою і крутішою, мов круті сходи до гори так, що голос священника гомонів тепер у темряві з висоти.

»Ще один незвичайний факт трапився. Ґенерал принаглюючи полк до лицарського наступу витягнув свою шаблю з похви до половини й немов засоромлений таким рухом сховав її знову. Як бачите, знову меч!«

Слабоньке світло продерлося над ними крізь сітку галуззя; якісь марева мов сіти плуталися їм у ногах Флямбо відчував довкруги правду, як атмосферу, а не як ідею. Збентежено спитав він: »Що властиво сталося з шаблею? Старшини носять їх звичайно?«

»В модерній війні майже не згадується про шаблю« — відповів той байдуже, — »але в цій історії разураз натрапляємо на цей злиденний меч«.

»І що ж у цім лихого?» — пробурмотів Флямбо. — »Це зовсім буденний припадок що шабля старого зломалася в останнім бою. Можна б піти в заклад, що це часописи вивершили звичайнісенький випадок до небуденної події. Зрештою, на всіх памятниках, на всіх вкінці світлинах представлений він з відломаним мечем. Я надіюся, що ви не тягнули мене на цю полярну експедицію ізза цього, що якісь там два осібняки з добрим зором помітили зломану шаблю Сейнт-Клєра?«

»Ні« — закричав о. Бравн, мов з рушниці вистрілив — »я питаю хто бачив його незломану шаблю?«

»Що ви хочете через це сказати?« — закликав другий і станув у зоряному сяйві неба. Вони тільки що вийшли поза сіру браму ліса.

»Питаю хто бачив його незломану шаблю?« — повторив різко о. Бравн. »В кождому разі, не автор споминів, бо ґенерал завчасу ще сховав її у піхву«.

Флямбо оглянувся в сяйві місяця позад себе немовби його нагло осліпило сонце. Зате його товариш попав тепер у запал.

»Флямбо« — закликав він — »я не можу цього доказати, навіть по наших останніх ловах серед могил і памятників. Але я певен цього. Дозвольте додати ще лиш один незначний факт, що цілій тій пригоді надає иншу краску. Полковник через якийсь дивний припадок упав як перша жертва ворожої кулі ще перед зударом обох військ. А він уже бачив зломаний меч Сейнт-Клєра! Длячого він зломився? В який спосіб він зломився? — Приятелю, він зломився ще перед боєм!«

»О« — закликав цей на пів жартом — »де-ж є, прошу вас, в такому разі другий кавалок«?

»Можу вам це сказати« — відповів негайно священик. — »У східно-північній частині церковного протестантського кладбища в Бельфасті.«

»Справді? Ви шукали за ним?«

»Мені не вдалося знайти його« — щиро жалуючи признався о. Бравн. — »Над ним стоїть великанський мраморний памятник у честь лицарського майора Мурре, що в геройській боротьбі впав у славнім бою над Ріо-Негро«.

Мов елєкрична струя оживила Фламба. »Ви думаєте« — закликав він шорстко — »що Сейнт Клєр ненавидів Мурра і замордував його на полі бою, бо —«

»Вам усе ще в голові чисті і чесні думи. Це було ще гірше!«

»Що до цього« — признався великан — »то моя уява вже зовсім вичерпана.«

Священик немов у клопоті як продовжувати оповідання запитав ще раз: »Де сховавби мудрий листе? У лісі!« Великан не відповів нічого.

»А коли б ліса не було, він створив би його. А коли б хотів сховати зівялий листок, він зробив би собі зівялий ліс.«

Ще відповіди не було; священик ще тихійше. ще спокійніше говорив дальше: »А коли би людина хотіла сховати трупа, вона спричинилаби побойовище, щоби його там сховати.«

Флямбо енергічно почав тупати роздразнений витратою часу, але о. Бравн оповідав дальше немов кінчаючи останнє вже речення.

»Сер Артур Сейнт-Клєр, як це я вже перед тим замітив, був людиною, що читав біблію на свій лад. І це головно його обходило. Коли ж остаточно переконаються люди, що нема для них хісна з такого читання св. Письма, коли вони рівночасно не узгляднюють думок инших читачів? Видавець читає біблію і шукає в ній друкарських помилок. Мормон читає біблію на свій лад і находить оправдання для поліґамії. Для читаючих сектантів є біблія джерелом і обявленням ріжних собі суперечних правд. Сейнт-Клєр був старим протестантським анґльо-індийським лицарем. А тепер представте собі, що це може означати, але відкиньте перед тим, на милість Бога, всяку вдавану святість. Це міг бути чоловік, що фізично до сита пережився в орієнтальнім товаристві під тропічним підсонням і відтак без зрозуміння і без застанови вчитувався в якусь орієнтальну книжку. Це ясне, що він радше читав Старий Завіт, чим Новий. Це певне, бо там він находив те, чого бажав — пристрасть, деспотизм і зраду. О, думаю навіть, що він, як то кажуть, був чесним. Однак яка з цього користь, коли людина є вірна в службі зради? В усіх тих далеких теплих краях, де цей чоловік перебував, удержував він гареми, мучив свідків і накопичував безсоромно золото; напевно однак він сміливо кожного переконував би, що він робить це на славу Господа. А я, знаючи свою теольоґію, спитавби: Якого Господа? Чи не є воно як оте зло, яке відчиняє що раз то дальші двері до пекла впроваджуючи до все менших і менших кімнат. В цьому лежить теж своєрідність злочину, що людина не стає дикійшою ні більш суворою, але майже виключно більш безличною. Сейнт-Клєр вже від давна дусився під тягарем підкупств та вимушень і все більше потрібу-

вав гроший. Підчас битви під Ріо-Негро дійшов він уже до цього степеня, який Данте назвав найпідлійшим у світі.«

»Що ви таке маєте на думці?« — питав його приятель.

»Ось що« — відповів священик вказуючи бистро на замерзлу калюжу, що заясніла у сяйві місяця — »Чи пригадуєте собі, кого то Данте вмістив на останнім ледовім полі?«

»Зрадників« — здрігаючися відповів Флямбо.

Роздивляючися в цій безлюдній лісистій околиці з її цинічним майже відразливим виглядом, могло йому здаватися, що він сам Данте, а говіркий священик то Верґіль, який опроваджує його по краю безмірних гріхів.

А голос гомонів дальше. »Олівер, як вам відомо, мав щось з Дон Кіхота в собі і не допускав жадної тайної розвідки, ні не послугувався шпигунами. Проте, все це робилося, як теж багато инших справ поза його плечима. Ті справи полагоджував мій давний приятель Еспадо, той пестро вбраний добродій з вірлиним носом і прізвищем супа. В масці симпатика крутився він серед англійських рядів і найшов вкінці цього — Богу дякувати — одинокого зіпсутого чоловіка, що якраз стояв на чолі. Сейнт-Клєр потрібував конче багато, багато гроший. Відправлений домашний лікар уже тоді грозив виявленням, яке відтак справді мало місце. Він був свідком нечувано бестіяльських подій, що відбулися в парку Лян при товпах невільників і при жертвах людської крови. І для дочки було потрібне віно, бо багато залежало на тім гордому ґенералови, щоби не тільки уходити, але й у дійсности бути великим богатирем. Він спробував останньої дошки рятунку. Сказав Бразилії слівце і від ворогів Англії почали напливати багатства. Але й ще другий зговорився з Еспадом супом. В якийсь спосіб понурий і злющий, молодий майор з Ульстеру впав на слід страшної правди і якраз тоді, коли вони в двійку йшли в напрямі мосту зажадав він від ґенерала негайно зложити команду та виправдатися перед воєнним судом. Ґенерал старався заговорити його і в тім моменті, коли вони сховалися за купиною тропічних дерев коло моста витягнув шаблю і при шумі бистрих хвиль ріки під соняшними пальмами (це мов живий образ перед моїми очима) пробив майора.«

Стежка вела через горбок порослий чорними мов опирі корчами, але Флямбо достеріг уже якісь слабі обриси і відблеск світла, що не спливав ані від звізд ані від місяця; здавалося, що це вогонь, який розпалюють люди. Він став цьому з завзяттям приглядатися, а тимчасом оповідання кінчилося.

»Сейнт-Клєр, це була чортова собака, але доброї раси. Ніколи, кленуся вам, не був він при яснійшім умі і ніколи такий відважний, як саме тоді, коли бідняга Мурре, зимний та скостенілий лежав коло його ніг. У ні однім своїм тріюмфі, слушно каже сотник Кейт, не був цей великий чоловік таким великим, як в обличчу цієї останньої соромної невдачі. Холодно глянув він на своє оружжа, щоби стерти кров і при тім завважив, що вістрє обломилося, коли він пробив плечі своєї жертви. Спокійно, мов у вікно свого клюбу споглядаючи, розглядав він наслідки свого вчинку. Було ясним, що його люди знайдуть цього загадкового трупа, витягнуть загадкове вістря і завважать цю загадково вломану

шаблю, евентуально брак її. Вправді вдалося йому спровадити смерть, однак мовчанкою він її не вкриє.«

»Вдача старого жовніра та вождя зворохобилася після такої невдачі — ще мусить бути вихід! Цього трупа можна оправдати, можна прикрити горою инших трупів. За двацять хвиль вісімсот анґлійських вояків пішло на смерть.«

Зпоза чорного, зимного окутаного ліса виростала червона луна. Флямбо поспішав, щоби її допасти. О. Бравн подвоїв свої кроки, але ще дальше був увесь перенятий своєю історією.

»Відвага цеї анґлійської тисячі була така велика, а ґеній вождя такий могутній, що цей божевільний наступ бувби повівся, коли б вони не ґаючись були заатакували горби. Та лихий, що наче фантами бавився ними, мав инші ціли й мотиви. Треба було так довго залишитися в багнах над рікою, поки анґлійські трупи там не перестануть бути чимось надзвичайним. Вкінці остання величава картина: срібноволосий, поважний жовнір передає свій зломаний меч, щоб здержати дальший пролив крови. О, як на цю на борзі заімпровізовану сценку, все так влучно було предвиджене. Думаю одначе (це не дасться доказати), що вже тоді, коли вони ще в тому кровавому багні сиділи, почав хтось сумніватися — і всього догадуватися.«

На хвилину він замовк, а відтак сказав: »Якийсь голос, не знаю звідкіля, каже мені, що цим догадливим, був улюблений..., був муж, що мав під свою стріху впровадити дитину старого.«

»А Олівер і повішення?« — спитав Флямбо.

»Олівер? Цей більш для особистої вигоди та ради зменшення ґажу підчас походу, як із лицарськости, пускав усіх полонених свобідно. І в цьому випадку поступив він так само й увільнив усіх.«

»Усіх, крім ґенерала« — сказав Флямбо.

»Всіх« — повторив священик.

Флямбо зморщив свої чорні брови. — »Я все ще не розумію вас« — признався.

»Тут є ще одна картина, пане Флямбо« — сказав о. Бравн і його голос звучав якось таємничо. »Цього не можу доказати, але за те можу щось більше — можу бачити її: як ранком на голих пекучих бразилійських узґірях звивають табор, як бразилійські одностроґ стають у лад і в ряд та творять кольони. Бачу червону сорочку Олівера і його довгу, чорну та кучеряву бороду, а його самого з ширококрисим капелюхом у руці. Він прощається з великим ворогом, якого пускає свобідно — зі стареньким простим анґлійським ветераном, що дякує йому в імени своїх людий. Останок оставших при житті Анґлійців стоїть у ряді, а з боку таборова валка. Заторохкотіли барабани — Бразилійці відходять — Анґлійці стоять дальше мов статуї. Вже втих останній гомін і послідна тінь криється на овиді, а Анґлійці й не рухнулися. Та швидко картина зміняється, мерці оживають. Пятьдесять облич повертається на ґенерала — облич, яких не сила забути.«

Флямбо підскочив. — »Чейже не думаєте?« — загремів він.

»Так« — промовив з глибоким зворушенням о. Бравн. — »Анґлійська рука закинула петлю на шию Сейтнт-Клєра, думаю, що навіть ця сама, яка на руку його доньки шлюбний перстінь вкладала. Анґлійські

руки потягнули його до дерева неслави, руки тих, що почитали його та йшли з ним до побід. І англійські душі (Боже змилосердися над нами) вдивлялися в нього, як висів на зеленій пальмі під чужинним небом, та зі зненависти до нього молилися, щоби зійшов звідтіль просто до пекла.«

На верху горбка заясніло перед їхніми очима світло червоних занавіс якогось англійського заїзду. Троє гостинно відчинених дверий манило до середини, звідкіль гамір та сміхи веліли догадуватися, що веселе товариство зібралося на ніч.

»Більш нічого не потрібую нам додавати« — кінчив о. Бравн. »У пустелі засудили його і на місці виконали присуд. А відтак з огляду на честь Англії та його доньки присягли на віки похоронити історію меча душогуба та кари зрадника. Може вони бажали — хай їм Господь помагає — самі її забути. Стараймося принайменше ми її забути. Ось і наша гостинниця.«

»Дуже радо« — сказав Флямбо і твердою ходою намірився ввійти в гостинну кімнату, але від порога чогось бистро відскочив і похитнувся.

»Гляньте лиш ось тут, до всіх чортів« — прошепотів він і непритомно повів очима по чотирогранній деревляній вивісці над дверима. Невиразно намазано на ній похву та шаблю зі зломаним вістрям, а в споді наслідуваним старинним письмом »Під зломаним мечем.«

»То ви не були на це приготовані« — питав зі співчуттям о. Бравн. — »Він же богом для тої цілої околиці. Половину заїздів, закладів та вулиць названо його іменем або згадкою на якусь подію з його життя.«

»Мені здавалося, що ми вже вкінці раз на завсіди скінчимо з цею відразою« — кликнув Флямбо і сплюнув на дорогу.

»Ніколи в Англії не увільнитеся від нього« — сказав священик, спустивши очи до долу — »поки камінь і металь на землі. »Його статуї з мрамору ще цілі століття підніматимуть душі гордих невинних хлопчиків, а з місця його спочинку на землю, немов із цвіту лілеї виходитиме запах вірности. Міліони, що його не знали любитимуть його — з яким останні знайомі мов із гниллю обійшлися — мов батька. Він буде вважатися святим і ніколи не виявиться правда проти нього, бо така моя постанова. Відкривання тайн спричиняє стільки добра й зла, що я готов посвятити на те своє добре імя. На щастя, перевелися уже всі ці часописні вивершування його слави, пропали покищо бразилійські циганства, а Олівер нині в загальній пошані. Але я дав собі слово, що на випадок несправедливого покривдження доброї слави полковника Клєнсе, сотника Кейта або президента Олівера, виявлю безцеремонно цілу нагу правду. Колиж покищо тільки о це ходить, щоби відняти незаслужену славу Сейнт-Клєрові, я можу мовчати. Але слова додержу.«

Вони ввійши до гостинниці з червоними занавісами. Кімнати були вміло й багато уряджені. На столі стояла срібна копія нагробника Сейнт-Клєра — похилена срібна голова та зломаний срібний меч... На стінах висіли світлини менш-більш схожого змісту.

Гості посідали в вигідних фотелях.

»Мороз здоровенний. Напємося хиба по склянці вина або пива« — запропонував о. Бравн.

»Або віскі« — завважив Флямбо.

Переклав *Ів. Аненко.*

В. ЗАЛОЗЕЦЬКИЙ

Значіннє традиції для молодого покоління

I.

Молоде покоління кождої нації має нахил до буйного індівідуалізму. Не був-би цей індівідуалізм і молодечий еґоцентризм таким шкідливим явищем — як-би його здержував антиіндівідуалістичний, загальногромадський світогляд нашої доби.

На жаль не в такій добі ми живемо. Буйний індівідуалізм молодого покоління не стрічає ніде здержуючого опору і стає явищем громадсько-деструктивним, явищем, яке ломить усі вязи виховання, авторитетности, традиції та реліґії.

Нічшеанські ідеали ренесансового надчоловіка, який не узнає жадної моралі, домагається законів тільки для себе та жадає перетворення всіх дотеперішних вартостий, затроїли сильно молоде покоління. В тій страшній боротьбі „всіх проти вся" стає на жаль син проти Батька, бо йому здається, що бути мудрішим від Батька належить до доброго тону нашої доби необмеженої свободи і лібералізму.

II.

Захитана основа родинного життя: авторитет голови родини. Захитана основа реліґії і віри. Тратить значіннє всяка традиція, родинна державна й історична А святкує тріюмфи плиткий раціоналізм і релігійний матеріялізм і життя з дня на день, без змісту, пуття і цілі...

Стоїмо на роздоріжжу подібно як колись перед пропастю опинився Рим, що бажав забути неумолиму дійсність смертельної недуги і занепаду творчого ідеалізму ігрищами ґліядіяторів, пирами і забавами та пустим блеском красномовних демаґоґів-реторів та античних фільософів...

Для тодішньої людини два шляхи стояли отвором: один до нового вічного життя, яке проповідувала християнська наука, другий до занепаду, смерти або повільної декаденції, який вказували епіґони античного світогляду...

Mutatis mutandis і нині. Два шляхи, два світогляди стоять перед нами: один християнський, універсалістичний з вірою в нову ліпшу будучність людства а другий матеріялістичний на пів поганський, який вмирає поволи серед скороминаючих розкошів цього світа...

І тому для цього молодого покоління, яке творить свій світогляд серед звалищ і руїн нашої доби, в муках своїх думок і почувань — ці два шляхи мусять ясно зарисуватися перед очима.

Тому питання чи світогляд молодого покоління має бути ірелігійний, безтрадиційний, безавторітетний — чи в його інтеґральну складову часть має входити традиція з її іраціонально-релігійним підкладом, набирає першорядної ваги.

III.

Але особливе значіннє має питання світогляду, опертого на традиції авторитеті та реліґії для молодого покоління молодих, а радше відмолоджуючихся націй.

Для націй з високо розвиненою традицією нема потреби звертати на ці питання такої уваги. Там традиція і свідомість минулого перейшла в кість і кров поколінь — у нас вона щойно мусить перейти в кість

і кров теперішнього покоління. Де свідомість минулого кермує кождим кроком не лише політика-державника, але і великої части громадянства, там нема небезпеки, щоби звязь з минулим нагло урвалася, там нема небезпеки, щоби державний корабель нагло опинився без керми на роз бурханих хвилях нічим необмеженого „поступу". Там завсіди навіть в небезпеках найдеться скорше чи пізніше гармонія між тими двома найважнішими чинниками в громадсько державнім житті: між свідомістю минулого а шляхом до будучого, між стійністю а рухом, стоянням а поступом...

IV.

Для молодих націй свідомість минувшини і виховування в дусі цеї свідомости мусить стояти на першому місці. Бо молоді джерела енергії такої нації завсіди мають тенденцію до вибуховости, до прорвання її природних границь та гребель. Тій відосередній силі треба протиставити доосередну, стримуючу, гальмуючу. А де-ж її находить скоро розцвітаюча нація? Вона находить її в своїй історичній минувшині, себто в досвідах шляху перейденого вже даною Нацією. Тому очі відмолоджуючоїся нації мусять бути звернені не тільки у майбутнє, але й на минуле. Доперва така оцінка і порівнання минулого з можливістю будучого і зрівноваження цих двох чинників може запевнити даній людській громаді спокійний розвиток.

V.

Але традиції бувають ріжні. Позитивні і неґативні. Яких має придержуватися наше молоде покоління?

Я думаю що кождий погодиться з поглядом, що тільки державно-історичні традиції для нас можуть мати значіння позитивне. Позитивне тому, що в них пробивалося максімум напруження наших предків на нашій землі для збудування (щось позитивне) а не до знищення (щось неґативне) своєї держави. Отже в оцінюванню минулого мусить рішати морально-етичний прінціп. Не можна ґльорифікувати неґативних проявів у нашій історії і її носіїв — а треба ґльорифікувати позитивно-будуючі прояви та їх носіїв, одним словом усе, що було тревале, сильне, дуже й здорове в нашім минулім. А було цього, цих будуючих, творчих цінностий більше, чим звичайно... фільософам сниться.

Не може і не сміє бути ідеалом нашого молодого сучасного поко ління, що бажає своєї власної держави — ані руйнуюча і винищуюча діяльність якихось татарських людий, які кликали Татар проти своїх князів, ані анархічні виступи запоріжської черні проти своїх Гетьманів, ані вкінці в морю марно пролитої крови скупана Гайдамаччина.

А позитивним, гідним ґльорифікації ідеалом, ідеалом який може вести до творчих діл в одушевленні й захопленні, мусять бути саме діла наших князів і їх хоробрих дружин, що залізом і кровю творили оборонний вал проти азіятського кочового наїздника, захищаючи лад і спокій у своїй державі, або подивугідні лицарські подвиги наших Гетьманів і козацького війська, яких гаслом було „Нехай вічна буде слава, же през шаблю маєм права".

Без такої іраціональної свідомости нашої минувшини ніколи не зможемо дорости до великих, покоління переживших, Діл наших Батьків та Предків.

Берлін д. 6/VII. 1926.

ПЄР ЛЬ'ЕРМІТ*)

Соціяльний змисл

(Соціяльний змисл це диспозиція душі. При його помочі можемо передбачити наслідки найзвичайнійших навіть життєвих подій і вчинків з огляду на загальне добро.)

У камашах і по кістки заболочених черевиках, з огнем на лиці — так увійшов до їдальні господар і сказав:

„Я голодний".

Капелюх повісив на кілку, присівся біля своєї жінки при столі, розвинув сервету, сягнув по редьківцю, сіль і масло й весело забалакав:

„Що нового в нас нині?"

„Що нового?... Отже ти ще про це не довідався?"

„Нічогісінько! Я пішов раненько в поле, щоб оглянути збіжжа й бураки. Та ж були такі зливи. Але обійшлося якось цим разом без більших шкід. З поля вернув я просто до дому!... Отже сталося щось нового?"

„О так, важна й сумна на жаль новина!"

„Щож таке?"

„Помер пан доктор!"

Чоловік підскочив мов опарений.

„Що пан доктор помер?... Ще вчера вечір стрічав я його!"

„Так, так, — на жаль не стрічатимеш його більше".

„Щож йому було?"

„Удар мозку".

„Направду... яке то чоловік велике ніщо!"

Глуха мовчанка лягла між супругів, мовчанка, яку тихі кроки послугуючої наймички ледви переривали.

„Великі зміни зайдуть у нас тепер" — сказав по хвилині чоловік.

„Це прямо катастрофа" — відповіла жінка. „Наш доктор був сердечний добряга; від бідних не жадав нічого або дуже мало, а коли з хворим було вже дуже зле, то він кождий раз старався, щоби покликати священика. Чи пригадуєш собі ще цього драбугу капітана?"

„Чому би ні .. він в останній хвилині висповідався!"

„А Дікрота, того червоного завзятця?"

„Цей теж навернувся."

„Отець парох" — розказувала далі жінка — „глибоко зворушений сповістив мене нині рано про цю втрату; він питав іще, чи не знаємо ми якого молодого, християнськими ідеалами одушевленого лікаря, який продовжував би традиції свого попередника..."

„А ми не знаємо нікого" — прошептав господар.

„О, все ж таки знаємо одного. Я шукала й найшла."

„А це хто такий?"

„Чи тямиш цього молодого й побожного асистента, що перед двома роками в місяці серпні заступав нашого лікаря. Той русявий, дистинґований пан.... який що неділі приходив до церкви й сидів у нашій лавці підчас Служби Божої?"

— „Ах так, уже пригадую собі.... Воно було б чудово!... Але як думаєш чи він прийшов би до нас?"

---

*) Pierre l'Ermite визначний сучасний французький письменник.

„Минулого літа він зовсім поневільно виговорився передімною, що йому в нас дуже подобалося і що він при першій ліпшій нагоді дуже радо тут поселивсяб."

„Отже?"

„Треба до нього написати й запропонувати місце."

„Справді, це прекрасна гадка!"

„Колиж напишеш?"

„Але зараз таки!.... А може завтра зараз по похоронах".

Справа, що її відкладається на завтра!... Страх! нема дня, щоби господар не мав щось з а в т р а написати. В нього завсіди добра воля... Але прийшли похорони... А потім поприходили приятелі, що приймали участь у похоронах... Відтак було засідання громадської ради. Жінка, що мала розвинений соціяльний змисл, питалася що дня затурбовано:

„Чи написав ти вже листа?"

„Ні.... але нині вже напевно!"

„Та коли сам не пишеш, то дозволь хоч мені це полагодити."

„Ні, ні.... ти, жінка. Але впевнюю тебе, як лиш знайду адресу..."

„Як це! Ти ще навіть адреси не маєш?"

„Та ні... але я знаю, де вона... цеж впрочім не така дуже спішна справа".

„Вже десять днів минуло... Ах, ці мужчини!"

„Ну, ну, лише не денервуйся."

Одного дощевого ранку пошукав і найшов вкінці господар адресу,... пошукав і витягнув папір і прийнявся за тяжку роботу, щоб уложити листа.

„Слухай, жінко, скажи мені, будь ласка, як звернутися до цього пана: ‚Докторе' чи може ліпше ‚Любий докторе'?"

„Та ж це така марниця. Пиши як знаєш. Важне лиш, щоби ти взагалі написав а він прийшов... Ледви нині заговорили про цю справу і люди дуже нею турбуються... бо це справа першорядної ваги."

„Хай — добре — так, напишу ‚Любий докторе'! Коли б ти писала, то обовязково треба би тобі писати лиш ‚Докторе'!... Але я... це було б дрібку... ну, як би то сказати... це було б якось дуже сухо!... Отже пишу ‚Любий докторе".

Він ладився якраз починати, коли нагло відчинилися двері й у кімнату ввійшов задиханий парох:

„Чи знаєте ви останню новину?"

„Ні".

„Нині прибув якраз з-а-с-т-у-п-н-и-к на м-і-с-ц-е н-а-ш-о-г-о б-і-д-о-л-а-ш-н-о-г-о доктора!"

„Заступник!... Хто ж це такий" — закликали обоє супруги — „хтось добрий, чи ні".

„Здається мені, що найгірший, про якого можна було думати... Це якийсь брунет великан, що дуже недобре виглядає... Я бачив його, як він з редактором „Безбожника" пив снідання на терасі кавярні. Це хиба досить говорить про нього".

Господар з руками в кишенях проходжується заклопотаний по хаті. Його жінка глядить за ним очима повними докору: „Очивидно, редактор не чекав двох тижнів з написанням листа... Ці люди все жвавіші від нас!"

„Ні... він не писав" — відповів парох.

„Тільки".

„Сів на поїзд і негайно привіз лікаря собі до вподоби".

„І подумати лише, що ми могли" — кличе господар і тупає ногою до землі.

„Ви могли?" — питає парох.

„Ми повинні були..." — одвічає з болем жінка.

Супруги глянули тепер на себе... Як два провідники, що допустилися непоправних, очивидних і великих помилок... коли вже не в силі здержати страшного лиха, що загрожує найменшим... Найменші, які в нашій тіни надіються найти певний захист... Найменший брат, якого за всяку ціну маємо обняти...!

Подав: *Ів. Аненко.*

МЕРІЯМ

Сніг

Сніг все паде,.. паде... Той сніг вогкий,
[осінний,
важкий, сумний, повільністю незмінний,
що тулиться до шиб із шепотом екстази
і творить на шляху брудні калюжі грязи,
що все паде .. паде... І подихом незмінним
окутує вікно слизьким плащем осінним...

В очах лиш тіний шлях... Літа, хвилини, дні,
посплітані, байдужі проходять тихо мимо,
і шепоти очий і крики уст слізні,
в тінистому шляху проходять нездержимо...
І звук далеких слів... той розривчастий звук
розблиском осяйний заломлених двох рук...
Хто ті слова сказав? Коли? Чому, і де?
Хтось вмер... Чийсь похорон шляхом туди
[іде...
Болюче скло очий в огні свічок мигтить —
хтось дорогий помер... хтось рідний тихо
[снить...

А сніг паде... паде... Той сніг вогкий, осінний,
важкий, сумний... повільністю незмінний...

Все блище йдуть.. Жовтавий огник гнеться,
заплакав хтось... то птах крильми в повітрю
[бється...
Все блище йдуть... Вінці, хрести і тьма...
в горі червене серце хтось в руках трима...

Все блище, блище йдуть... І розривчастий
і тихий шепіт-шум похилених голів... [спів,

А сніг паде... паде... Той сніг вогкий, осінний,
важкий, сумний... повільністю незмінний...

Сніг тулиться до шиб із шепотом екстази
а творить на шляху брудні калюжі грязи...
і все паде... паде... І подихом незмінним
окутує вікно півсумерком осінним...

Хтось близький вмер... Хтось близький,
[дорогий,
що жив серед людий, але помер самий,
хтось пригадав собі веселість ясних днів,
і відійшов від нас, без усміхів, без слів,
бо до когось прийшла блискуча лента літ
і серце запекло, спинився крови хід —
згадалося давне, приснився сон давний...
хтось близький, рідний вмер... хтось близь-
[кий дорогий...

А сніг паде... паде... Той сніг вогкий
[осінний,
важкий, сумний... повільністю незмінний...

Там плаче хтось із статуїв спокійних
і на гроби мече квітками слів покійних, —
квітки далеких слів, що їх у цій хвилині,
присипав, поломив той вітер серць пустині,
той вітер, що мече бліді снігу алмази
і під ногами літ зміня в калюжі грязи...

Там плаче хтось... то сніг... то сніг вогкий,
[осінний,
важкий, сумний... повільністю незмінний..,
що падає в лице і кригою важкою
спиняється в очах — і душу жме жарою,
і все паде... паде... І подихом незмінним
окутує вікно слизьким плащем осінним...

ЮРІЙ ДАРАГАН

Київ

Над містом в темряві — вогнистий хрест.
Знявсь догори, як сяєво пожежі,
Вечірних ліхтарів протест —
Що ніч загарбала барвисті межі.
Схилила день за виднокруг, за Брест...
Над містом в темряві вогнистий хрест.

Вогнистий хрест накреслений над містом,
Оповідає всім, що ні, не вимер
Наш славний рід! Людських осель намистом
Керує дотепер Великий Володимир.
І в небі символом яскравим і вогнистим
Палає хрест, накреслений над містом.

М. Е. ДЕЛЛЄ ҐРАЦІЄ

Два вороги

Сірою хмарою нависав тютюновий дим від старої балькованої стелі, чіплявся шиб маленьких вікон, наче замарана занавіса, та довгими смугами волікся у сіни, а з сіний на двір, на вулицю. Бач і тут стояли, сиділи, товпилися люди, а шинок і сей раз оказався за тісним. Ніби чорні муравлі повилазили „на верха“ всі нараз довбачі та рудокопи. Ніодин з ямарів не відважився не явитись, а сі, яких не було, сиділи о кілька вулиць дальше у таксамо душній норі й ждали, щоби почути великого проповідника „інтернаціоналу“, про якого ще недавно ніхто не знав, та зате тепер слава його зійшла скрізь наче крівава зоря над фабриками, стоваришеннями, корабельними робітнями та горнилами усього краю.

Він ось і тут мав промовляти і наче в горячці сиділи всі і ждали. Бач на сьому ще не кінець і кождий відчував се сам. Се висіло у повітрі наче ся буря, яка ось там надвигалася щораз то близше понад високі комини, двигарі, над весь сей Богом проклятий край, у якому володів Маммон. Йому мусіли служити та проливати для нього піт і кров над землею й під землею тисячі людий так довго й широко, як далеко сягав батіг нужди. Чи вони хотіли чи ні, чи прямилися чи хнюпили, все одно! Вже в утробі матері прокляті вони були до сієї безконечної панщини. Се були кріпаки гроша, для яких не було ні викупу, ні визволу. Були у них зате завсіди ненависть, зависть, обурення — і безсилля, а там ще сі довгі бесіди, які шмагали слухачів до крови.

Ах, сі бесіди!

Скільки їх вони вже чули? Та чи справді красше стало кому від них? У чомуж то заковіка? Чомуж то і сей труд був очевидячки даремний, точ в точ як і все, що підпринимали вони досі... сими дужими руками, сим сталевим хотінням, сими сходинами усією чередою, сим завзятим упором та просто самогубним відреченням?

А таки усе, усе те даром!

Але сей, що його вони сьогодня вижидають, не те! Проти нього навіть правління повернуло стільки-то баґнетів, а стоваришення поставилися до нього ворожо. Се один із найбільше червоних. Так то ждали вони на нього...

Через широко відчинені сінешні ворота долітав разураз вогкий подих, віщун близької громовиці. Ярко відзначувалися на тлі безбарвої днини дахівкою криті робітничі доми. Тільки тут то там остало ще мужицьке дворище, якому земля несла повинну. Солодко та душно віяло деколи від нього подихом доспіваючого посіву, майбутнього хліба.

Висохлі, марні жінки заглядали у ряди годи через ворота та сіни. Скільки то коштуватиме сьогодня ся безконечна піятика? Та ні одна не зважувалася підходити близше. Бож не одна носила ще на груди та на спині знаки останніх побоїв. Інші післали тільки діти, щоби вистежити, що робить та що пє батько. Босі та брудні заглядали діти до середини; молодші ще безрадно, залякані та близькі плачу, зате старші з руками у кишенях штанів та з безстидним посміхом на безличних устах. Се знаючі, освідомлені. Бач неодин із них біжить з тихим посвистом за дівчатами, які крутилися між рудокопами, певні чарки, яка мала і їм зазвеніти колись у свій час.

Обома руками зносили шинкар та шинкарки усе, чого домагалися спрага і привичка. Вино і пиво, а головно солодку горівку, яку тут так радо пили, а яка так зрадливо й так довго гладила язик та піднебіння, доки вся отрута не увійшла у кров. Далі сей бесідник, а там... Правда, щож то ще сьогодня буде? Важко й нескривано малювалася ся жура на неголеному лиці господаря, хоча й як великим був сьогодня його прихід. Дівчата-шинкарки приставали то тут, то там довшу хвилю, серед реготу падали двозначні питання та визиваючі відповіди, а там неодин нарубок успів посадити собі на коліна дівчину. Та сьогодня було се не важне, не більше, як мале виладування нечуваної напруги, яка держала всіх на чеку. Се „ось тепер“ і „що далі?“

Знадвору гоготав далекий грім. Вітер вдаряв нагальніше, а хто виглянув на двір, сей бачив синьо зелені збіжжа, які напливали наче хвилі моря. Вже дерева біля дворища починали шелестіти, віщуючи бурю, яку передчували. Тільки дрозд, який сидів горі на причілку стайні співав собі дальше безвиводно, захоплений блаженством сього, що мусіло заєдно діятися від віків і до нині. Любов, писклята — родини та гибіль... невироджена, незведена природа!

І ось серед говору вижидаючих залунав нагло удар кулака об стіл; загудів брудний верхняк стола, забрязчали чарки, а люди, які ждали тупо дивлячись перед себе, нащурили уха.

— Як він се робить, що кождий, хто чує його бесіду, мусить іти за ним і то саме так далеко, як хоче бесідник? Ба, хай мене чорт пірве, якщо можу вам се сказати. Він-жеж старий, чи так, що я саме... ага, так, він мусить бути старий як світ!

— А дзус! — перепинив бесідника якийсь рудокоп, — ото раз, слухайте! Се має бути якийсь старичок! А ми на нього ждемо? Ба, ти певно про кого другого росказуєш!

— Про когоб другого! Саме так, як кажу. Яж мушу се добре знати, бо чув його вже нераз — там у Голяндії ще перед всіми вами. Хиба знаю гаразд, про кого говорю. Якщо сидиш перед ним — ось як

перед сією чаркою — та дивишся йому в лице та очі... ось що, кажу! Чоловік се небуденній, незвичайний! Бо хотяй він старцем лізе на стіл — а раз уже стане горі — то і наймолодшому з вас далеко до нього!

Хвиля оторопілої мовчанки. Опісля знов несмілий висказ.

— Я се таки чував!

Якийсь хлопець сміється.

— Щож, се такий, що гаразд розуміється на своїх бомбах. І сього можна навчитись. А можна при сьому й постарітись. Найважніше, щоб ми знали, куди він нас поведе.

— Сей? — новий удар об стіл — біля нього досі, як кажуть, — завсіди бувало червоно.

— Я чував про се ще в Італії, — кричить якийсь молодий комуніст через три столи, — се було в р. 1918, коли ми, як воєнні бранці, сиділи в копальнях сірки.

— Чи його самого, чи тільки — так?

Хвилевий вибух сміху.

— А дежби його тоді були туди пустили? Тим більше зате розказували про нього. Навіть там. І казали, що він жид.

— Вониж усі жиди! — заблеяв хтось від найблизшого столика. У голосі не було злоби, але дещо непривітности.

— Людина, як і ми! — почувається гостра відповідь.

— Чи я виступаю проти жидів? Кажу лише, що вони в нас усе горою.

— А де іноді теж! — морщить брови та ворчить заклятий марксіст з ворожим поглядом на комуніста.

Та сей навіть не вважає його гідним відповіди.

Десь у межичасі регочеться десь знову шинкарочка.

Старий ямар вичухрує поволи з волосся пил останньої шіхти.

— Все таки хотівби я знати, як він виглядає, ще заки прийде!

— Як виглядає? Гм!.. — узявся відповідати чоловік зі сильним кулаком, поміркував хвилю, а далі засміявся коротко та з якоюсь дивною задумою заговорив.

— Подумайте собі гладенько виполірований череп, а в ньому двоє очий, глибоких як печери. А в них горять огні наче у наших лямпках скільки там соток метрів під землею. Два довгі жмутки сивого волосся оповили його виски так менш більш як носять жиди з Галичини. Впрочім, як кажу, лисий мов коліно. Зате говорить! Справжній скоростріл, кажу вам. І се нас жене вперед.

У шинку затихло нараз і стало так тихо, що перший близький грім залунав серед мовчанки наче новий удар кулака.

Аж ось глибоке, важке зітхання, а там і голос молодий, несмілий, майже трівожний:

— А проте нам від сього не покращає...

Слова сі сказав більш про себе чим для других молодий, може двацятьлітній парубок. Все таки почули його. Але й від сього озлобився дух партійности. Сим разом відповів ямар.

— Чого то ти вже не знаєш! А ти прецінь ще й року не вибув при орґанізації. Ти очевидно Вестфалець. З чорнозему певно, який незнать чому називають червоною глиною?

— Хибаж не можна мати власної гадки?

На се почувається брутальний регіт.

— Такому, що ще перед роком сповідався та, як сам каже, ще ніколи не мав діла з дівчиною, хиба ні! Ні, бра'. Перш усього треба, щоби гаразд підсохло молоко. І то порядно!

— А стати червоним успіємо ще! — сміється старий ямар у лице збентеженому мов грань покраснілому парубкові.

Та ось сей випрямлюється наче молодий орел з гнівом хоча й не без остраху.

— Гадаєте, я сидівби тут, якщо бувби ще тим, чим передше? Та се одно скажу вам: се що зможете, але то справді зможете мені дати, мусить щонайменше вирівняти се, що я покинув.

— Видко, що за довго бігав за голеними! — регочеться одна з дівчат. Розпуста витиснула на її лиці клеймо проступку; та проте вона ще молода й гарна. Вона стала підходити до нього щораз то близше повільним, филистим кроком, а погляд її очий безвиводно устремлювався у молодця. З усієї появи так і плила фасцинуюча понада, а в нього червона краска лиця потемніла ще дужче. Та нагло випрямився молодяк у весь ріст.

— В мені ще мужицька кров. Я мусів покинути землю, на якій моя рідня сиділа вже підчас трийцятьлітньої війни. Ось вам і правда, щоб ви знали — товариші!

— То ти такий? — сміється старий ямар. — Ну, так... тому то сей „товариш" так важко добувається з горла. Певно, гіренький се напиток!

Відповіді нема. Лискавка, яка у сю мить прорізує сірину хмар, заставляє всіх змовкнути. Відрухово, наче череда, яка зовсім несвідомо признає свою крайню трівогу та внутрішню несвідомість власної породи — німіє все... А ось гогоче й грім і потрясає землею та нервами.

— Ось... вдарило! — пролебедів хтось з трудом, майже стидаючись.

Ох, бігме що так! О сто кроків дальше у той бік, де стоять коксові печі, з тріском та ломотом розлітається від удару старезний дуб... Наче якась огняна рука розірвала його. А там і сипнув град.

У шинку потемніло так, що дівчина мусить підкрутити лямпу.

— Час був би вже! — проворчав хтось серед глухої мовчанки.

— Ба, гадаєш може, що сей старець приїде серед громів та лискавок? — обурюється ямар Кнезеке. — Яж казав вам, скільки то на ньому вже сірої землі. Тож хиба зажде, доки не проясниться. А й музика не захоче хиба дути вихрові в хавку.

— Хай чорт пірве! — кривиться якийсь Шлезієць. — От, те одно хиба потішаюче, що воякам, які пильнують закопів та дирекції, замокне порох...

Наглий рух від сіний заставив усіх найблизших оглянутись. Увійшов чоловік, який мабуть тікав перед бурею. Був він високий, стрункий та дивно блідий. Молодяк се був, та кожда черта його тяглого лиця була так остро скроєна, начеб се лице більше чим через час одного людського життя мало спромогу добути сю дивну вирозумілість в усміху уст та сей чудний, усе проникаючий погляд очий. Дивовижній був у нього і стрій: довгий аж до пят сягаючий плащ, широкий, чорний та наче ще роздутий поривами вихру. Довге, темне волосся обдавало чоло та спадало на плечі довгими кучерями. До сього в руках у нього була довга палиця, якою послугуються вівчарі. Чи бачив хто тут щось таке? Враз почалися при столах говори та нашіптування, наче буря дійшла вже аж сюди.

Замітне було тільки те, що всі, на кого повертався його зір, мовкли вмить. Був се погляд молодця, мягкий, глибокий, ясний — а таки була у ньому сила волі зрілого мужа. Усміх необмеженого вирозуміння на устах лучився з майже старечою лагідністю; добрість та розуміння ступали перед ним як незримі окличники, так що ні одно лихе слово не впало, коли він проходив з покірно-ласкавим движком вітання. Стіл за столом минав він, доки не дійшов до заглибини, перед якою стояв шинквас. З отвертим ротом глядів на нього господар.

— Невжеж ми приймемо його? — обзивається вкінці впорядчик. — Сеж у нас довірочні збори!

Та чужинець повертається до нього — усміхається та відкидає назад кучері знад чола.

— Як брат, прийшов я між братів, тож залишіть мене, діти, — при собі!

А при сих словах здається, що не тільки від його очий, а й від його голосу пливе світло.

Тупе зачудування се одинока відповідь. „Відкіля він узявся?" Се питання видне у кождому лиці.

— Дітьми називає нас, ти чув? — шепче Кнезеке до сусіда.

Сей киває головою й показує пальцем на чоло.

— Видко йому тут ось щось хибує — а до сього й негода!.. Не знать тільки, чи впорядчик є тої самої гадки? Він ось відвертається,

нишком переговорює з деким, глядить на господаря, а сей тільки покивує злегка головою, наче задобрює, а там швидко підсуває чужинцеві крісло.

— Сеж мігби бути таки Павло Ґере! — обзивається хтось серед мовчанки.

Але Кнезеке вдаряє себе знову по чолі.

— Ах, що я сього не доглянув відразу! Саме так одягається і сей старий, якого ждемо тут. Сі кучері на висках... Се жид... Може бути, се син тамтого...

Слова сі пробігають від стола до стола, наче клич з уст до уст — і спокій вертає. Тільки грім гуде й гогоче далі, лискавки займаються й гаснуть, а хотяй град перестав уже падати, то зате дощ зі здвоєним гомоном проривае упусти хмар і кидається у вікна з шумом, свистом, шипінням. Та серед усього того — що се?

— Бігме музика! — сміється Кнезеке і враз роздається один голосний поклик:

— Се він! Ведуть його!

З диким поспіхом все, що жило, поперло до дверий та вікон на стрічу загадочному мужеві, перед яким кождий раз, наче буря, летить „червона громовиця", щоби швидко потахнути у крові. Се звісне. Він сам чув се вже нераз. Перший, другий та третій інтернаціонал, се для них ще завсіди тільки теорія, поняття, віддаль. Але сей, що ось надходить, сама дійсність! Се їх ненависть, їх надія, їх судьба! Се побіда у димах пожежі, се побіда втомлених грудий. Куди він прийде, усюди пірве зі собою їх тямку, а коли відійде, понесе на підошвах їх кров. Вони знають се, але — може бути, що се врешті сей, якого їм треба!

Посуваються столи, падуть крісла, брязчать вікна. Буря мече дощ струями у хату та їм у лице, одначе вони, як здається, не чують сього. Вони бачать тільки червоний прапор, який промочений дощем лопотить у вітрі неначе у гніві, а чують тільки „марсилієзу", яка ось там на дворі лунає невзаводи з громом, важко й бурливо, як він.

Чужинець забувається, а господар, погружений у тупій резиґнації, жде грядучих подій. Та ось там, так, там сидить ще на свойому місці третій, хотяй і він повний непевности й роздратування, як і всі другі: молодий Вестфалець...

— Чомуж я не йду? — гадає. — Від чогож то дивлюся разураз на онтого там? Вінжеж мені зовсім чужий та рівнодушний. От гість зза плота, якого принесла буря... Се й напевно не є Павло Ґере, якого бесіду я прецінь чув уже раз. Тільки ось — вузка брижка зарисовується між молодими бровами, — де то бачив я се лице? Бо я бачив його безумовно, і то точ у точ так, як він ось тепер там сидить і ломить

хліб так дивно поволі, майже набожно, мов Бог знає, що таке держить між пальцями. А руки складає над чаркою з вином мов до молитви.. Гм! деж то я його...

Та парубок не має спромоги доміркуватися до кінця. Бо ось, наче ворота клуні, крізь які протискається високо навантажений віз сіна, затріщали одвірки сінешних дверий, а крізь них ввалилася така товпа людий, що заскрипіли ворітниці та завіси, придавлені до брудних стін. Музика мовкне. За трубачами суне в кімнату червоне сукно прапору, а за прапором — він сам!

Та се, чого ніодні уста не зважуються висказати, чого не бажає зрадити ніодин погляд, се малює нагла та глибока мовчанка на всіх лицях виразно, наглядно: „Так се той?“ І довга напруга не виладувалася подивом, а радше у якомусь насмішливому розчаруванню: „Що? то се він?“

Та швидко змінилося розчарування знов у неподільну напругу та ожидання, а може й ще у щось більше: у се томляче ожидання, у якому ожидаємо чогось, що перевисшає всі можливости, тобто буде чудом, якщо станеться. Бо сей там... Колись давно мусів він бути струнки та високого росту, але перед кільки десятиліттями? А тепер кривиться хребет глибоко, глибоко, шия та голова хитається наперед, наче під величезним тягарем, кістляве підборіддя доторкає груди, ніс теж здається туди гнеться, наче клюка. Безсильно, наче деревляні, майдаються рамена під перемоклим плащем, ноги кархають з трудом по землі.. Ні, Кнезеке не минувся з правдою! Кістяк, що устав з домовини, саме так виглядавби на ходу.

Зате очі! Ох так! У них життя! Життя й сила, перед якою всі вони — здрігаються нишком усі нараз. Се наче вогонь, який нечайно вибухне зрадливо з позірно погаслих вульканів. Се іскри з пекла душі, яка зберігала глум, ненависть та спротив у своїй скаженіючій від злости безсилі, доки і для них не вибила година на світовому годиннику. Як жадоба та їдь злости довго поневолених запалюють та живлять огонь, і він може тисячліттями тліє нишком, так опісля бухає страшне живло у небо, пожираючи вівтарі і народи.

Ненависть, о так! Ся німа, заєдно придавлювана покорою... сеж їх живло, їх середовище. Одно тільки... Відки береться ся дрож, нагла, таємна, відрухова, неначеб у сьому пожарі було щось, що бажає пожерти і їх самих. Се очевидно щось чуже, противне їх природі.

Та почування се остає далеким та непевним, не кріпшає зовсім та не дає себе як слід обяснити. Воно було тільки немовби той вихор що вривався вікнами і дверми та заставляв їх здрігатися від холоду. І ось потім усі вони знову стають суцільною масою, повною ожидання й цікавости.

— Як то він буде говорити?

Також молодий Вестфалець попав під вплив його очий. Не тому, що їх глядів, а тому, що вони найшли його. Він був наче той, що зірвавшися нагло з глибокого сну, гляне в очі гадюки, яка ненадійно явиться перед ним. Деж були тоді його гадки? А тепер уже не увільниться від сього погляду; мов очарований задивлюється щораз то глибше у сю пожежу ненависти, яка мерехтить у сих ніби пропасти темних очах і надить і лякає — і грозить і обіцює. Аж і в ньому сплило на верх усе темне на стрічу сьому, що йшов в імени ожиданого спасіння. Бо хтож мігби повести красше сю тупу масу, як не сей, хто аж до крайних меж життя остав проповідником саме тої боротьби та саме тої ненависти?

І наче у далекому сонному мареві щезає обличча сього другого, про якого думав стільки передше. Та воно щоправда ще тут, та тільки наче привид глядить у сей бік серед сірої сутіні, яка повстала з тютюнового диму, людських віддихів та тіни хмар. Ся сутінь, змішана з червонявим світлом кількох злиденних жарівок, опускається щораз то низше, наче густа хмара. Вкінці постаті людий мають уже тільки сюди й туди, ніби рухомі тіни, а само поміщення губиться десь само в собі, наче безодня підземного світа, з якої нема уже вороття.

І він чує в сей мент, що все те держить його наче в неволі. Перш усього ся неясна сутінь, що їх обсновує і здається бути велитенським паутинням. А по ньому повзе поволі, але певно й нестримно, гидка потвора, яка бажає виссати їм усім кров та стриж. А друге, се ся солодкаво-противна воня поту, яка обдає їх наче череду товару безвиводно, невідклично... се маса, се... кляса! Ще ніколи не чув він сього так глибоко аж до останніх кінчиків нервів, не боронився так немов потопаючий... І погадати, що на всьому світі нема місця, яке не булоби для них завсіди і всюди саме такою безоднею! А проводирі, чи вони не знають, що все те даремне і вдають тільки?.. Ось там знову один з них роздягається зі загортки, яка скидається радше на бурнус бедуїна, чим на одяг, до якого навикли тут усі. Краска його жовтаво-сіра, а сам він драний, помнятий у тисячі брижок так, що є обава, що він ось-ось і розсиплеться у тисячі волокон. У скільки то бурях носили його? Через скільки вулиць та шинків тягався, щоб опісля помаратись грязюкою при якійсь бійці. Прецінь бійкою кінчиться кождий страйк, бійкою та кривавою грязюкою доріг, які кінчаться завсіди перед тою самою пропастю.

А як дивно виглядає палиця, яку він ось там опер об крісло! Чи бачив хто коли тут щось подібного? І виду у неї ніякого: напів порохнява та поломана, а таки замашна, що можнаби, як ніщо, розторощити

нею череп, або йти опіраючися на неї, все дальше й дальше — цілу вічність. А ось вона паде, але... що се?

Молодий рудокоп підскакує з місця мов опарений. Сниться йому, чи що? Чи ся дивовижня палиця, діткнувши землі, не поповзла через хвилину дальше, мов жива? Ніби зціпеніла гадюка, яка нераз знову відзискує життя і рух?

— Яж нічого не пив! міркує про себе і здрігається, наче справді вжалений. Тільки що се не очі гадюки, а сього дивовижнього проводиря разураз віднаходять його у товпі.

Але ось!.. Піднесений услужними раменами на стіл, нічим князь, старий стає нараз посеред салі, обдає поглядом зібраних, мов полумям, сам зелений, сірий мов та земля, — його зуби скрегочуть голосно, — відчиняється рот, починається бесіда.

Як сі тисячі ух, так отвираються перед нею душі замовкаючих, аж укінці й сама безвіддишна мовчанка змінилася вся у слух. Було се слухання та заразом пиття; вониж сі нещасні так довго терпіли спрагу. Вони бажали права й гідности, прагнули щастя та сонця, прагнули ах, тільки одної одинокої хвилини, от так „через деньок!“ одної вільної, безклопітної блаженної днини безжурних, що то прецінь таки бувають між людьми...

З рукою при бороді, з очима устремленими у сірину краєвиду, який щораз то глибше поринає у вечері, молодий Вестфалець наслухує і чує... Та чи він справді чує те, що говорять, чи се може... Хто дає сьому несамовитому старцеві силу перемінювати свої слова у картини, а картини сі ніби сумні, пресумні куліси злиднів уставляти довкола дієвого грища бою, яке розвертає перед слухачами?

А може се тільки він сам уявляє собі се, чого не бачить ні один зі сих, які чують те саме, що й він?

Він чує, що його руки горячі, та чоло холодне, а й у його нутрі є тільки спокій та ожидання. А між тим другі починають уже висказувати своє захоплення голосними окликами, а то й дивними вигуками признання. Іменно захоплення! Справді чується, як їм стає щораз то лекше від слова до слова, підчас коли він...

Йому ввижається, що він сидить під градом каміння на рівнині, яку опановує всю страшний зір несамовитого бесідника. Він разураз береться тікати перед ним, та за кождим разом повисає у простягненій сіти й мов очарований остає, щоби бачити се, чого, як здається, не бачить крім нього ніхто. Ось незлічена юрба нуждарів, що як далеко сягає людина гадкою та терпінням, завсіди тягнеться по тій самій безнадійній дорозі життя, на якій стрічається тільки упідляючий терпець або — кривавий бунт. Після сього зміняються картини, виринають зі

словами чужинця то щезають знову, — се калейдоскоп історії, який здається висвітлює заразом картини пекла!..

— Бог? — кличе голос старого серед тишини, — ах так, Бог!

А до сього регіт, яким регочеться лихвар, коли хто хоче продати йому „лихий“ вексель.

Другі сміються теж, як сміються над чимсь, що давно уже кождому звісне...

Тільки в нього, у молодця, від сього сміху ніби щось запалюється, згаряє, никне у пожежі, яка на його очах шаліє саме серед сього безнадійного краєвиду — краєвиду нужди. А все те у супроводі блеяння жида, який щораз то дальше і дальше сягає словами, що падуть і влучають наче каміння.

— Розпятий?

— Погляньте ось, любі товариші! Се один розпятий, один із безлічі! Та хто будує їм церкви, щоби нагородити їм заподіяну кривду? Так, їх лишається на хрестах. Вже від часів Спартака вішають їх та завсіди будуть вішати, доки стоїть хрест, який глупота та трусість проголосили святим.

— Спартак! Се теж полумя, яке не гасне ніколи та разураз вибухає — тут, то там... Серед злиднів, крови, ворохобні.

Наче град посипалися оплески; тільки молодий Вестфалець не зняв руки, бач не зводилася. Так повязало йому руки те, що старий силує його бачити, чи сам він хоче, чи ні.

Самітня гора Голгофта, а проти неї весь сей нескінчено довгий хрестний шлях упродовж аппійської дороги. Се розпяті насилою, Мамоном, яких ніколи не здійняли з хрестів, які й ніколи не воскресали. Ніколи!

Мов удар молота вдаряє слово у його серце, а враз із ним і йменя сього Єдиного, якому може й несвідомо давав він у серці тихе містечко. Се йменя, се солодке, наче давна леґенда, мирне слово: „Ісус!“

— То се так, — міркує парубок, так! І мусів аж жид прийти, щоби сих окрадених здійняти з хреста! Жид! А ми було гадали, що се Він був...

Наче на скалі, на яку з грохотом накидається ціле море, стоїть несамовитий старець онтам на столі, посміхається, глумиться, скрегоче, стискає кулаками та трясе ними мов у несказаній люті, а все те проти Нього, проти Нього одного!

— Хрест, ах так, хрест!

А нарід регочеться разом із ним. *(Кінець буде)*

Матеріяльні потреби в порівнанню з потребами душі не значать нічого.

Шевченко, Листи.

Л. НИГРИЦЬКИЙ

Сторінка літератури

„Покластиб голову в коліна...
Відчутиб руку на чолі...“
— Сантиментальність!
Хай загине
і память ніжних на землі.
— Нам треба нервів наче з дроту,
бажань, як залізобетон,
нам треба буряного льоту...[1])

Програма: було колись так а так, а сьогодня є так а так; супроти чого нам треба того а того. І рівночасно поезія!

Думавби хтось, що це тільки сьогодня поезія займається вихованням, голошенням дезідератів, винаходжуванням браків... і рівночасно думавби хтось, що це загалом всесвітня поезія (скажім ширше: література) кидає такі кличі, що десь комусь щось треба! На річи вона зовсім инакше мається: всі народи перебули етап виховуючої літератури, ми перебуваємо його вже від 1798 р. і ніяк не можемо виховатися. Завжди чогось треба.

Це „треба“ в українській літературі є подвійне: „треба“ назад і „треба“ наперед, значить иншими словами: глядім назад і констатуймо, що „було колись на Вкраїні“, а потім дивімся в майбутність і потішаймося, що „скоро світ буде, прокинуться люди“. Крім того, ще варто час від часу кинути кілька слів на тему сучасности в роді „сліз на гробі“ волі України.

„Книги наслідують звичаї, але звичаї не наслідують книг. Картини робляться з моделів, а не моделі з картин. Я не знаю, хто й де саме сказав, що література й штука впливають на звичаї. Хтоб це не був, це безсумніву великий дурень“...[2])

А хто з нас не знає „Історії української літератури“ С. Єфремова (про котрого дуже влучно виразився один журналіст мовляв він, наче добрий господар вкладає в комору все, що має: і сало й підкови, старі чоботи й свиту...)? На кожному майже місці ми стрічаємося з панегіриками в честь „народа-творця“ письменства, що виступає „оборонцем покривджених“, „адвокатом народности та літературних і життьових позвах з нівеляційною теорією і практикою“, з якім на першому пляні є любов до „рідного народу“ і „бажання йому служити“...[1])

І під кутом „принципу громадського слугування письменства народові“,[3]) поширюючи високопарні кличі демократії, „робилася“ література, бо „треба“ було. Письменство зробилося огнетревалою касою зльокалізованих інтересів народу, ізолювалося від загально-світового життя, котре могло тільки шкодити, поширюючи наприклад ідеї не українські й надто далекі від чорнозему. І оспівувалося 1) селянську нужду 2) апотеозувалося селян, оспівувалося 3) привязання і тугу за рідною землею 4) любов до всіх людий... Це історія української літератури! А коли вже нудно врешті стало, тоді верталося назад і одушевлялося історичною минувшиною, козаками, загрівалося до помсти над воріженьками...

---

[1]) В. Еллан. „Червоний шлях“ ч. 11 — 12 1925 стр. 7.
[2]) Т. Готіє: Панна де Мопен І т. стор. 29 — 30. В-во „Чайка“ Відень
[3]) С. Єфремов: Історія укр. письменства. Видання І. стор 2 — 10.

Тут і там почувся якийсь голосочок протесту: „Не годуйте нас колишньою козацькою славою та вишневими садками, а дайте нам страву здорову й пожиточну"..[1]) Головна річ пожиточну, бо письменство виховує молоде покоління, бо письменство є наче зеркало духового життя народу, бо через письменство можемо створити краще майбутнє... І тому ми при помочи нашого письменства, яке було цілий час починаючи відродженням на службі народові, яке займалося тільки його справами й виховувало його в державницькому дусі, при помочі того національно-народницького письменства дійшли до такої плиткої концепції, до відсутности вищих полетів духа, до упадку тихже самих ідей, котрими воно було переняте.

Микола Вороний, що правда, читав Теофіля Ґотіє, читав, що хтоб це не був, що сказав начеби література впливала на звичаї є великим дурнем і ще 1903 р. просив, щоби „хоч клаптик синього неба перенести у сферу української поезії".[2]) Даремно! С. Єфремов, член Академії, історик літератури сказав, що ідентичні поняття зі символізмом є порноґрафія, туманність, аспірації. Він оправдує символізм, бо автори оперують уже вислідами думок, а публика, чи то pardon нарід, не може знати яким шляхом він до цього дійшов.[3]) А як нарід цього не розуміє, значить він цим не виховується, значить воно шкідливе й яко таке його треба знищити. Отже пишім поезії на нуту:

Нашу землю, щоб не дати
В ті захланні руки жида,
Вітцівщину пропивати;
Ах то ганьба, то огида...[4])

бо це здорове й пожиточне, воно виховує нарід.

Прийшов 1918 рік, нарід показався страшенно вихованим, надзвичайно перенятим минувшиною, демократичними ідеалами, запалом до створення того, про що писалося сотку літ. Показалася на ділі сила виховання літератури, вага її як суспільного чинника, показалося, що варті ці всі голословні кличі в імя нації, людства! Показалося, що варта всі ці люди, котрі прочитавши Шевченка думали, що вони пізнали Україну й її бляґерсько-національну літературу!

На ділі, по воєнній хуртовині, каталізмах приходиться до переконання, що вся ця ілюзорично-земельна література, ця кімнатно революційна поезія була *не пережита* самими творцями, у яких дуже часто *брак віри в діло* заступав талан. „Нарід"? Людство? — питався здивований олімпієць Ґете — цеж абстрактне поняття! є тільки люди й будуть тільки люди!" Франко цей загорілий суспільник прийшов у днях журби до переконання, що людство не має ніякої ціли, ніякої ідеї, що вона є тільки зоольоґічним поняттям, пустим словом:

Треба буть дурним,
Щоб задля (народу) у бій іти як в дим
Ті, що терплять варт того, щоб страждали!

---

[1]) О. Маковей: З життя і письменства. Літ. Наук. Вісн. 1898. VI. 182.
[2]) Літ.-Наук. Вістн. 1901. XI стор. 14.
[3]) Київська Старина 1901. май стр. 305.
[4]) В. Кокорчук: Поезіи. 1902 стр. 7.

Сторінки історії літератури обертаються невпинно вперед. Бігу життя завернути не можна, але суть є завжди та сама — змінюється тільки форма. Форма народницької української літератури мала невідлучні атрибути в роді „соловейка", „перелазу", заклику до помсти „на воріженьках". Суть — нарід. Сьогодня невідлучними атрибутали є „заводи", „фабрика" й заклики до помсти над „буржуями". Суть? ця сама — вона тільки инакше вбрана!

І знову ці самі характеристичні (за малими виїмками, як тепер так і минулому) прикмети, такі традиційні в нашій літературі, перебрані від ряду поколінь як безсилля слова, поверховне, реторичне пропаґування (колись народницьких, а тепер) соціялістичних чи комуністичних ідей...

І знову віра, що тими непережитими сюжетами життя, котрі о скільки навіть є концепцією, то однак не обрисованою, не перенятою теплом поетового почування, — тими відірваними фактами, несконцертованими, припадковими, безідейними когось підірветься до діла запалиться до ідеї.

І знову ця сама пуста, холодна фраза!

Нам треба нервів наче з дроту...

Ні не треба, не треба вишукувати суспільно-життєвих елєментів, не треба котурнів — треба тільки почувати глибше як инші, бачити глибше як инші переживати більше як инші. Тоді знайдуться і душевні колізії, тоді гомоном болю чи радости відобється в душі ціле життя... Тоді повстане жадоба огорнути цілою своєю істотою всіх покривджених, тоді запалається щирим, святим обуренням проти всього нікчемного, низького. А в кого розвинена душа, хто не загорить вогнем правдивої ненависти або правдивої любови, цей не буде поетом, тільки ремісником.

Ви знаєте як відливано дзвін у середніх віках? Приготовлювано розчин металів у величезному котлі. Приходив священик серед торжественного походу і благословив його. А потім ішли люди всіх станів і ріжного віку й кождий докидав до нього, що мав найдорощого. Йшли такі, що дорогоцінні перстені і ланцюги злоті в кипячий розчин кидали: якісь можновладці патриції і бояри й боярські дочки, що здіймали зі ший ланцюги з аметистів, сафірів, рубінів, заушниці зі смараґдів і опалів, ішли княгині, котрі вкидали в кипучу масу дощ діямантів і перел, ішли лицарі, що від своїх шеломів дорогоцінні спинки відпинами... А все на це, щоби серце дзвона, вдаривши о металевий плащ, викликало найчистійщий, найбільш звучний відгомін.

Часом виростає стебло, а не дає цвіту; часом є цвіт а нема овочу... Хто знає правду, той не рівний тому, хто її любить; хто любить її, не рівний тому, хто творить правду. *Конфуцій.*

*

Самоконтроля над самим собою — основою всіх чеснот. Нехай лише чоловік попустить своїм поривам і забаганкам, а він вже стратив моральну свободу. Тоді несе його життє в долину, як ведуть невільника злі люди в глибину невільничої країни. *Сааді*

НА КУЛЬТУРНІ ТЕМИ

Модерна фільософія і католицизм. Сього року помер найбільший фільософ сучасности, що одержав світову премію Нобля, Професор Рудольф Ойкен. Був се незвичайний чоловік і тому цікаво пізнати становище, яке заняла до його творів католицька церква та її критику тих творів.

Рудольф Ойкен уродився в Німеччині, в місточку Авріх, 1846 р. Університет скінчив у Ґеттінґені. Здібности виказав такі велилі, що таки зараз по окінченню університету покликали його на професора університету в Базелю до фільософії й педаґоґіки, хоч Ойкен мав тоді всього 25 літ. Уже в 26 році свого життя оповістий Ойкен свій перший великий твір »Методи розсліду Арістотеля«. В два роки опісля покликали його на професора університету в Єні, де він працював аж поки не пішов на пенсію.

Лишив по собі масу праць. Важнійші його твори такі: 1) »Основні поняття сучасности« (Духові Струї — се змінений титул того самого твору) 2) »Історія фільософічної термінольоґії« (слівні). 3) »Пролеґомена«. (Щойно в сім творі зачинає будувати свій власний погляд на світ: мав тоді літ 39). 4) »Єдність духового життя«. 5) »Світогляди великих мислителів«. 6) »Боротьба за духовий зміст життя«. 7) »Правдивий зміст релиґії« (коли видав сей твір, мав літ 55). 8) »Основи нового світогляду«. 9) »Головні проблєми релиґійної фільософії сучасности«. 10) »Сенс і вартість життя«. 11) Вступ до фільософії«. 12) »Збір статий про фільософію і світогляд«. 13) »Чи можемо ми ще бути христіянами?«, 14) »Пізнаннє і життє«, 15) »Людина і світ«, 16) »Соціялізм і його формуваннє світа«, 17) »Спомини з мого життя« і багато инших творів.

Твори Ойкена переложено на всі мови культурних народів світа, бо се був фільософ, котрий хотів знайти суть і ядро життя й діяльности людини і людства.

То значить — не замикався в одній области думки, а хотів обняти всю суть життя людства і його загадки та освітити сю дивну загадку зі становища сучасної науки.

Щож учив модерний фільософ Ойкен?

Ойкен учив, що людство осягнуло великі успіхи. Але сі успіхи, здабутки — тільки зовнішні. Внутрішне життє людства зубожіло. Модерні люди стратили сенс життя і тому треба його знайти, бо життє їх без ніякого внутрішного сенсу.

Людству можна тільки тоді помогти, 1) коли воно зможе піднестися до переконання, що єсть висше »царство духа« і 2) коли люди зуміють жертвувати себе, все своє життє і всі свої особисті бажання та вигоди тому висшому царству, яке має понадідивідуальні (понадособисті) добра і ціли у праці на области релиґійній, науковій, артистичній, культурній і суспільній. На кождій з тих областий може та людина, котра забуде себе і свій інтерес, сягнути головою й думкою своєю в те висше царство духа. Але те висше царство — так учить Ойкен — не є ні постійне, ні готове, бо воно твориться й люди повинні співробітничати в тім творенню його. Співробітники того висшого царства духа стають зі звичайних »натуральних істот« — духовими особистостями. Вони тоді доходять до висшого світа, Божого, до котрого вступ отвирає людям релиґія.

Про значіннє релігії для життя говорить Ойкен з пориваючим одушевленнєм, а християнство називає релігією абсолютною (найвищою зі всіх). Про Ісуса Христа пише Ойкен все тільки з найглибшою пошаною і клониться з подивом перед Його величчу й Особою.

Мимо тих усіх прикмет фільософії Ойкена католицька Церква відкидає її. Чому? Віденський католицький Епископ Др Ернст Зайдль так відповідає на питання, чому католицька Церква відкидає фільософію Ойкена:

1. Правдою є, що людське життє без висших, неособистих цілий і змагань не має ні змсту, ні сенсу. І правдою є, що тільки повне відданнє себе, своєї прац і свого життя неособистим цілям надає змісту людському життю. І правдою є, що релігія підносить людське життє.

2. Правдою є також те, що релігія, як учить Ойкен, є основою всякої культури, науки, штуки й соціяльного (суспільного) життя. На зборах товариства імени Льва XIII. висказав се слушно Отто Вільман так:

Для охорони своєї люди все будували собі якісь доми, але штука будівельна повстала щойно тоді, коли люди побудували святині не для себе, а для висшого від себе Божества. Так само музична штука повстала щойно тоді, коли музичних інструментів уживали на хвалу Божу. Християнська побожність зі свиставки-сопілки скомбінувала величаві орґани, а з бляшки на шиї корови — величезну музику дзвонів. Література повстає щойно тоді, коли люди зачинають списувати свої гимни в честь висшої Сили, Бога, для цілий культу. Граматика людської мови повстає щойно тоді, коли люди зачинають розбирати й пояснювати документи своєї віри в Божество. Математика й інжинєрія повстають щойно тоді, коли з найбільшою точністю вимірюють місця на жертівники і вівтарі, присвячені Богу. Астрономія, право, меди ина й історія — всі вони науки що повстали в святинях, у службі релігійного культу.

Так виглядає корінне всього висшого духового життя людства.

3. Фільософ Ойкен слушно вчить, що треба охороняти те висше духове життє перед руїною, котра йому загрожує через підриванне релігії. Щоб до сього недопустити, мусить релігія концентрувати свої сили головно на своїй власній области, то значить на душі одиниці, на її відношенню до Бога. Ойкен називає се зєдиненнєм з Богом, схороненнєм себе під Божу ласку й могутність, що дає внутрішний спокій і піднесеннє духа. Досі все в порядку.

4. Одначе Ойкен не признає ні Авторитету Церкви, ні надприродного Обявленя, ні чудес, бо каже — що »змислові дані, якими являються чуда, не мають значіння для духових проблємів«. — Але — чи людина се тільки духове єство? Чи не має вона змислів? Тут Ойкен очевидно переборщує в оцінці »чистого духа« людського. А що до Авторітету Церкви, то слушно про се питаннє каже Мамсбах у своїм творі »Релігія«: Люди супроти Церкви подібні до дітий супроти Матері й Батька. Діти вірять родичам без доказів, що походять від них і що залежні від них. Мають досить »доказів« у вічнім старанню за них. Від двох тисяч літ Церква опікується людством як мати дитиною. Колиб Церква була людським »ділом« а говорила, що вона Боже діло й має Боже післаництво, хочби йочо не мала, — то під такою брехнею мусілаб давно зломитися.

5. Ойкен признає величезне й одиноке значіннє Христової релігії для людства, але хотівби »зреформувати« її так, щоб викинути майже

ввесь догматичний зміст християнства в імя »свободи духа«. І в тім годяться з ним всякі инші »реформатори«, котрі дуже обурюються нпр. на церковну цензуру. Але всі ті критики Церкви забувають, що в той спосіб здоровий організм викидає зі себе отрую. Якраз цензура Церкви се прояв органічного життя, — вона викидає все, що противне принципови життя.

6. З тих усіх причин фільософія Ойкена про »духове життє« розпливчаста. Се неозначена мряка, котра не лишає по собі ні ясности, ні виразности, мимо всеї пошани й цінення релігії взагалі а християнства зокрема. І надармо шукав Ойкен ціле життє дефініції (означення) »вишого духового життя«, про котре він пише на ріжні преріжні способи. Для нього се висше життє щойно »твориться«, а Церква вчить, що висше духове життє вічне й незмінне. Абсолют, котрий щойно »твориться«, значить ще не готов, не є ніяким абсолютом, нічим найвисшим. І тому не може дати людям ніякої помочі, ні потіхи.

7. Без релігії — слушно вчить Ойкен — людське життє но може мати ні сенсу, ні вартости. Але та релігія, яку хотівби дати людству фільософ Ойкен, не може дати людському життю ні сенсу, ні вартости, ні вічного щастя.

Так спокійно кінчить свою делікатну критику католицький Епископ. Ми навели її тому, бо ті думки, які пропаґував Ойкен протягом свого довгого життя, дійшли в части й до нашої т. зв. »поступової« інтеліґенції, хоч вона ні не переклала його творів, ні не перенялася його загальною пошаною до релігії. Та фільософія Ойкена вже виходить з моди, а спокійна й велика наука Церкви як стояла непоколибима тисячі літ, так стоїть і світить дальше, як перетрівала безліч фільософічних теорій людських, так спокікно перетрівала і сю. Бо скоро вянуть навіть думки найздібнійших людий, а вічно треває наука Христа.

Здичіння. Нинішний спорт боксу зовсім нагадує брутальні ґлядіяторські забави старинного Риму. Недавно майже вся світова преса, що в 90% є в жидівських руках, з великим захопленням розписувалася про двобій за світове мистецтво між Демпсеєм і Таннієм у Філядельфії. Спритні аранжери три роки проволікали стрічу між довголітним мистцем боксу Демпсеєм і його молодшим амбітним ривалем, щоб відповідно розбудити цікавість та пристрасти людські. Двобій відбувся при 130,000 видцях на спеціяльно вибудуванім стадіоні. Всі білєти заздалегідь випродано, а в день двобою спекулянти перепродуючи білєти жадали навіть двацятикратну вартість. Загалом дохід з білєтів перевищив суму 2,500.000 долярів. Зі самого Нюйорку прибуло 80,000 ентузіястів боксу окремими поїздами. Цілий поліційний корпус м. Філядельфії ледви міг здержати величезну товпу народа, що через брак білєтів силою думала вдертися на стадіон. Американське пресове бюро Юнайтед Прес розіслало по світі спеціяльними телеґрамами слідуюче звідомлення про перебіг боротьби: Бій був справді незвичайно драматичний. У першім »рунді« кинувся Демпсей безпосередно на свойого ворога та втиснув його в кут. Танні одержав два стусани в підборідок, але зараз же віддячився противникови правим кулаком у живіт, а лівим у голову. Танні бувби вже ось-ось перегнав Демпсея довкруги арени, коли відізвався ґонґ. У другім рунді почав крапати дощик. Демпсей був сильно роздражнений і зараз на початку почастував

Таннія правим кулаком у бік та відкинув його на линву. Але Танні небавом віддячився таким страшним ударом, що Демпсей до кінця другої стрічі не відважився покинути линви. В третім рунді Демпсей виглядав дуже кепсько і зараз подався в клінч перед противником. Танні зате не щадив правих і лівих ударів у голову Демпсея, який почав страшно кровавити з носа й уст. З початком четвертої рунди Демпсей з жорстокою силою кинувся на свого противника і мало що не перекинув Таннія нагальним стусаном поза линву. Демпсей боровся як дикун, засипував Таннія ударами і два рази притиснув його майже цілком до землі. Танні одначе не піддавався і зручним ударом удалося йому ушкодити праве око Демпсея. Демпсей почав від цього моменту слабнути і при кінці стрічі щораз то гірше кровавити. Пята рунда почалася хибними ударами обох змагунів. Всеж таки Танні задержав перевагу й до кінця тиснув Демпсея. Шесту рунду почав знову Демпсей шаленим атаком й два рази вдалося йому притиснути противника до линви. Це була боротьба до розпуки допровадженого чоловіка. Танні пробував вправді протинаступу, але Демпсей приневолив його своїми лівими стусанами до відвороту. Сема рунда почалася знова нападом Демпсея, який зранив Таннія в праве око. Танні захитався, але зараз же обсипав Демпсея правими і лівими стусанами і вкінці кинув ним до землі. Демпсей підвівся вправді на ноги, але богато сили мусів витратити, щоби вдержатися до кінця стрічі. З його правого ока обильно стікала кров. Осьма рунда почалася правим стусаном Таннія в бороду Демпсея так, що сей останній опинився на линві. Демпсей був уже в дуже лихій формі і голосно застогнав по новім ударі Таннія в бік. Побіда Таннія була вже майже запевнена. В девятій рунді Демпсей хоч дуже ослаблений, пробував зі силою розпуки нового нападу. Танні остав спокійний і вступався противникові з дороги. Він ще раз влучив тяжким ударом ушкоджене око Демпсея, а цьому вдалося почастувати лівим лівим кулаком Таннія під груди. Танні заскреготав зі страшного болю і в дикім нападі обсипував свого ворога безконечними ударами. Демпсей не міг уже цілковито відчинити правого ока і через те стусани Таннія ставали щораз більше страшні. На початку десятої рунди величезна товпа в дикім захопленні підбадьорувала грімкими окликами Таннія. Ще раз вдалося Демпсеєви відкинути Таннія лівим стусаном, але майже рівночасно тяжкий пястук Таннія спочив зі страшною силою на голові Демпсея і дотеперішний мистець світа впав долів якраз у той мент, коли гонг заповів кінець боротьби.

Бій почався 24 вересня 1926 о год. 9·45 рано. Заклади стояли 2 на 1 на Демпсея. За участь в бою одержав Демпсей 600.000 долярів і певний процент від білєтів, а Танні 250.000 долярів після попередної умови з аранжерами, а крім цього американський уряд іменував його поручником армії. За участь у слідуючім двобою, що має за рік відбутися — запропоновано Таннієви 750.000, а Демпсеєви 300.000 долярів. Величезна товпа народу, що не покинула своїх місць мимо великої зливи, з неймовірним одушевленням витала витязя.

Часто читаємо в акатолицікій пресі голоси обурення з приводу боротьби биків у католицькій Еспанії. Але такий бокс, де двох людий взаїмно масакрується а публика одушевлена шаліє, перевисшає своєю дикістю і брутальністю о ціле небо зручний бій торреодора з диким звірем...

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА

З ПРИРОДИ И ТЕХНІКИ

Риби підземних вод на Сагарі.

Пустиня Сагара була почасти ще за часів римської імперії далеко більше багата на воду, чим нині. Частина цих вод всякла в землю, але правдоподібно перепливає зглядно вдержується ще далі в підземних водних артеріях та озерах. У цих водах зберігається по нинішний день звіринний світ риб, зимноводних гадів та мякунів, що при верчерню артезійських криниць випливають на верх. Риби, ріжні відміни philapia, hemichronis і barbus, зовсім не подібні до наших печерників, але противно можемо завважити в них очі і ріжні краски тіла, що абсолютно ціхує лише ці сотворіння, які пробувають на поверхні землі. Деколи нагадують вони звіринний світ Нілю, Ніґру, озера Чад а навіть Йордану. Справді незрозумілим для нас є, яким чином можуть оці риби жити в підземних печерах заллятих цілком водою. Мимоволі насуваются на думку дві ґіпотези: або між тими підземними водами і ріками, що пливуть на порерхні землі є якісь отверті получення або осушення Сагари мало місце в розмірно недавнім часі? В дійсности, є всякі дані вірити, що кінець ледової доби, підчас котроі Сагара була багатим в дощеві опади краєм, припадав на близші до нас часи чим це до тепер подавано.

Бобри на Україні

вже майже зовсім вигибають. Ще при кінці 19 століття нараховувано більшу кількість їх кольоній. Одначе в останніх часах переслідувано їх безперестанно з таким завзяттям, що нині ще лиш де-не-де можна стрінути цього шляхотного одинцем бродячого представника нашої колись так дуже багатої фавни. Як відомо футро бобра представляє дуже велику вартість, тому й охочих ловців на нього без ліку.

Людський мозок

після осуду американського професора Конкліна, від часів палєоліту не збільшився ні щодо величини, ні щодо тягару. Про яккийсь розвій під тим оглядом не може бути жадної бесіди.

Про т. зв. боротьбу за буття в природі

висловився дуже влучно проф. Альверд в Галлі (Німеччина) в часописі для соціольоґії і психольоґії народів, що виходить у Липську. Між иншими говорить він слідуюче: Мнимий »чоловік природи« деяких авторів є в дійсности не твором »природи«, але у високій мірі якимсь »ретортовим чоловіком«, якого створено в лябораторії, при столику або перед якоюсь скляною шафкою в музею. На своє превелике щастя находиться цей »ретортовий чоловік« у постійній боротьбі зі силами природи, з дикими звірами й иншими людьми, бо в противнім випадку його раса здеґенеруваласяб. Питаємося, що це за сили природи, що так зявзялися — принайменше у книжках — на »людий природи і чому якраз найдужші завсіди щасливо й ще більше загартовані виходять з боротьби« (бо в дійсности саме »ці найдужші« у кожд й війні та на кождих ловах найбільше підлягають нещасливим випадкам через свою відвагу); питаємося, звідки беруться всі ті дикі звірята, з якими (в книжках) »чоловік природи« безпереривно зводить бої; в кінці, коли мова про боротьбу з иншими людьми, то хіба не від речі було б розслідити, чи в новійших історичних часах культурні народи менше поміж собою боролися,

чим якісь там первісні на пів дикі племена, що не зірвали ще зовсім з »примітивізмом дітий природи«.

Проф. Альверд думає, шо нині вже найвищий час остаточно зірвати з отими традиційними поглядами на значіння »природного« й »полового добору« та з байочками »про боротьбу за буття«. Бож хіба нікому з нас не прийде до голови думка, що в сучасних культурних народах всякі вуличні, залізничі, фабричні, корабельні, самоходові й ріжні инші нещасливі випадки, як також злочинні спроби душегубів і т. и. — щоб те все ділало в напрямі »поправлення раси« тому, що »найдужші« виходять з них цілі й більше загартовані. Длячогож всі ті нещасливі випадки, що мали місце в пралісах і степах, малиб з якихось блище неозначених причин мати »поправляючі расу« прикмети?

Прямо не хочеться вірити, щоб учені, які чей же не думають виставлятися на посміховище, могли ще завсіди й завсіди пережовувати оті старенькі дарвінівські байочки.

Штучне звітамінізування поживи

Олії, товщі й молоко освітлювані ультафіолєтними лучами, ділають протирахітично й заховуються зовсім так, немовби в них находилися вітаміни. Олії і молоко одержують через насвітлювання нудкий запах і посмак, немов тран, що як відомо є найліпшим середником проти рахітичних недуг. Наслідки отого освітлювання полишаються при оліях на кілька місяців.

Армата — велит

Ніхто, навіть фахові артилєристи, не могли пояснити собі цих казкових вістий в 1918 році про острілювання Парижа з армат із віддалі 120 км. Кождий, хто мав бодай найменше поняття про закони балліс-тики, мусів собі вповні здавати справу з оцих труднощів, які звязані з таким гіґантичним метом вибухових стрілен. А всеж таки німецька техніка зуміла опанувати ці труднощі і веселі мешканці столиці Франції з острахом гляділи на експльозії німецьких ґранатів, що перелітали зі страшним свистом через половину цілої французької теріторії.

В останньому числі німецького місячника »Natur und Kultur« подає М. Валіє цікаві дані про цю великанську армату. Само дуло цеї армати важило[1]) 142 тони й було довге на 36 метрів. Стрільно важило 115 kg. а калібер його виносив 21 cm. Щоби такий тягар викинути на віддаль 120 km. з пересічною скорістю 1200 m. на секунду, треба було на кождий стріл зужити від 200 - 300 kg. нітрогліцеринового пороху, що давало 4.000 атмосфер вибухового тиснення, а температура спалення цього запального матеріялу перевищала 3.000 степенів Цельзія. Стрільно вилітало з арматного дула під кутом 54° з початковою скорістю 1.500 метрів на секунду й по 3 мінутах і 19 секундах падало у віддалі 126 km. від становища армати. Найвища точка параболі, яку перебігало стрільно, виносила 46 km. 200 метрів понад землею, то значить шість разів вище Гімаляїв, а 23 разів вище нашої Говерлі (2.000 m.). Колиб то само стрільно вилітало під кутом 90°, себто прямовісно, то менш більш у тім самім часі осягнулоб воно висоту 70 кільометрів понад землею. Отже маймо надію, що незадовго сповняться наші діточі мрії і в вагоні — стрільні переїдемося у всесвіт.

---

[1]) По програній війні Німці були приневолені зннщити цю армату, щоби вона не попала в руки ворога.

БІБЛІОҐРАФІЯ

Будзиновський Вячеслав **„Ішли діди на муки".** (Введене в історію України.). „Українське Слово" Львів. Ст. 82 великої 8⁰

Появу книжки „Ішли діди на муки" В. Будзиновського треба направду щиро привітати. Подібні речі в нашій літературі рідкість. Такого темпераменту й такої горячої любови при оцінці справ національних не виявив в останніх часах окрім Вячеслава Липинського ніодин Українець. І якраз велика заслуга обох Вячеславів у тім, що перепроваджуючи строгу, але справедливу критику наших наніональних світоглядів зуміли вони вложити в свої слова богато індивідуального сердешного тепла, яке опромінює надією на краще темні картини нашої сучасности.

Будзиновський піднявся дуже важного завдання очистити українську історіоґрафію від безмежного числа блудів, помилок а то й свідомих фальшів які деякі українські історики впровадили в нашу наукову а передовсім популярну історичну літературу. Через оте неправдиве представленне нашої бувальщини наші щиро демократичні і соціялблазенські учені-історики доказує документно Будзиновський — скоїли українському народови найбільше лихо Вони саме своїми псевдонауковими писаннями зі становища утопійного „драгоманівства" й марксізму сплюгавили нашу історичну традицію в цей спосіб, що промовчали або нічим збули великі й лицарські діла наших національних героїв-феніїв, а оправдали й обоготворили анти-державні і — національно підлі вчинки всяких „татарських людий" та козацької черні. Чому й у яких цілях допустилися ці історики отого страшного національного злочину? В. Будзиновський, колишній провідник і стовп українського радикального руху, один з апостолів „наукового соціялізму" та матеріялістичного світогляду в перших роках своєї громадянської діяльности, находить лиш одну відповідь: „Наші політичні історики чи історичні політики зробили це..., бо то було потрібне для політики й арґументації всякого рода соціалістично-партійних спекулянтів." В тій ціли наші соціялісти й драгоманівці спрепарували в наскрізь демаґоґічним дусі нашу бувальщину.

Праця Будзиновського є також незвичайно цінним причинком до пізнання історії „драгоманівщини" та політичного радикального руху. Безпосередною причиною нашої окончної мілітарної невдачі в 1919 р. і дипльоматичної невдачі 14 марта 1923 — вважає автор якраз оту демаґоґію наших соціялблазнів (стор. 8). Не щадить теж автор слів докору нашим задурманеним та запетлюреним січовим стрільцям, які замість іти до Львова, пішли валити Скоропадського, щоби Подніпровє віддати в руки блазнів і соціялістичних опришків. Надзвичайно цікаві ті місця в книжці, де автор на підставі власної обсервації малює нам руйнуючу ідеольоґічну та політичну діяльність „божків" українського соціялізму, а саме Драгоманова, Франка й Павлика.

„Ішли діди на муки" треба конче прочитати кождому молодому українцеви, бо воно корисно доповнює „Листи" Липинського матеріялами з Галичини. Одно тільки завважимо на кінці, що нас впродовж читання інтересної книжки В. Будзиновського вражало. Справедливо пятнуючи матеріялістичний еґоїзм, яким

наші соціялісти затроювали нашу душу, голосить автор потребу ідеалістичного світогляду та ширення культу історичної традиції. В тій цілі покликується навіть автор в однім місці на „силу христіянства", (стор. 12) виправдуючи його чудесне поширення на світі лише пропаґандою культу христіянської історичної традиції. І взагалі на цілих 82 сторінках книжки не виявив автор ніякого найменшого зрозуміння для тих чинників, які найуспішніше і одиноко правдиво вкладають і удержують зміст національного ідеалізму. Ні словечком не згадав автор про релігію й віру, про науку Христову, яку зберігає до нинішних часів наша Церква. Чи справді можемо вірити з автором, що такий вирозумуваний ним культ правдивої історичної традиції вистане, щоби здержати українську націю перед тою новою катастрофою до якої вона йде? Чи можемо повірити з автором, що без любови Бога, а виключно з таким атеїстичним націоналізмом, який він проповідує — виборе молоде покоління незалежність Української Нації й Держави?

І якраз під тим оглядом не дорівняв галицький Вячеслав наддніпрянському, котрий перед кличем „Україна", що Його виключно голосить перший, умістив теж „христіянський клич „Бог". *І. Л.*

Ernest Psichari: **Głosy wołające na puszczy.** Wspomnienia z Afryki, przełożyła Z. Morstinowa. Fischer-Majewski. Poznań 1925. Str. 258.

Голоси вопіючі на пустині... Спомини з Африки... Заголовок книжки на стільки оригінальний, що з зацікавленням розгортаємо книжку. Французькі відносини і молоде письменницьке покоління Франції так мало знаємо, що імя Ернеста Псікарі нічого нам не говорить. — „Певно легонький екзотичний роман якогось молодого французького повістяра" — думає знуджений такою літературою читач, але вже перші сторінки повісти розвівають зовсім усі подібні „передвраження". Ті спомини з місця вражають нас повагою, захоплюють своїм глибоким змістом і очаровують мистецькою простотою. Хто-ж це такий Псікарі?

Внук Ренана вихований без релігії, навертається і стає одним із перших провідників католицького відродження у Франції. В дуже короткім часі, бо всього два роки минуло від його навернення до смерти, доходить він до високого степення христіянської досконалости, стає світським аскетом монахом, що апостолуванням і самим приміром своїм здобуває при війську і серед молоді душі для Бога. Горячим бажанням його є стати священником, але Господеви подобалось инакше. В перших днях світової війни з вервицею в руці і з усмішкою на устах умирає, як лицар на бельгійськім фронті.

Спомини Е. Псікарі це чудова історія його навернення, що мала місце в Африці, підчас важкої служби у французькім війську. На Сагару вибрався він добровільно, прямо втік від світа, щоби на самоті й у мовчанці, в убожестві й самовідреченню могти дослухатися голосу правди. Болюча й жорстока туга за Богом велить йому покинути людий, втекти від себе самого. А на пустині він чекає і слухає: „Коли є Бог, то він не оставить без відповіди моєї просьби і дасть мені змогу пізнати Його". І справді в предивний спосіб обявляється Господь свому слузі. Е. Псікарі не переходить жадних унутрішних боротьб, жадні розумові сумніви не мучать його більше, відколи він

у глибокій покорі перед незнаним йому Богом спокійно вижидає на ласку віри. І вона постепенно приходить та заповнює дотеперішну душевну пустку, хоч сам Псікарі не може цього процесу свойого духового відродження вияснити. Але цього він навіть не думає робити! Він тільки оповідає, росказує і розмальовує невибагливими простими красками свої жовнірські переживання, марші через пустинні піски, нічліги на оазах і в брудних арабських селах та місточках, свої стрічі з місцевими магометанами тощо. Мов на екрані оглядаємо непретенсіональні краєвиди північної Африки в щораз то, яснішим світлі розбудженої любови до Бога. З початку все сіре й сумне, природа й люди, але з промінням обявлюваної правди вдирається ясність і тепло в пейзажі автора.

Книжка Е. Псікарі не дається порівняти з нічим хочби в приближенню подібним і своєю оригінальністю творить безперечно новий тип у всесвітній літературі. Але найбільша її ціна в тім, що читаючи оці спомини ми самі немов переживаємо з автором той цілий складний процес навернення до Бога через безпосередний, таємний вплив Божої ласки. Неодин щойно по перечитанню цеї книжки переконається, що й він сам у подібний спосіб досвідчав ділання Божого Провидіння, хоч не міг собі цього тоді уявити.

Побажатиб, щоби й наша перекладна література збагатилася оцим рідким архитвором релігійної белетристики. Взагалі мусимо з жалем замітити, що українські католицькі видавництва звертають замало уваги на придбання нашій літературі перекладів католицької повісти та роману. Передовсім багато причинилисяб для ідеї апостольства преси, а матеріяльно з певністю не потерпілиби шкоди, бо тисячі наших читачів приневолені купувати не завсіди добрі польські переклади. *С. Б.*

Богдан Лепкий: **Мотря**, історична повість т. I. і II. 8 стр. 387 + 307 трильогії „Мазепа“ частина перша.

Богдан Лепкий: **Не вбивай**, історична повість 8⁰ стр. 395. трильогії „Мазепа“ частина друга. Українська накладня Київ — Ляйпціґ (1926).

Між останною повістю Б. Лепкого „Під тихий вечір“ а тепер виданою історичною повістю „Мазепа“ величезна ріжниця і то в користь автора. Так як попередня повість робила вражіння якогось літературного додатку до журналу для пань, так теперішня має на меті щось кращого, вищого: спопуляризування одної з найкращих постатий нашої історії, представленнє боротьби за самостійну державу великого й заразом нещасного дипльомата Івана Мазепу.

Це, що є історією не може бути повістю й навпаки. Історична повість, це як кажуть кропля мутної історії розпущена в морі фантазії — один великий анахронізм. І тільки письменник великої фантазії може принести історичною повістю ту користь, якою є розбудженнє національної іскорки в ширших масах і вщіплення ідеалів, великих людий. Звичайна повість черпає свій фон і свої типи з реального життя, або просто таки автор творить собі потрібні типи (котрі врешті можуть бути мішаниною реальних істот), підмальовує собі відповідний фон і це нас задоволяє. В історичній повісті річ мається инакше: тут середовище мусить бути згідне з історією, автор п о в и н е н (часом деякі письменники „забувають“) заховати

т. зв. історичну правду, підчас коли в „побутовій“ повісті держиться тільки правил т. зв. послідовної психіки.

В історичній повісті типи й характери (головно вузлові) автор має вже майже готові й саме форма є цією пружиною, котра їх робить живими, котра приспішує темпо акції чи злагіднює його, видвигає до обставин інтимні звуки гри — словом у формі історичної повісті читач мусить знайти цей запах, мусить відчути світ, атмоферу в якій розіграється драма минувшини.

Дуже важним чинником в тому є мова, яку автор мусить опанувати (не говорячи вже про технічні засоби як діяльоґ і пд.) і це мова не тільки наших днів, але й минулого...

По цих кількох замітках, перечитавши повість Лепкого (ще недокінчену), ми повтаряємо вище сказане: маємо історичну повість, котру читаємо зі запалом і котрої можемо й на світовій арені не посоромитись, але рівночасно ми й спостерігаємо деякі схиблення а це в формі.

Лепкий (пригадаймо собі його поезії) не любить ярких красок, не любить дісонансів, дісгармоній, крику... Він чоловік тихий, не боєвий, він (як сказав слушно В. Верниволя у вступі до нового видання поезій Лепкого в „Українській Накладні“) „не бореться а відборонюється“. Це відбилося і в „Мотрі“ це чуємо й у „Не вбивай“ (на боці: Лепкий як поет міг вибрати кращі й більше підхожі наголовки!)

Мазепа не тип Байрона, він не український Брут, а трохи задихає Антонієм. Воно й правда, лютим чи жорстоким гетьманом не був ніколи — дальше знова він у Лепкого вже чоловік старий. Та на другому боці автор кілька разів згадує про його енергію, про його силу волі та пластично нам нічого не дає: В повісті Лепкого є відсутність аналізи душ вузлових осіб.

А це шкодить. Шанов. автор не щадить місця на діяльоґи, на описи (зовсім врешті раціонально), але там де цілу ситуацію переказати чи радше передати би можна картинами рефлєксії героя — там автор або дуже скоро переходить до дальшої акції (напр. I. 61 — 62 або I. 361 — 374) або знова не використовує деякого моменту: просто жаль робиться, що так марно уйшли уваги читача (а зовсім певно уйшла!!) така чудова сцена затитулована „Докинь дрівець“ (II. 17). Мотря підчас утечі з батьківського простудилася, ціла схвильована й знервована в горячці приїзджає в Бахмач до гетьмана й.. на тому кінчиться а її галюцинації, недужні маячіння автор переповідає в 11-ти стрічках на це, щоби потім мати можність створити діяльоґ на цю тему. Одначе забуває Лепкий, що мало є письменників, котріб могли похвалитися діяльоґами, до котрих треба верви, гнучкости ума й не малої дози дотепу а натомість стиль Лепкого більше схильний віддати краще опис мрій чи розірваних, помотаних, недужих думок. І це саме вбило закінченнє другого тому п. з. „Недоспівана пісня“ (II. 305 –7).

„Мотря, славна із своєї краси на цілу Україну“ (I. 127) „Мотре, яка ти гарна,“ (I. 166) каже Чуйкевич, „Яка ти гарна Мотре!“ каже тітка Марія Хведорівна — на кожному майже місці автор каже хвалити Кочубееву дочку, але тільки констатує, що вона чудово гарна. Та читачі образу цієї краси не можуть собі уявити. Ніде не маємо образу чи опису краси Мотрі, а чейже такі (в сучасній літературі майже банальні) натяки як „темні, рівні брови

над задуманими очима, біле кругле чоло, нерозгадна усмішка на устах" (І. 198) і т. д. не дадуть повного образу краси й не захоплять читача мимо того, що в повісті усі, що побачать Мотрю закохуються і не можуть одірвати очий від тої „незвичайної краси, надземської зяви" (І. 235).

Одначе ці дрібні промахи, як згадане чи як напр. перевантаження стилю народніми приповідками (дуже часто в кожному реченню одна приповідка як І. 149, І. 219 і т. д. і т. д.), не зменшують вартости нескінченої трильогії „Мазепа". В сучасних часах оживити нашу історичну традицію, оживити ідеали наших героїв і мучеників за самостійність, показати, що ми не малі, тільки не вихована, що ми не слабі тільки спутані — заслуга величезна. І саме Богдан Лепкий, автор розмріяних, мелянхолійних поезій, чи осінних, траґічних прозових малюнків перший із рядів старших сучасних письменників зрозумів чим для нас повинна бути повість і що повинна давати — і в тому також його заслуга. *Л. Нигрицький.*

Роман Сказинський: **Блукання Велитнів** стор. 32. 8°. В тво „Нова Доба" Львів 1926. 1. випуск.

Андрій Вартовий: **Клекоче дзвін** стор. 24. 8° В-тво „Нова Доба" Львів 1926. 3. випуск.

Це маленький кусок творчости... кілька настроїв... кілька гадок про життя... Обі книжочки чисто-суспільної закраски — в першій проза, в другій вірші.

І обі книжочки вартісні, відбивається у них духове обличча авторів чи радше один погляд їхнього обличча.

Погляд Сказинського укритий між стрічками — його оповідання це свого рода фотоґрафія з життя, темою не дуже оригінальна чи скажім навіть пересічна, переспівана — але цікава стилем. (На мою думку в сучасній літературі цікавити може тільки передавання неоригінальних тем оригінально: стиль).

Погляд Вартового намагається бути грізний, місцями є щирий і тоді є тихий а може навіть сумовитий. Вірші змістом сучасні, суспільницькі (і може тому нецікаві) — вони тепер такі страшенно „модні" й „потрібні"!)

Але в обох книжочках є це „щось", яке по відложенню та по перечитанню обох книжочок не приневолює читача байдужно усміхнутися і сказати: які тепер річи видаються, ніяк не второпає чоловік!

Аджеж сьогодня хиба один на тисячу не потребує зі сокирою в руці врубуватися в дівичий ліс порівнань, метафор, гущавник уриваних образів і кущі дивовижних получень слів, щоби врешті решт знайти будучи цілковито змученим і обезсиленим промінчик сонця думки.

До віршів Вартового не треба узброюватись і не треба ждати „настрою," їх читається легко й цікаво, Що правда трапляється і важка річ як напр. „Лік":

Поломилася трава...
— Деж набрати ліку?
Лік у мене! Кров моя
ліком споконвіку...
Поломилася трава
Й молода пашниця...
Кров колінце натика...
— Гей, яка травиця?! (стр 14)

яка може у деяких читачів викличе здивування, одначе й ті знайдуть тонкі делікатно зазначені настрої;

І сльози в батька.
— Тату! — діти.
— Зверни ці хмари ген на ліс!
У візії: погідне літо. (стр. 6)

Це ніжне й гарне: немає зайвого говорення, немає „великих слів, велика сила" — є душа.

Такі самі тонкости стилю почуваємо й у Сказинського. У нього „келії — одна друга, третя, цілий їх ряд — немов вибігли їй назустріч і пристанули: тільки отвори чорні, — малі віконця впялили лакомо в неї" (стр. 17) чи знову „боліли очі в неї і в нього, коли їхні руки злучилися на знак прощання" (стор. 15) і т. д.

Сказинський повинен збогатити свою форму, він має всі дані до цього, щоби візуально передавати душевні колізії, життєві інціденти. Я абстрагую від сюжету „Блукання Велитнів" (між иншим: чи велитні блукають? і чи в оповіданню є справді щось величнього?) — абстрагую він є дуже банальний і навіть у автора вже повторюваний (гл. передмову) — беру під увагу тільки передання цього сюжету, не „що", але „як". В сьогоднішних міркуваннях критиків і поетів маємо ясно виказано (воно існувало вже давно, тільки ми щойно тепер про це довідалися), що мірилом письменника є „як" він передає.

І як Сказинський склонюється до візуальности — ідім дальше — до сензуалізму, то він мусить мати більший запас вражінь як сьогодня, він повинен уникати прозово стертих висловів, шабльонових рямок оповідання. На мою думку мистець 20 віку ніколи не вжие таких слів як „вона була дуже схвильована: очі наливалися в неї раз по раз слізми" (стр. 11) і таких літературно естетичних нетактів Р. Сказинський повинен рішучо вистерігатися.

Л. Нигрицький

Ярослав Цурковський: **Вогні,** Львів 1926, „Нова Доба 2. випуск. Вступ написав Роман Сказинський стор. 16 — 8°.

Навіщо Роман Сказинський писав цей вступ?

„Ніщо не впливає ні з чого. І в початку нічого нема. А тимчасом усе трапляється, але це байдуже"... сказав колись Теофіль Ґотіє — сказавби й сьогодня перечитавши „замісць передмови" Р. Сказинського, перечитавши цей вступ написаний cum ira et studio, як зазначено, чи радше, скажемо ми, sine studio...

Бо такий вступ до таких поезій (є на це гарна українська приповідка „яке їхало таке здибало") пишеться для читачів, котрі про М. Вовчка читали в ґімназії, про Шевченка чули на концертах, а на похороні Франка брали участь як впорядчики й маючи такий запас літературного знання пишуть статті на тему ритму духа у слові. Такий вступ пишеться для читачів, котрі в II. клясі академічної ґімназії у Львові почали писати еротичні поезії, в III. клясі були мелянхоліками, а по матурі записалися на техніку й у вільних хвилях студіюють ветеринарію, для тих врешті, які знова при кожній нагоді ручать словом чести, що вони нічого не знають і зі запалом крадькома читають підручник для початкуючих варіятів.

Навіщо Роман Сказинський писав цей вступ?

Хибаж не на це, щоби з нього сміятися, чейже не на це, щоби виказати до чого можна дійти, як розгубиться звязок між писанням а знанням, між рацією та наслідком?

Якою опінією тішаться грізні ґестикуляції поезії Цурковського — всім відомо, але мабуть не всі знають, що Цурковський стоїть під впливом Шопенгавера (чому не Конфуція?) і що він не є творцем а „тільки чоловіком доброї волі, якому з невідомих причин хочеться писати"...

Серіозно! В цей спосіб заохочується публику до читання поезій — мовляв, йому хочеться!! Що більше: він навіть не знає чому хочеться? Просто хочеться і кінець!

І мабуть дуже мало кому відомо, що світ був передтим „покритий випарами загальної гармонії (розвиває дальше думку шан. автор вступу мабуть анальогічно до теорії Канта й Ляпляса) і тоді II. (стадія) „зароїлося у світі від філістрів" а у мистецтві (звідки воно виділилося?) від „людей доброї волі" (але, що слабих здібностий, автор не додав) і як „вогонь рознузданих блискавиць бурхливого вчора розвіяв похмілля" (III стадія) перед філістром отворився „хаос в якому розгубився „звязок" між рацією та наслідком" (IV стадія) так, що кінець кінців „стільки питань, скільки їх тільки є — всі вони виявились нерозвязаними, дарма, що століття розуму „розвязало" було їх уже дефінітивно" (от тобі історія!) в наслідок чого Цурковський пише в світі „незрозумілім для філістра", в „світі блукаючих мисливостей, одинокім в якому народжується і росте справжній поет"...

— Але хай росте собі на здоровля, на славу народові, неньці Україні, інститутові Нобля і всім народженим і ненародженим, але з якої речі я маю божеволіти — скрикне конвульсивно викривлене обличча читача.

— Вибачте, йому з невідомих причин „хочеться" писати... Бо бачите десь колись сказав Шопенгавер (це міг сказати зовсім добре хто инший, але це нічого) що „природа нормує вияви одиниці в цьому напрямі, що добро роду видається осібнякові її власним добром"... (Ви не читали Шопенгавера — це нічого, я його також не читав) от і натяк у тому напрямі маємо в „Гимні" Цурковського... Особливо у цих стрічках:

Гей, Україна понад все!!
Гей, Україна над усе!!

Правда, що вплив Шопенгавера на Цурковськопо є ідентичний з впливом Йоанікія Галятовського на Плятона (порівняй „Небо новоє" і „Сімпозіон") або Гумбольдта на Георґія Гамартола: той писав про подорожі й той писав про подорожі... Дивуєтеся!? Це нічого! Я також собі часом дивуюся, але рідко. Головна річ, що розгубився „звязок" між рацією та наслідком. Треба стояти на висоті сучасної фільософії: „наш цілий досвід є дитиною двох прінціпів: матерії і форми". Матерія є дана субєктові, щоби субєкт міг створити обєкт. Форми обєкту є тільки тому дані, щоби субєкт пізнав і зрозумів обєкт і щоби цією реалізацією активність виказала своє буття. Субєкт тому отже творить обєкт, щоби пізнав до якої міри субєкт є субєктом а форма обєктом. Кожний обєкт, щоби міг увійти в субєкт і тут приняти субєктом установлені форми т. є. щоби міг статися обєктом субєкта, обєктом для субєкта а субєктом для обєкту, мусить увійти в ті субєктивні форми так, що ці субєктивні форми є рівночасно й обєктивними формами, формами обєкту, respective: обєкт є тільки рефлексом субєкту"... — Що вам голубчику? Гей, води!: тут чоловік вмирає...

А це щойно вступ до поезій!!!

Л. Нигрицький

V. J. Mansikka: **Die Religion der Ostlaven. Band. I. Quellen.** FF. Communications edited for the folklore fellows by Walter Anderson, Johannes Bolte, Kaarde Krohn, Kuut Liestol, C. W. von Sydow Nr. 43. **Helsinki 1922.** стор. 408. XI°.

У послідних роках етнольоґічні й етноґрафічні студії незвичайно розвинулися. Крім основних праць з области матеріяльної і суспільної культури первісних народів, почали в останніх часах визначні етнольоґи присвячувати більше уваги і духовій культурі. Появляються зіставлення народніх чеських казочних мотивів через Больтого-Полівку (Прага 1923), моноґрафія присвячена народним пословицям Др. Фр. Зайлєра, спеціяльні праці такі, як Андерсона Вальтера (Kaiser und Abt; Helsinki 1923), Др. А. Фішера (Lud polski; Львів 1925). Бистроня, Tille, Гнатюка. Незвичайно причинилася до розвитку етнольоґії „Fennica Academia Scientarium" накладом якої вийшло понад 50 томів праць етнольоґів світової слави. Том 43 цього видавництва, якого автором V. J. Mansikka, приятель Шахматова, присвячений дослідам над первісною реліґією східних Словян, при чім українські, поганські вірування обширно обговорені. На разі появився том перший сеї праці, обіймаючий джерела. Археольоґ, історик і етнольоґ чи етноґраф найде тут богато цікавих завваг. Я підчеркну, що Мансікка, котрий много літ посвятив студіям над реліґією Словян доповнив одинокі того рода праці проф. Dr. A. Brücknera. Ніхто з українських учених не згадав досі про ту працю, для нас так актуальну, тому вважав я за вказане звернути увагу фаховців і ширшого громадянства на цю публікацію.

Іван Кухта

ВИДАВНИЧІ НОВИНИ

»**Українське мистецтво**« місячник укр. пластики під редакцією Миколи Голубця — почав виходити з жовтня мин. року. Досі вийшло 3 зошити. Зверхній вигляд та внутрішний зміст не лишають сливе нічого для закиду. Ціна поодиноких зош. 3 зол. Місячник богато ілюстрований.

»**Der Gral**« Monatsschrift für schöne Literatur — видаваний Фрідріхом Мукерманом в Ессен почав уже 21. рік свого істнування. Часопис містить попри белєтристику (новеля друкована в цім ч. »П«. »Два вороги« взята з цього часопису) також цікаві статті на всякі літературні теми та широко обговорює й оцінює важніші новини загран. і німецької літератури. Оцінку дає після основ катол. світогляду. Невисока ціна (12 нім. марок річно) робить цей місячник приступним для всякого культурного католика. Треба ще додати, що ред. Ґраля ставиться щиро до змагань українських католиків. Недавно прим. друкувала в перекладі на німецьке твір о. Д-ра Г. Костельника »Пісня Богові«.

»**Воскресення**« пісні зриву Степ. Семчука (автора »Метеорів«) виходять на днях з друку (замовляти в видавництві »Вогні« — Жовква). Твір оснований на активній катол. ідеольоґії, складається з чотирох частий: 1) Червоний Вавилон, 2) Плач Єремії, 3) Зоряні акорди, 4) Воскресний спів. — Видання старанне з ілюстраціями — матиме понад три аркуші друку більшого формату. Ціна буде можливо найнизша. Сподіємося, що читачі »Поступу« не відмовлять ся купити книжку цього щирого сотрудника нашого журналу. Книжка повинна піти на села та до всяких бібліотек.

»Добра Книжка« приступила до друку історичної повісти В. Будзиновського п. з. »Пригоди запорожських скитальців«. Буде це перший випуск квартальника »Бібліотека Історичних Повістий«. Як дальші томи підуть історичні оповідання О. Стороженка, повість А. Лотоцького »Запорожці в Америці« та »Бен Гур« Вволлеса. Річна передплата »Бібл. істор. повістий« виносить 10 зол. Повісти будуть писані популярно та цікаво. Ціль видавництва: 1) привчити нарід читати і 2) будити патріотизм та виховувати націю благородним передаванням нашої і всесвітної минувшини. »Бібл. істор. пов.« буде приступна для молоді й народа; кромі того маємо певність, що не буде в ній жадних виступів проти віри чи моралі. Адреса видавництва: »Добра Книжка« — Львів — п. фах.

„Книжник" квартальник (видає Союз Укр. Накладень і Книгарень). Вийшло перше число за 1927. рік. Ціль видавництв: подавати звіти з праці СУНІК'а та реєструвати всю укр. видавничу продукцію на Зах. Укр. Землях (також Підк. Україні й Буковині включно). — Праця СУНІК'а представлена в І-шім ч. »Книжника« обмежується на статутових постановах. Цікаве для нас те, що СУНІК ухвалив не давати жадного опусту комунебудь з покупців, оскільки він не належить до СУНІК'а. — По »уставах« слідує реєстрація видань на зах. укр. землях за 1926 рік. Ведена вона на взір радянського »Літопису укр. друку«; зміст книжки подається на боці дециміальною системою Д'юї. На жаль показчик видань 1926 р. у 1. числі »Книжника« неповний. Не треба цього брати за зле впорядчикові показчика, бо трудноші зладження повної укр. бібліографії дуже великі (так прим. не всі видавці присилають реценз. примірники власних видань до бібліотеки Н. Т. ім. Шевченка, хоч це лежить у їх інтересі, щоби книжка була зареєстрована). Булоби пожадане, щоби другий випуск »Книжника« мав старанніщу коректу; щоби доповнено »показчик« також і »клєрикальними« виданнями та щоби бібліографію складано ріжними родами черенок. Вартоби також завести список періодиків. Ціна першого випуску пів доляра; всякий прихильник укр. книжки повинен собі »Книжника« купити.

Українська видавнича продукція в Галичині за 1926 рік дає число 220 як суму всіх неперіодичних видань (доповнюю дані з »Книжника«). Число страшно мале, коли взяти під увагу, що »Книжник« числить за »виданнє« навіть двосторінкові цінники, а також, що під це слово підходять ноти, молебни, азбуки, всякі звідомлення та передруки старих видань. Сума всіх накладів 691,400 прим. (отже навіть не міліон ..), з того 153,000 приходить на белєтристику. На релігію (взагалі пониману) випадає 48 видань у 209,500 прим. (в тім числі маємо: 43 католицькі, 5 некатолицьких видань; на жаль у тім буцім поважнім числі катол. видань 26 становлять ноти, калєндарі й молитвенники, а проча рел. література в кат. дусі, це тільки мала кількість: 17 видань у 23,000 прим. Міжтим противних катол. вірі згл. моралі видань було 36 у 77,000 прим. Сумна перспектива для католиків неробів!..)

Католицькі видавництва, що проявили якусь діяльність у 1926 році, були такі:

І. *ОО. Василіяни, Жовква* видавали місячник »Місіонар« (наклад мабуть 23,000 прим., річна передплата 2 зол.); книжки: 1) Мешлєра, Божественний Спаситель — нарис життя присвячений студент. молоді

(3 зол.); 2) Мартинюк, Три головні науки (3 зол.); 3) [Штольц], Найбільша окраса христ. дів (0·50 зол.); крім того видали передруки всякого рода молитвеників, молебнів та пісень. Вийшов також прекрасний та дуже дешевий (1·50 зол.) календар »Місіонаря«.

II. Священича кооп. »*Власна Допомога*« — *Львів*. Корняктів 1а *) видала 1926 р. »Церковний Устав« о. Горчинського. Кінчить друкувати »Шематизм« Львівської АЕп.

III. Сього року засновано нове »*В-цтво рел. книжок*«, *Львів*, св. Юра 5. — Покищо видало воно протисектантську брошуру в 5000 прим. »Адвентисти-суботники« (1 зол.) пера о. кан. Л. Лужницького.

IV. Літ. - вид. інститут »*Добра Книжка*« — *Львів*, Содова 4. видав книжки: 1) Большевики Жиди і Християнство (1 зол.); 2) Голубець, Галицьке малярство (2 зол.); 3) Гриневичева, Непоборні (оповідання, ціна 3·80 зол.); 4) Лімниченко, Клонюсь (лірики, ц. 2 зол.). Крім того ще 5 инших випусків — усього разом 55,100 примірників. Вийшло 1-ше число квартальника присвяченого поширенню укр. книжки »Добра Книжка« (наклад 11,000 прим.). Подає він списи книжок змісту не противного катол. вірі згл. моралі. 1926. року вислав л. в. і »Д. К.« 19,610 книжок у 8721 посилках та поширив около 36,000 летючок присв. ширенню доброї лєктури. »Добра Книжка« поширює не лише власні книжки, але всі инші видання не противні катол. вірі згл. моралі.

V. *Марійське Т-во Молоді, Львів* Коперника 36. — видавало дальше періодики »Наш Приятель« (це одинокий христ. місячник для дітий; — »Світ Дитини« стоїть фактично на ахристіянськім становищі світської моралі, хоч до сього не признається) [річна передплата 2·— зол.] та »Поступ« (який переняла від МТМ. з кінцем 1926 р. УХСО-ія). З огляду на звернення всеї праці у 1926. р. на внутрішну організацію, не проявило МТМ в мин. році такої живої вид. діяльности, як за попередних років. З неперіодиків видано всього 1) »Як грати на мандоліні« (2·50 зол.); 2) »Голос Ісуса« (0·10); 3) »Під лелійним прапором« (0·10); 4) молитвеник для молоді »Золотий Ключ« (полотно 1 зол.; скірка 3 зол.) та календарці »Ідея« й »Наш Приятель«. М.Т.М. Розпочало видавати непер. »Вістник Мар. Товариств«.

VI. »*Епархіяльна поміч*« — *Вид. Секція, Перемишль* видавала дальше »Духовні читання« — рід брошур-летючок в обороні кат. Церкви.

VII. »*Богословія*", *Львів* — Коперника 36. видавала дальше свій научний богосл. квартальник під тоюж назвою. Прекрасно вийшов випуск присвячений митроп. Шептицькому п. з. »Чверть століття на митроп. престолі« (ц. 1 дол. 25 цент.). Видало також кілька відбиток зі статий міщених у квартальнику.

VIII. Окремо видавали свої книжки *автори:* 1) о. Костельник, Г. Д р.; 2) о. Лиско В.: »Наша мета« проповіди (1 з.); 3) о. Мельник Андрій: а) Мати Марія матінка наша (3·50 з.), б) Зарваниця; 4) о. П. І.: Стара й нова віра (0·40 з.) т. и.

IX. *Видавництво Шкільних Книжок, Львів* видало два прекрасні підр. до науки рел. в нар. шк. пера о. сов. І. Рудовича п. н. 1) »Ісус у серцях дітий« (2·50 з. — на 1-шу і 2-гу клясу) і 2) »Біблійний катехизм« (2·60 з. — на 3—6 кл. нар. шк.).

Вістки, які тут подаємо, неповні; вина тут авторів (головно) а посередно і видавництв (прим. ОО. Ва-

*) При кінці 1926 р. помер її директор заложник, о. С. Біленький, заслужений автор і видавець гарних підручників до науки рел. для нар. шкіл.

силіян), котрі не надсилають нашій редакції своїх книжок для обговорення. Виходить опісля таке, що католикам приходиться вишукувати дані до звітів про кат. видання з некатолицьких джерел. Інформує нас одно видавництво, яке веде реґістрацію християнських видань, що досі не одержало ані одного катол. видання до зареґестрування; натомісць поприсилали свої видання навіть комуністи...

ІЗ СТУДЕНТСЬКОГО ЖИТТЯ

Огляд річної діяльности УХСО

Маючи намір хоч у загальних чертах представити картину діяльности УХСО (Укр. християнської студентської орґанізації) за минулий 1926 р. мусимо ствердити, що картина ця може бути ясна лиш на загальному тлі українського студентського життя. Українське студентство, як цілість є під ідеольоґічно-світоглядовим кутом дуже слабо зріжничковане і все ще творить, щоб так досадно висказатися, невироблену »студентську масу«. Маса, як відомо, ніколи не має певних і твердих переконань, а завсіди дається поривати всяким модним кличам. А що модними кличами нині обильно розпоряджає і націоналістичний фашизм і комуністичний большевизм, тож і наша »студентська маса« безладно і безпомічно обертається в полі ділання цих двох маґнетних бігунів. І хоч на перший погляд, здавалосяб, що бодай під тим оглядом вона діференціюється і творить певні ідеольоґічні уґруповання, то всяка близша обсервація заперечує такі погляди. Нема й не може прийти в нашій »студентській масі« ця бажана й потрібна дефіренціяція, бож в тому напрямі наше студентство не підняло ще дотепер жадної поважної праці. Українське студентство ділиться на партії, що взаїмно поборюються вигуками та палками, зате кожду ідеольоґічну підготовку вважає марницею. І тому завсіди ще анархічний індивідуалізм та плиткий субєктивізм розвивають всякі спроби ідеольоґічних обєднань і в той спосіб чудесно консервують традиційну стадність »студентської маси«.

І коли ми в першу чергу хотілиб очеркнути відношення зорґанізованого католицького студенства до загалу, то приходиться нам зазначити, що УХСО-я не здобулася ще на рішучий, самостійний крок у студентському житті. Не сталося воно мимо істнуючої в нас студентської католицької традиції Ліґи Українських Студентів (ЛУС) в 1921 р. та мужної постави католицького »Поступу«. Національні почування студентів-католиків провадили їх завсіди в ряди студентського загалу, який завсіди був в найліпшім разі цілковито індіферентний для справ віри й релігії.

УХСО-я не вийшла значить іще з пелюшок дитинного віку і розвиток її йде дуже повільним ходом. Правда, що оправданням для цього може послужити факт, що вона за цей рік чисельно розрослася і сталий приплив нового елєменту у більшому числі стримував її внутрішний духовий розвиток. І так на перших сходинах в грудні 1925 р. було приявних шістьох здецидованих членів УХСО-ї, а з кінцем 1926 р. вже 42 студентів і студенток зложило свої заяви членства. Треба завважити, що число це є справді поважне, коли зважиться, що орґанізація не лише не розвивала жадної пропаґанди в на-

прямі зєднування членів а противно при приниманню нових членів поступалося з найбільшою обережністю, щоб виключно тільки ідейний елємент мав змогу ввійти до організації.

На протязі року відбувалуся регулярно в минулім академічнім році раз, а в останнім осіннім триместрі два рази на місяць сходини членів, на котрих відчитувано реферати та переводжено дискусію. Ціллю рефератів було якраз поглиблення католицького світогляду членів. Реферати виголошували крім самих студентів, також представники старшого громадянства. В тому напрямі винесено збірну постанову, що кожний член обовязково повинен раз до року приготовити один реферат. Члени організації зголосили також готовість працювати по читальнях »Просвіти«, однак з незалежних від організації причин не можна було цього довершити.

Годиться зазначити, що у великім пості перед Великодними Святами УХСО-я занялася урядженням академічних реколєкцій, в котрих взяло участь понад півтора сотки студентів і студенток.

У вересни 1926 р. перебрала УХСО редакцію студентського вістника »Поступ« і через спеціяльно покликану колєгію редагувала його до кінця минулого року. Одночасно могли члени УХСО-ї користати з бібліотеки матірної УХСО-ї.

Через недостачу матеріяльних засобів не могла організація винаняти окремої домівки на сходини і користала лише з гостинного прийому в кімнаті Марійського Т-ва Молоді. Якраз отой брак свойого власного кута причинявся між иншими, що організація не могла як слід розвинутися і між иншими горяче бажання членів мати свою власну читальню не могло через те здійснитися.

Хоч були спроби виявити свою діяльність на зовні, то всеж-таки організація засадничо спрямовувала всю увагу членів на розвинення і піднесення внутрішних орґанізційних ідеалів. Цілий рік пройшов якраз на отій незамітній, замкненій праці, якої висліди не дадуться ще на разі оцінити. В дотеперішнім нашім студентськім житті це мало практикований спосіб організаційної праці. Однак УХСО я спіраючись на многовіковий досвід католицької Церкви, вважає цей спосіб одиноко доцільним і справді успішним.

На загал білянс цілорічної праці УХСО-ї дуже мізерний, але кождий член орґанізації свідомий, що на початок і на такі тяжкі обставини, серед яких нині опинилася греко-католицька Церква, це все таки один крок в перід. Широке і вдячне поле праці отвирається перед католицьким українським студентством і тому всі свої сили мусить воно напружити, щоби відповісти завданням правдивих дітий і воїнів Христа.

Ів. Аненко.

Ми визначили години для праці й для спочинку, але для доброго діла немає визначених годин. *Шевченко, Артист.*

*

Добре жить
Тому, чия душа і дума
Добро навчилася любить.

Шевченко, Буває іноді старий

ЛІТЕРАТУРНІ ЗАМІТКИ Й АНЕКДОТИ

Г. Гайне дякуючи одному письменникові за присланий твір із дедикацією, писав: Дорогий друже! Підчас читання Твоєї книжки я заснув, але снилося мені, що я її дальше читав. Тоді найшла на мене така нудьга, що я пробудився.

Японський переклад повісти Ст. Реймонта, лявреата Нобля, „Мужики" цензура сконфіскувала за неморальність.

Один американський видавець почав реклямувати найновіщі видання дуже оригінально: побачивши, що гості в ресторанах дуже нудяться ждучи на замовлені страви, видрукував (в порозумінню з господарем) на відворотній стороні „menu" найцікавіщі уривки повістий, виданих у нього, а на кінці титул книжки, імя автора й ціну. Рекляма стрінулася з величезним успіхом.

Раєм журналістів є Данія: на кожного третього горожанина є один часопис.

Першим французьким письменником, що почав реклямувати власні твори, був Ля Рошфуко. Коли 1655. р. появився його твір, пані Саблє написала панегірик в його честь а скромний автор переглянув його й власноручно поправив. Алекс. Дюма для більшого розголосу своїх „Вражінь з подорожі" написав спеціяльну пєсу, що ціла була великою реклямою.

Пірон приїхав до Брукселі, щоби пізнатися з Руссом і оба пішли на прохід. Вийшовши в поле почули вечірні дзвони. Руссо клякнув, щоби помолитися а Пірон закликав здивований: Що ви робите, пане Руссо, — нас тут ніхто не бачить, крім Бога.

КРИВЕ ДЗЕРКАЛО

Др. Степан Нижанківський: **Зрадницькі елєменти в укр. народній психіці.** „Національна Думка" Прага, листопад 1926 стр. 7.

„...Християнське поняття Бога робить з него щось, перед чим люди мають тремтіти в почутті своєї нікчемности, бо „не знаєш ні дня ні години" коли Богові захочеться зробити тобі пакість, (бо все походить від Бога). І за кожну пакість маєш бути вдячним. Коротко, „захочу с'єм, захочу і памілую".

Ще коротше: „Національна Думка" мусить бути вдячна др. Нижанківському за пакість, яку він зробив їй своєю статтею, бо йому зробили ще більшу пакість і наділили його докторатом...

*

Ол. Бабій: **Ненависть як чинник визволення**. „Націон. Думка" я. в. стр. 12.

„...Орел любить сонце, простір а напевно ненавидить рушницю стрільця, яку знов дуже любить стрілець... Чи може бути спільний крітерій вартости рушниці для орла й стрільця? Ніколи!..."

Я знаю ще кращий приклад: курка дуже любить зерно а напевно ненавидить мяса, яке знов дуже любить гіпопотам. Чи може бути спільний крітерій вартости для курки й гіпопотама? Ніколи!

*

В. Мартинець: **Скрута Европи.** „Націон. Думка" я. в. стр. 19 — 24.

„...Т. Р. Мальтус у знанім творі „Essay on the principles of poputlon".

Автор ессеїв про популію нам блище невідомий, натомісць Мальтус о скількоби займався папугами тоб написав of popinjay, о скількиж би студіював ботаніку то мігби написати of papler, тимчасом він написав виїмково of population... На кінці автор питається: „Чи це не віщує повний занепад Европи а то західної, південно-західної і середньої її частини... якій (!) вихід з теперішнього становища?!“

Одинока відповідь: Виїзд на північно-західну частину Европи, або на схід!

*

„Нова Зоря“ Львів, 7 січня 1927. стр. 3.

„Впр. о. Протоєрей має тепер 57 літ і 16 січня 51927 р. їде на тримісячний курс до Вильна, який буде улаштуваний для всіх новонавернених з православя священиків“.

Щасливої дороги Впр. о. Протоєреєві! В 51927 р. Впр. о. Протоєрей матиме 50.057 літ і напевно доїде до Вильна, де, що правда, очікуватимуть його не ті новонавернені, яких він сподівається....

*

„**Діло**“ з дня 28 грудня 1926.

»*Наші втрати*«

„Давид Абрагамович

Смерть Мікада“.

Неумолима смерть вирвала із наших рядів борців за волю українського народа двох визначних громадян: Абрагамовича й Мікада Йошігіто! Земля їм пером! Вони вмерли спокійно: знали, що їх місце заступлять гідні наслідники: Штреземан і Бенеш.

Церковна торговля відзначена медалями і хрестами заслуги на виставах в Римі, Карльсбаді, Одесі, Стрию і Коломиї під фірмою:

Дім торг.-пром.

„ДОСТАВА“

кооп. з об. пор.

Дирекція у Львові, вул. Домініканська 11/I.

Склади: Львів, Руська 20, Перемишль, Ринок 23.

Поручає дзвони, світло і всю церковну утвар у як найсоліднійшому виконанню і по дешевих цінах.

ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК ГІП. С. А.

У ЛЬВОВІ

Ч. тел. 3-82. Конто в ПКО. 149.000.

Полагоджє всякі банкові чинности. Приймає вкладки в золотих і долярах на найкориснійших услівях. Переказує гроші до всіх країв Европи, Америки і т. д. Перекази на Росію й Україну виконує через власного кореспондента: Україн. Банк у Харкові. — Приймає векслі до інкаса до всіх місцевостий краю.

Одинокий український девізовий банк.

За редакцію відповідає: Маркіян Марисюк

З печатні ОО. Василіян у Жовкві

30429

ПОСТУП

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

ЗМІСТ

Благодарення (СТЕПАН СЕМЧУК). Суспільство і державна форма (І. Л—ИЙ). Крилатий кинджал (Ґ. К. ЧЕСТЕРТОН). Я згадую про дім... (ФРАНТІШЕК БРОНІСЛАВ). Два вороги (М. Е ДЕЛЛЄ ҐРАЦІЄ). Остання вечірня (ОРЕСТ ПЕТРІЙЧУК) Завдання християнського універсалізму (В. ЗАЛОЗЕЦЬКИЙ). Ти (Ю. ДАРАГАН). Полковник Болбочан у Київі (БОРИС МОНКЕВИЧ). Смерть Куна з Кунсвальду (МЕРІЯМ). Ґльосси (Л. НИГРИЦЬКИЙ). На культурні теми. Бібліографія. З досліджень над Гетьманщиною XVII—XVIII в. Літературні замітки й анекдоти.

БЕРЕЗЕНЬ — ЦВІТЕНЬ

7. РІЧНИК 1927 3—4 ЧИСЛО

УКРАЇНСЬКА ХРИСТІЯНСЬКА ОРҐАНІЗАЦІЯ У ЛЬВОВІ

„ПОСТУП“

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

*

виходить що місяця
в обємі двох аркушів друку.

*

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА:

В краю 10 зол.; піврічно 5 зол.
Для заграниці річно 1·50 доляра.
Поодиноке число 1 зол. подвійне 2 зол.

*

РЕДАКЦІЯ Й АДМІНІСТРАЦІЯ ЧАСОПИСУ:

„ПОСТУП“ — ЛЬВІВ — СИКСТУСЬКА 39а

а не, як давніше „Домініканська“

*

В розпродажу часопису не посилається.
Хто не може прислати відразу пренумерати
піврічної, нехай пришле бодай належність
за надіслане число.

*

Це 3 — 4 число коштує 2 зол.

30429

СТЕПАН СЕМЧУК

Благодарення

містична драма

Es naht der letzte entscheidende Streit —
Noch weht das Banner der Lüge,
In Sturmeswettern der wilden Zeit:
Maria, führ' uns zum Siege!
Fr. Eichert

Пролог.

Сумерк. Степ. Віщун держить кобзу з пірваними струнами. На його грудях рана. Розпука в очах.

Говорить:

Колись я сонцем радів,
яснів, сияв...
Колись я думами цвив
і розцвитав...
Колись я був, як мак,
налитий від змагань.
Верхами я ішов —
А кров
пінилася з бажань
кудись... навмань...

* * *

І оце „навмань"
(непотішний біг)
заломило шлях
від вершин до ніг...
Я зійшов у яр,
в кудиманний круг,
в темноту і цвіль
випарних яруг.
Очі зїла грязь —
на серці опир.
Я шукав, шукав,
заблудив і впав
у бездонний вир...

Хор духів: Так опали думи,
як весняний цвіт...
Сколихали шуми

БІБЛІОТЕКА
Культурного товариства
ім. ШЕВЧЕНКА

буревійні глуми
нетямучих літ...
І померкли зорі
у твоїй душі,
грім шалів в просторі
крізь побиті хворі
полчища глуші.
Роздертий, побитий
у міліони ран
ти упав пробитий,
вкрай несамовитий
під бренькіт кайдан.

Голос душі: А були кайдани вгризливі,
а були заліза зїдливі...
Роздерли, розжерли
мої літа —
літа молоді,
як мла.
Для інших: цвіт, весна.
Мені: зима.
Мої нещасні, прокляті,
столочені, пімняті
літа молоді, літа!...

Хор ангелів: І тоді в болю, в терпінню
Дух обновився, повстав.
Дух над тобою крила розслав,
світив, яснів, сияв —
безмежний, відвічний Дух!
Той життєдайний Рух,
той Перший, Найперший зі всіх
всесильний Борець
твій Пан і Господь твій:
Бог
Творець!

І АКТ

Світає. Луг міниться цвітами.

Віщун піднесено:

Я встав!
Хоч рани пашіли,
хоч з серця стікала ще кров!
Стікала горяча, бурлива,
як рання любов.
Стікала, шуміла, пінилась
на вищий зов:
Се Бог мене кличе до бою!
Дає мені вогонь!

Він кличе словом — тугою.
Всесильною рукою
взиває мою душу до бою
з демоном пекольних сил!

Голос архангела:

Із тьмою
до бою, до бою,
двобою!

Віщун натхненно:

О Боже, великий, могучий!
Я жертву приніс із душі!
Я серцем палким і жагучим
кладу, палю вогні!
Вогні змагання, єднання,
любови й боротьби —
за Тебе, для Тебе, з Тобою
на зрив...
напроти тьми!

Хор ангелів:

Перли, діяманти...
Самоцвітів цвіт...
Розгорів промінням
таємничий світ.
Світлобілі іскри
линуть без кінця.
Там горою присли
золоті сильця.
Присли, розпустили
срібляні пісні.
Буде сніжно, легко
у твоїй душі.

Віщун із запалом:

На зболілі рани сльози, сльози, сльози...
Алмази та іскри каяття, жалю.
Господи всесильний, могучий, незмильний,
дай мені горіти в святому вогню.
Я більше не хочу, я більше не знаю
крутих, перевертних, яружних доріг,
Я хочу на шпилі, в могучости, силі —
я хочу до Тебе, на Твій переліг!
Я хочу боротись, страдати, любити
і палко і рвучо горіти, ясніть!
Я хочу згоріти!
Вогнем запалити,
вогнем обновити акорди століть!
До Тебе, для Тебе і тільки з Тобою
я хочу все жити, трудитись в борні —
і тьму роздирати і громи метати
на наші загони, побиті, жадні!

Сяйво. Світло. Повінь світла.

Віщун говорить палко:

Так бренить
в серці тон
і питає,
і витає,
занимає, обіймає
мої думи, мої мрії
(золоті, ніжні)
від Сяну...
по Дон...
. . . . . .
. . . . . .
Господи Ісусе!
Се Твої пісні!
Се Твого народу
благодарний стон!
Він іде крізь зломи,
крізь пламенні громи
ген...
над Дон...

Хор ангелів: Іде зачерпнути шеломом води.
Іде з хоругвами на Новий Йордан.
І не здержуть раті
лисиці крикливі
ані темний, дикий половецький хан.

Віщун пламенно: Нас не здержать тучі,
не злякають Диви!
Ми ідем, як сонце
понад бурі, гніви!
Їх не хочем знати!
Ми хочем розплати!
Збороти, зєднати,
у Христі зібрати
всіх.

Хор ангелів: Без заліз, кайдан!

Завіса паде.

ТРАГЕДІЯ

Сіріє. Могила. На могилі замість хреста застромлений меч з рукояттю. Меч з рукояттю виглядав як хрест. При затині спливає кров. Падуть іскри. За мечем вибухає полумя. Горить. Підземний хор духів співає Балляду:

Наші скарби скриті в золотій скарбниці.
В кришталевих чашах сховані жемчуги,
намиста перлисті, ожерелля круги.
Все оце закрито, звалено, забито

в цінній домовині з дорогої криці.
Прадіди збирали, прадіди сховали
на досвітках горя, в переддень руїни.
Орда сковичала, жадала гостини,
а не було скарбів, ні слідів, ні карбів,
куди їх закрили, куди заорали.
Пошумів від сонця вістун голубиний,
сизий, промінистий з віткою дубини
і усів на храмі Волі України.
А вітка упала, росла і зростала,
на килим барвінку, соковито синій.
Тоді впали вихри, надійшли морози,
На Вкраїні шуми. На Вкраїні думи,
лицарство, боярство, без міри, без суми,
рокоче в литаври, заквітчане в лаври.
. . . . . .
А з заходу тучі... А з півночі грози...
І тоді заграли сурми і бандури,
труби затрубіли, мечі збрязкотіли
і могили тяжко, тяжко затремтіли,
віддавали скарби, розкрились, сияли...
І упали чорні невольницькі мури!

Лискавка. Грім.

Голос архангела Михаїла:

До бою! До бою
із тьмою!
До бою! На зрив!
За прадідні скарби,
за честь —
за віру, святу нашу віру
на месть!

Темніє.

Виє хуртовина: Шу....у..... шу...у.....
Лечу, біжу... змету...
Задавлю, задушу, заглушу,
столочу, сторощу...
бо мушу —
я тьма!
Нажену демонські загони,
пекольні діявольські сили,
збезчещу, сплюгавлю могили —
дарма..!.. дарма... всі стони...
я тьма!
Най буде пробита, розпята,
знівечена, роздерта...
проклята.

Гурма демонів: Ха..!.. Ха!...

Діявол: Україна!...

Всі: Най буде! Най стане! Най царить
хаос — руїна!

. . . . . .

Хуртовина виє: Гу....у.... Гу ...у...
змету!...

Через хуртовину продирається голос срібної сурми. Він могутніє і заглушує життя. Чотири лискавки роздирають тьму і зєднуються в затині меча.

Хор духів нагально, рвучо:
Не зметеш! Не зірвеш
наших бунчуків!
Наші сили від могили.
Ми степи щитами вкрили
а поля загородили
вірою батьків!
Наша віра, рідна віра,
се вогонь змагань!
Ми пірвали чорні вязи,
бо сталеві наші мязи,
бо є чисті, є без грязи...

Лискавка. Грім.

Архангел Михаїл: Україно встань!

Луна. Відгомін: До бою!... Змагань!..

Хор духів: Ми ідем, несем
на прапорах „Три".
Розметем, зітрем
темряву ігри!
З нами сонце, жар,
і блакить небес!
З нами благовість!

Ангели: Христос воскрес!

До могили підходять діти. Мережані сорочки.

Співають: По мягоньких травах
з затина меча
чом спливає, мерехтіє,
чом так дуже червоніє
кров?

Хор духів: Вона свята!

Діти: А чи перестане
плисти через степ?
Він шумить так банно,
стонно, безнастанно...

Одно з них: А могила лиш чорніє, наче з болю мертва.

Всі: Хто нас виратує?!

Архангел Михаїл: Жертва!

На могилу злітає голуб. Сідає на рукоять меча і роздовбує собі груди. З грудий спливає кров. За кождою каплею крови з могили бухає вогонь.

Хор духів: Кров свята, жертвенна,
чиста, непорочна...
Духа воскрешає,
Духом побіджає
кров свята, натхненна.
Піднімімся!

Діти: Господу молімся!

Хор духів: Кожда капля крови
пламеніє, сяє.
Вогнями з могили
могучости, сили,
бухає, стріляє.
Ах! Світім вогні!
Палім!

Діти: Господа просім!

Хор духів: Принесім у жертву
волю і чуття!
Принесім серця,
най горять,
палахкотять
святим вогнем!

Діти: Несем!... Несем!... Несем!...

Темніє.

Хуртовина виє: Гу....у.... Гу....у....
Змету!...

Гурма демонів: Біжіть! Женіть!...
Вогні!'...
Гасіть'... Гасіть!.. Гасіть!...

Діявол: Мерщій!... Здавіть!...
Згнетіть!
Най стане тьма!

Осліплююча лискавка. Світло. Грім.

Архангел Михаїл: Моя борня!
Побіда у вогні!
Ясні, ясні
сліди моїх залог!
Коріться у жаху!

Всі: Яко з нами Бог!

Завіса паде.

На салі знімається шум. Глядячі занепокоєні. На їхніх лицях жах. Лискавка. Здалека гуркіт грому. Гук наближається і серед страшного лоскоту завіса роздирається. На сцені — ген в далені — випливає світляна куля. Промінна, повна. Пливе блище і розливається соковитим сяйвом. Ясно. Степ. Могили. В сяйві являється пророк з огнистим зором і піднесеною рукою:

Обадія віщо:

Повстаньте! До бою! (Об. 1, 1).

Зникає. В далені на карих конях проходить княжа рать. Крицеві шеломи, високі списи, червені щити. Попереду Святослав. Рать співає в супроводі бандур:

Идѣже глава Твоя, тоу и мы свои главы сложимъ!

Зникають.

Наболілий зазив Бояна:

Въстоупита Господина въ злата стремена!

Темніє.

Рать (невидима) з далени:

По что гоубимъ роуськоую землю,
сами на ся кстороу дѣюще?!

Рев крамольників:

Иже ли не поидеши съ нами,
то мы собѣ боудемъ, а ты собѣ!

Твердий голос Мономаха:

Аще вы ся и гнѣваете, не могоу вы
я ити, ни креста перестоупити!

Чорна ніч.

Голос демона: Jestem posąg świata na posągu świata!
Тарахкотіння скорострілу: Тра...та...та...та... Тра...та...
Голос каліки: Росіє, Росіє, Росіє моя!
Діявол: Ха!... Ха!... Ха..!..
Скоростріл: Тра...та...та...та... Тра...та...
Геній (не наш): Póki w żyłach płynie krew,
póki w piersiach tchu –
Zemsta mu!.. Zemsta mu!.. Zemsta mu!..

Шум. Свист. Брязкіт зброї. Свитає.

Підземний стон: Ломіть кордон! Ломіть кордон!
Голос Шевченка: Борітеся, поборете!
Хор дітий: Молітеся, сотворите!

Світло. Розриви, розмети, кусні стрілен, кости. Високо скиглить чайка. На зруйнованій могилі сидить бандурист і співає:

Ой біда, біда чайці небозі,
що вивела діток при битій дорозі...

Бренькіт струн поволі втихає. Степ зникає.

Голос др. Фавста: Daß sich das größte Werk vollende
Genügt ein Geist für tausend Hände!

Спокійно. Тихо. На сцені пусто.

Глядачі невдоволено оглядаються. Далі чути настирливі голоси:

Де розвязка? Де розвязка?!..

— — — — — — — — — — — — — — — —

Розвязка послідує в душі кождого з Вас!

19–21. II. 1927.

І. Л-ИЙ

Суспільство і державна форма

Тугу за органічною структурою суспільства, як реакцію на ту атомізацію його, що принесли з собою парляментаризм і демократичний устрій, відчуває все гострійше европейське громадянство. Дуже цікавим прикладом цього являється уміщена у німецькому часописі „Stahl und Eisen" (ч. 1; за рік 1927) промова, що її виголосив професор історії тібінґенського університету Д-р Геллєр на зборах німецьких гірняків у Дізельдорфі 28 — XI — 1926 року.

Ця промова мала назву »Суспільство і державна форма« і була присвячена тій крізі державних форм, що її від 1789 року переживає людство. Думки вимовлені автором є настільки цікаві і для нас Українців актуальні, що ми не можемо відмовити собі в тому, щоби спинитись на них докладніше.

На початку своєї промови проф. Геллєр констатує той факт що »наша доба стоїть під знаком боротьби за форму державности«, а пануючі тепер державні форми хитаються не лише в тих державах, де вони щойно повстали і ще не зміцнилися — але і в тих державах, де вони панують від довшого часу. Можна булоб допустити, що державні форми находяться у постійному русі, що вони є змінливі як і все на землі. Але коли ми звернемось до історії людства, то ми там ледви чи знайдемо підтвердження у цьому припущенню. В Атенах, приміром боротьба за державні форми була явищем лише спорадичним, Спарта її не знає зовсім. Щож торкається військової деспотії Діоклєціяна, то вона затратилась на балканському півострові протягом цілого істнування візантійської імперії, себто коло 1100 років. Нарешті переходячи до Середньовічної й Нової історії Европи, ми можемо сконстатувати, що та станова аристократична монархія, яку ми бачимо у державі Вестґотів у південній Франції й Еспанії проістнувала аж до революції 1789 і 1848 років. Протягом цілого цього періоду схема всіх держав є в своїх основних рисах та сама. Головними її факторами є король і стани, зпочатку шляхта і духовенство, пізнійше ще і »третій стан«. В звязку з цим, котрий з цих двох факторів переважає, бачимо ми перед собою — аристократичну монархію чи монархічну аристократію. Але всюди ці держави є аристократичні, себто посідають якусь упривілейовану верству, що несе на собі сповнення головнійших державних функцій. Навіть ці нечисленні республики, які повстають протягом цього періоду є так само наскрізь аристократичні. І так Швайцарія має свою селянську, Голяндія і Венеція купецьку — аристократію, які ні в чому не уступають шляхті в иньших державах.

Цей лад затримується в Европі майже 1500 років. Це дає нам право сказати, що европейські нації не люблять частих змін свого державного устрою. Але ось приходить 1789-ий рік, людство раптом почуває, що воно »втомилось слухати«, і старі державні форми починають валитись. Валяться вони під знаменем »свободи« й уступають місця новому парляментарному демократичному устроєви. Але на жаль »дерева свободи, що їх садили з таким одушевленням, ніде не принесли тих плодів, що від них сподівалися«. Не пройшло півтораста літ з дня заведення цього нового ладу і всюди вже він переживає крізу.

»Для того, щоб зрозуміти це«, каже нам автор, треба уяснити собі те, »що народ, який є змістом якоїсь певної форми державности, не є якоюсь аморфною масою — він посідає певну структуру, яку ми називаємо суспільством«.

Стара Европа цю структуру мала, її творили ці стани з яких суспільство складалося. Це були шляхта, духовенство, міщанство і селяни. Кожний з цих станів сповняв певні соціяльні функції. — Шляхта, найліпше забезпечена, поносила обовязок обороняти решту громадян від ворогів, міщани торгували, селянство обробляло землю, духовенство було не лише посередником між Богом і людьми, але разом з тим сповняло ті культурні фун кції, що їх тепер виконує інтеліґенція. Кожен з цих станів мав своє специфічне станове право. Коли додати, що стани ці були дідичними, то зрозумілим стане — ця специфічна станова гордість, цей дух єдности, що був тим цементом, який вязав між собою членів одного й того самого стану. З другого боку ці специфічні обовязки, які поносив кожен з цих станів відносно загалу суспільства, вязали окремі стани поміж собою. І все це разом творило ту стійність і стрійну ієрархічність суспільних форм, які нас так вражають у Середньовічній Европі.

Але такий стан річий міг тревати лиш до того часу, поки окремі суспільні стани совісно виконували накладані на них обовязки. З моменту ж, коли вони ці обовязки виконувати перестали, почався розклад суспільних форм, що привів нас до теперішнього стану. »Бо для нас тепер, каже автор, загал народу є справді лише сумою одиниць, які постійно піднімаються й опускаються, міняють свої місця, збираються у більші ґрупи для того, щоби знову розпастись. Якийсь калєйдоскоп, щоб не сказати хаос«... »Наше право знає лише загал і одиницю. Всі проміжні ступіні, всяке розмежування зникли. Те, що сьогодня називають суспільством, нагадує нам тіло, в якому окремі живі клітини не укладаються по якомусь первому плянові, лише постійно мандрують з місця на місце.«

Вихід з цього безнадійного, здавалось би, стану добачує наш автор лиш у привернені старої станової структури суспільства. Він не розуміє під цим відродження старих станів, лише повстання нових. Підставою для них мають стати ті професійні кляси, які ми маємо тепер, лише під умовою, що ці лише »професійні« кляси стануть станами »соціяльними«. Бо лише тоді зникне ця боротьба між ними, а тим самим прийде упорядкування цілого суспільного життя. Це останнє стане можливе тоді, коли у кожного з цих клясів свідомість, що він є орґанічний складник цілої нації, дасть одночасно свідомість станової чести і станового обовязку. »Соціяльні стани мусять самі відмовитись від своєї суверенности, тому бо вони знатимуть, що вони є лише членами більшої цілости, а інтереси цієї цілости є одночасно їхніми власними інтересами«.

Цими словами кінчить свою промову проф. Геллєр. Промову, звернену до німецького робітництва, яко представників тої найбільшої кляси в Німеччині й взагалі в цілій Европі, що завдяки своїй кількости мусить вести перед у цій реорганізації, а цим самим і регенерації суспільного і державного ладу в Европі. Вже самий факт, що подібні промови можуть бути виголошені на робітничих зборах свідчить про те, що Европейське робітництво починає приходити до себе. Воно починає більш критично ставитись до тих своїх дотеперішніх проводирів, які досі мали, так би мовити

— монополь на керування робітничим рухом. Не належні цілком до робітничої кляси ці ріжні адвокати без посад, лікарі без медичної практики і журналісти брали на себе ролю посередників поміж капіталом і працею. Лякаючи перших соціяльною революцією, а з другого боку стримуючи робітництво від дійсної соціяльної революції, вони створили з останнього засіб, яким лякали капіталістів і примушували робити ріжні концесії, лиш не на користь робітництва, а на користь партій, тоб то на свою власну. Обєднане, а фактично розєднане у партіях, що їх створили ці інтелігентські вожди, робітництво було безсильне зорганізуватись у дійсну клясову організацію. Між тим, лише така організація моглаби забезпечити робітництву ту участь у державній творчости, на яку воно в сучасній добі має право. Зорганізоване і виховане в своїй клясовій-становій організації виробить в собі робітництво ці позитивні ціли, які є, за проф. Геллєром, такій організації властиві — як станова честь, право, то що. Посідаючи їх робітництво перестане бути Вічним Революціонером, тим вибуховим матеріялом, що лише нищить кожну державну організацію, а стане нарівні з клясами хліборобською, промисловою й іншими, їх товаришем у підтриманню власної державности. Треба підкреслити, що ті ідеї, що ми зустрічаємо у проф. Геллєра є у великій своїй частині ті самі, що творять основну частину ідеольогії українських гетьманців і є висловлені Вячеславом Липинським у його »Листах до братів хліборобів«. Цей клясократичний метод будівництва держави Уркаїнської, який за єдино можливий визнають Українські Гетьманці є ідентичний з тою структурою, що її, за проф. Геллєром, мусить набути суспільство задля усталення державної форми. Для Української Державности це питання є ще більш важливе, бо ця державність, щойно має повстати і не матиме в собі тої історичної традиції, яка, не дивлячись на розкладаючі процеси, стримує від остаточного розкладу европейські держави.

Лише та роля, що у »клясократизації« Европи, припадає на долю кляси робітничої, на Україні мусить припасти клясі хліборобській. Бо у мало зіндустріялізованій і par excellence хліборобській Державі Українській найціннійшою під оглядом як економічним, так фізичним і етичним є кляса хліборобська.

Поза тим обовязковим постулятом, що його одночасно з клясократичним методом виставляють українські Гетьманці — є установлення на Україні понадклясової верховної Державної влади у формі виді — Дідичного Гетьмана — Монарха. Бо та співпраця всіх оздоровлених внутрішно станів — клясів, про яку говорить нам проф. Геллєр, буде можлива лише тоді, коли на чолі держави стоятиме як репрезентант цілої соборної нації дідичний Монарх. Бо лише Монарх, що стоїть вище всіх клясів і репрезентує своїм родом традицію національну і має благословення Вищої Духової Влади, може служити видимим символом єдности нації і її державної суверенности. І во імя цих останніх можуть бути полагоджені конфлікти поміж окремими клясами. А такі конфлікти, завдяки недосконалости людської природи, імперіял змови окремих кляс і бажань кожної з них захопити в свої руки всю повноту влади і цим нарушити рівновагу в державі — повставати будуть.

Суспільна піраміда, котрої плян подає нам у своїй цінній промові проф. Геллєр мусить мати закінчення в особі Монарха, бо інакше будова її не буде досконалою.

Ґ. К. ЧЕСТЕРТОН

Крилатий кинджал

НА ПРОТЯЗІ довшого часу не міг о. Бравн наблизитися зі своїм капелюхом до вішала, щоби не відчути на спині легкої дрожі. У звязку з тією відразою стояла дуже незначна подробиця з цілого ряду випадків. Проте, вона була може одинокою, яка наводила пізніше о. Бравнові на тямку цілу подію. Вяжеться вона з випадками, які спонукали поліційного лікаря, д-ра Бойна, післати одної грудневої днини по священника.

— Властиво, я ще не знаю, чи буду вас потребувати — привитав лікар гостя. — Взагалі, про цілу справу знаю смішно мало. Не знаю навіть, хто потрібний у тому випадку: лікар, криміналіст, чи священник...

— Аа — всміхнувся о. Бравн. — Тому, що ви лікар і криміналіст, я з конечности: меншість...

— Але кваліфікована меншість, як кажеться в політиці — відповів лікар — зрештою, я думаю, що ви працювали вже й у нашому званню*). Але в цьому випадку, годі сказати, чи справа взагалі торкається нашого звання. В рівній мірі може належати вона й до лікаря для божевільних. Чоловік, що мешкає поблизу — отут угорі, в цьому білому домі на горбку — прислав перед хвилиною післанця: він просить о поміч, бо його переслідують у намірі вбивства. Ми засягнули, наскільки можливо, язика — найкраще роскажу вам усе, що вдалося нам зібрати.

Якийсь Ейлмер, багатий дідич, оженився вже пізно і мав трьох синів: Пилипа, Стефана та Арнольда. Вперід іще, поки був парубком та не надіявся великого спадку, адоптував він дуже талановитого та многонадійного хлопця, Джона Стрек. Походження хлопця заслонене густою мрякою: одні вважали його безбатьченком, другі твердили навіть, що він циганчук. Правдоподібно, вяжеться цей другий здогад з обставиною, що Ейлмер старцем уже займався ріжною окультистичною морокою, як хіромантія та астрольогія. Його сини переконані, що це Стрек спонукував батька до цього. Зрештою, щó вони не приписують цьому Стрекові? Твердять, що він був подиву гідним лотром, а передусім знаменитим брехуном; що він умів на-швидко видумати таку переконуючу брехню, що сама поліція не могла похопитися. Проте можливо, що воно звичайне упередження, коли зважимо, що сталося пізніше. Старий лишив ціле майно адоптованому синові. Другі сини заперечили важність запису. Казали, що їхній батько так довго був переслідуваний трівогою, аж вкінці уступив, аж — кажучи просто — позбувся решти розуму. Сини твердили, що Стрек дістався якимсь незвичайним способом, хоч, як казали, пильнували старого жалібниці й сама родина, до покійника та не завагався тероризувати його й на смертній постелі. На всякий випадок, їм удалося доказати щось некорисного про умовий стан Ейлмера, бо суд зніс силу тестаменту й сини перебрали майно. Стрек мав серед дикого вияву злости присягнути, що повбиває їх усіх трьох по черзі; перед його помстою не скриє їх ніхто й ніщо. Тепер зголосився на поліції саме третій і останній із них, Арнольд Ейлмер, прохаючи о поміч.

---

*) Читай: »На темних стежках« I. і II. томи; також »Гріхи князя Сараден« — і »Дивне самогубство« — все пригоди о. Бравна й детектива Флямбо.

— Третій і останній — промовив священник і підніс на Бойна поважний, задумчивий погляд.

— Так — відповів той. — Оба старші вже погинули.

Хвилю панувала мовчанка. Після почав др. Бойн знову:

— Тут стає справа неясною. Нема доказів, що їх повбивано. З другого боку, вбивство теж не виключене. Найстарший, який перенісся на село хозяїнувати, мав поповнити самогубство в своїому саді; другий, що став фабрикантом, дістався поміж колеса машини у власній фабриці. Можливо, що впав сам туди; можливо, що його хтось друлив. Колиж їх обох згладив зі світа Стрек, то спосіб, яким він це вчинив, а опісля затер за собою сліди, є справді чортівсько зручний. Неменш правдоподібно, що ціла справа вяжеться якимсь дивним робом з манією переслідування та зводиться до звичайного припадку. Послухайте, чого я хотів би. Я бажав би, щоби якийсь розумний чоловік — тільки не урядник — пішов туди, поговорив із Арнольдом Ейлмером та приглянувся цьому чоловікові. Ви ж найкраще знаєте, як виглядає людина, опанована путами власної уяви, а як поводиться така, що каже правду. Ви повинні стати нашою передною стежею, поки ймемо ми справу в свої руки.

— Гаразд — згодився скромно о. Бравн. — Якщо бажаєте, піду зараз до нього.

Сугорбиста околиця довкола невеликого місточка німіла в кліщах сильного морозу; небо чисте та зимне, мов сталь. Тільки на північному сході піднявся на небі туман хмар. На тлі їхньої теміні білів на горбку будинок із цілим рядом ясних стовпів, що після старинного взірця творили короткий стовпоходор. До нього, по спині горбка, вела кривиною дорога; вона губилася вгорі, в темних корчах. О. Бравн був іще далеко від кущів, а вже холодне повітря далося йому в знаки: мав враження, що наближається до північного бігуна або якоїсь ледяної пивниці. Проте, не спинявся. Глянув тільки раз-другий у напрямі грізних обрисів хмар, які посувалися поверх білого будинку, і сказав з огнем переконання:

— Буде сніг небавом.

Будівля складалася з одного тільки дому. Він був схожий на мійську віллю, тільки мав не один, а кілька доступів, як це густо трапляється при старинних англійських будівлях. О. Бравнові несила було рішитися, котрий вхід властивий. Ввійшов тому до перших з краю, скляних дверий та опинився в кімнаті, прикрашеній після старосвітської моди подушковатими меблями. З боку кімнати знімалися вгору якісь сходи; по другому боці були двері, подібні до тих, якими ввійшов священник, а напроти них — іще одні, з червоною шибою вгорі. Праворуч стояв круглий стіл, а на ньому, свойого рода aquarium: велика, скляна посудина зі зеленкуватою водою. В ній пливали риби та ще якісь сотворіння. Оподалік росла величезна ростина, щось у роді пальми, з великими листками. Все те робило враження середини минулого століття; телєфон, що визирав зпоза драперії, вражав просто несподіванкою.

— Хто там? — закликав гострий, недовіркуватий голос ізпоза скляних дверий.

— Чи міг би я бачитися з паном Ейлмером? — обізвався священник у виправдуючім тоні.

Двері відчинилися; на порозі станув чоловік у блакитному халаті, з питанням у цілій поставі. Його чуприна була в неладі; хтось подумавби, що цей чоловік встав щойно з ліжка. Проте очі були в нього жваві та сторожкі — навіть перелякані трохи. Нечесана, бурожовта борода чинила його обличча занедбаним, диким. Зате, профіль мав гарний вірлиний.

— Моє призвище: Ейлмер — сказав він. — На жаль тільки, я не ждав ані не жду гостий.

З очий пана Ейлмера визирало тільки неспокою, що священик рішив негайно приступити до діла. Якщо ця людина хоріє справді на манію переслідування, не повинна тим більше взяти йому це за зле.

— Чи воно дійсно правда — обізвався він тихо — що ви не ждете ніяких гостий?

— Слушно кажете — відповів тамтой — я чекаю на гостя. Але може бути, що він буде вже останнім.

— Не хочу в це вірити — сказав о. Бравн. — На всякий випадок мене заспокоює здогад, що я дуже схожий на нього.

Пан Ейлмер затрясся в дещо злющому реготі.

— Таки справді, ні — сказав.

— Пане Ейлмер — почав уже отверто священник — простіть мені свободу, на яку я собі дозволив. Ваші приятелі росказали мені, посеред якої трівоги ви жиєте, та просили, щоб я наскільки можливо, прийшов вам з поміччу. Скажу ще більше: я не без досвіду в таких, як ваша, справа.

— Не було й нема таких справ на світі, — сказав Ейлмер.

— Отже ви думаєте — замітив Бравн — що трагічні випадки у вашій шановній родині не були звичайними смертними випадками?

— Я думаю, що це не були навіть звичайні, нормальні випадки вбивства — відповів Ейлмер — чоловік, який напосівся на наше життя, це якийсь чортяка; у чорта бодай зичить він сили.

— Зло має тільки один почин — сказав з повагою о. Бравн. — Проте, звідкіля ви знаєте, що це не були нормальні випадки вбивства?

Ейлмер показав у відповідь священникові крісло; сам сів спровола на друге і стягнув брови, складаючи руки на колінах. Коли підняв по хвилині очі, його обличча було вже лагіднійшим, — задуманим трохи, а голос сердечним і поміркованим.

— Не думайте — почав він — що мені бракує льогіки, розуму. Я дійшов до своїх переконань зовсім розумовим шляхом, а привела мене до них таки льогіка. Опроче, я читав багато з цього обсягу, унаслідивши один-одинокий по батькові зацікавлення таємницями матерії, а пізніше й багату його бібліотеку. Проте, це все, про що оповідатиму вам, не спірається на тому, що я читав, а таки на цьому, що мені довелося бачити на власні очі.

О. Бравн хитнув головою, а тамтой говорив далі, немов збираючи в думці розсипані слова.

— Щодо мойого старшого брата, довгий час не мав я ніякої певности. В місті, де його знайдено, не було ніякого знаку ані сліду, лежав тільки побіч револьвер. Але вперід іще дістав був він лист із погрозою; правдоподібно, від нашого ворога, бо на письмі був витиснений окриле-

ний кинджал, — одна з його клятих. кабалістичних штучок. В додатку, якась служниця мала бачити, як повзало щось у півприсмерку поверх мурованої загорожі — на всякий випадок, багато більше від кота. Далі не маю вже що сказати; одно тільки ясне: вбійник, якщо був у саді, не лишив своїх слідів. Колиж помер мій брат Стефан, справа приняла инший оборот. З тієї пори я й набрався своїх рішучих здогадів. Поруч великого, фабричного комина працювала під голим небом на руштуванні машина. Трапилося, що я станув на плитняці саме в моменті, як мойому братові впав на голову важкий, залізний молот. З початку я не бачив нічого иншого, але згодом помітив я ось — що:

Між мною та комином збилася вгору хмара диму, але через щілину вдалося мені доглянути на комині темну, людську постать, загорнену у щось таке, що було схоже на чорну загортку. По хвилі заслонив дим знову цілий вид. Коли він став рідшим, я підняв щераз очі в напрямі високого комина. Не було вже там нікого. Я чоловік зі здоровими змислами, але я готов усіх людий питати, як він міг дістатися, а опісля злізти з такої висоти, що на її вид чоловікові стає голова ходором ходити.

Він глянув на священника якимсь загадочним, визиваючим поглядом і по добрій перерві заговорив знову.

— В мойого брата була розторощена голова, але решта тіла не потерпіла багато. В його кармані знайшли ми знову страшну заповідь, писану попереднього дня та припечатану окриленим кинджалом.

— Чи не звернули ви уваги, на якому папері було це письмо? — спитав о. Бравн — чи це був звичайний папір?

Загадочне обличча його співбесідника розяснилося в хрипкому смісі.

— Можете таке письмо бачити на власні очі; я саме сьогодні рано дістав також його.

Ейлмер сидів у глибині фотелю. Його довгі ноги висунулися зпоза блакитного халата, борода схилилася на груди. Без усякого зусилля сягнув він до кишені халату та подав широко простягненою рукою священникові кусень паперу.

О. Бравн, як усі короткозорі, наблизив до самих очий папір, який подав йому господар. Це був особливий папір — шорсткий, але дорогий, немов із записника маляра. На ньому був нарисований у сміливих почерках червоною краскою окрилений кинждал. Нижче стояли слова: »Завтра прибуде тобі смерть, як прибула до твоїх братів.«

О. Бравн верг папером до землі та випростувався як свічка.

— Не виставляйте себе, пане, на глум ізза такої дурниці — сказав різко. — Ті лотри намагаються завсіди вчинити нас безпомішними, забираючи нам надію.

На його здивування, розложена в фотелі постать негайно оживилася. Ейлмер скочив на рівні ноги, немов із сну збудився.

— Так, ви маєте слушність — закликав з неприродним оживленням. — Ті лотри побачать, що я не такий то безпомішний та не дуже то безнадійний. Вони навіть не додумуються, скільки в мене надій та сили.

Він стояв з руками в кишенях та глядів із насупленими бровами на священника, який схильний був уже думати, що довга небезпека вспіла відбитися на його розумі. Але його слова падали — спокійні, поважні:

— Думаю, що мої нещасливі брати не вберегли себе, бо не ймилися за відповідну зброю. Пилип носив при собі револьвер — тому всі думали, що він поповнив самогубство. Степан мав поліційну охорону, але був надто чулим на смішність; не міг тому дозволити, щоби поліцист ішов з ним і на руштування. Оба були глузунами до деякої міри; спершу, під впливом батька, були навіть містиками, але потім настала у них реакція скептицизму. Правда, мій батько через студії чарівництва попав вкінці у кігті чорної магії, до чого довів його цей драб, Стрек. Але мої брати відкинули з досвіду батька і те, що можнаб уважати протиотруєю. Такоюж протиотруєю на чорну магію не є яскравші матеріялізм ані ніяка земська мудрість, а тільки — біла магія.

— Отут цікаво булоб знати, що ви розумієте під білою магією — спитав о. Бравн.

— Я думаю про срібну магію — відповів той тихим голосом, немов відкривавби якусь тайну обявлення.

По хвилі обернувся до священника:

— Хочете знати, що я розумію під словом: срібна магія? Ходіть на момент зі мною.

Він наблизився до дверий із червоним вікном і впустив поперед себе священника. Двері не вели до ніякої кімнати внутрі дому, а тільки на коритар, при кінци якого були двері до городу. З боку коритаря були ще одні двері — правдоподібно, до спальні власника. З цього боку не було що більше оглядати — хіба звичайне вішало, завішене ріжними запорошеними плащами та капелюхами. Зате по другому боці коритаря стояв старий, дубовий креденс, на якому лежало багато старого срібла. Поверх креденсу висіли якісь трофеї: ріжнородна старинна зброя. Отут Ейлмер затримався й повернув очі на стародавну рушницю з дзвоноватим отвором.

Двері до саду були відхилені; крізь щілину вдирався промінь денного світла. О. Бравн мало коли помилявся у своїх здогадах щодо змін у природі. Незвичайна білість світляної смуги навела його на здогад, що діється тепер на дворі; мусіло, іменно, сповнитися його пророцтво, яке висказав був по дорозі до цього дому. Він підбіг поперед стривоженого Ейлмера до дверий і відчинив їх: перед його очима стелилася вилискуюча порожнява. Через щілину вдиралася отже не тільки смуга світла, але й блідість снігу. Сніг покрив усе довкола; ціла сугорбиста околиця виглядала від цього поважно, а рівночасно й непорочно.

По хвилі обернувся о. Бравн від дверий і підійшов до Ейлмера, який стояв при купі срібла, обмитому білим сяйвом знадвору. Він тримав у руці старосвітську рушницю.

— Знаєте, чому я вибрав якраз оцю стару гаківницю? — спитав священника. — Бо її можна набити оцими то кулями.

Ейлмер підніс срібну ложку, що лежала на креденсі, та надломив із неї прекрасно різьблений держачок.

— Тепер перейдемо знову до великої кімнати — промовив.

— Ви мусіли чути про смерть Донді — спитав священника, коли вже ввійшли до кімнати. Він уже вспокоївся трохи після тієї досади, що її викликав о. Бравн своєю непосидючістю. — Я маю на думці відомого Ґрегема з Клевергавзу, що то мав такого коня, на якому міг

перебігати навіть найглибші прірви та перешкоди. Він запродав свою душу чортові, тільки срібною кулею можна було звести його зі світа. Думаю, що ви не станете сумніватися щодо цього; ви знаєте забагато, щоби не вірити в чорта.

Так — перебив о. Бравн — Я вірю в чорта. Але не вірю в Донді, в цього легендарного Донді та в його казкового коня. Джон Ґрегем був тільки воякою з XVII. століття, може трохи кращим понад других. Був хвальком, а цього роду люди не продають себе дияволові. Поклонники чорта, наскільки я їх знаю, виглядають зовсім інакше. Не хочу назвати тут нікого із нинішних, але вкажу на всяких сучасників Донді. Чули ви що про Делраймпела зі Стеру?

— Ні — кивнув Ейлмер знехотя.

— Але мусите бодай знати, що він робив — говорив далі священник. — Його вчинки були більш поганими, як усі проступки Донді. Проте, його слава збереглася чистою. Очивидно тому, що про нього забули. А цеж він був був виновником різні у Клінку. Вчений панок, знаменитий юрист, спокійна людина з інтелігентним обличчам, добрий передбачуючий політик — ось як виглядає чоловік, що запродав свою душу чортові.

Ейлмер підскочив у кріслі з виразною ознакою згоди.

— Бігме — закликав — ви маєте слушність! Гарне, інтеліґентне обличча: саме таке й у Джона Стрека...

Потім встав і глянув на священника цілою силою свойого зору:

— Заждіть хвилинку. Хочу вам щось показати.

Він увійшов у середні двері, замикаючи їх щільно за собою.

— Мабуть пішов знову до кредeнсу або до своєї спальні — подумав о. Бравн і став приглядатася розсіяним поглядом килимові, на який подало через червоне віконце у дверях лагідне, червонаве світло. Часом це сяйво виблискувало, як рубін, то знову затягалося легкою імлою.

По кількох мінутах встав і наблизився до телєфону. Получився небавом із канцелєрією поліції, з Др. Бойном. »Це торкається Ейлмера й його справи« — сказав спокійно. »Що правда, це дуже загадкова справа, але всеж таки щось у ній є. На вашому місці, я вислабви негайно пару людий, щоб обступили дім. Коли справді має щось скоїтися, то виновник пробуватиме ймовірно втікати«.

Відтак вернув о. Бравн на своє місце і знову став вдивлятися в килим, на якому відбивалося червоне сяйво.

Враз нелюдський крик рівночасно із вистрілом прорізав повітря. Поки ще згинув відгук вистрілу, відчинилися напрасно двері. На порозі станув Ейлмер з роздертим халатом на раменах; в руках тримав він іще теплу рушницю. Якийсь неприродний регіт потрясав ним що хвилі...

— Нехай святиться срібна магія — закликав він. — Нехай святяться срібні набої! Довго носив вовк, понесли й вовка! Я пімстив вкінці своїх братів!

Опустився в безсиллі на крісло та кинув на землю рушницю. О. Бравн скочив перед нього до дверей — на коритар. Хвилю затримався біля дверий від спальні, а відтак відчинив двері з надвору. На снігу, як далеко міг засягнути священник оком, лежав тільки один темний предмет. На перший погляд, був він схожим на величезного лилика.

Проте, зараз опісля пізнав о. Бравн, що це людська постать, кинена обличам до землі; вражіння чорних крил робили розкинені рамена в широких, чорних руках розтягненого на всю широчінь плаща. Побіч виблискував у снігу револьвер, цілість була схожою на якогось казкового вампіра — на чорного орла, розкиненого на білому полі. Священник обійшов небіщика та приглянувся його обличчу: воно відповідало описові Ейлмера. Гарне, інтеліґентне, трохи насмішкувате та різке: словом лице Джона Стрека.

— Як він міг прийти сюди? — почув о. Бравн негайно за собою питання. Оглянувся і взрів Ейлмера, що стояв у дверях.

— А ногами, ні? відповів священник питанням.

Ейлмер витягнув рамя й зарисував поверх білої порожняви широке колесо.

— Придивіться до снігу — сказав глибоким голосом, який дивно якось дрожав. — Нема ні сліду довкола; чиж бачите хоч одну плямочку кромі цього поганця, що лежить отут? Ані сліду, — крім ваших і моїх нема слідів також і з боку дому.

Він глянув різко на священника й сказав по хвилі:

— Ще на одну подробицю звертаю вашу увагу. Плащ, що за його поміччу він літав, був задовгим до ходу. Стрек був доволі низьким — плащ волочився за ним, наче королівська багряниця. Коли бажаєте, то поставте його на ноги; самі переконаєтеся.

— А як це все скоїлося? -- перервав о. Бравн.

— Так негайно, що ледви можна це представити. Я кинув був очима на двері та знову повернувся в бік кімнати. Враз обняв мене сильний вітер — мені видалося, що я піднісся у повітря. Проте, мені вдалося на час іще обернутися і віддати стріл, я не взрів нічого більше, як те, що й тепер бачимо. Я переконаний, що ми не малиби нагоди це бачити, колиб не срібний набій у моїй рушниці. Небіщиком бувби може під цю пору вже хто инший...

— Так! Але до речі! Чи маємо лишити тут, на снігу небіщика, чи може перенесемо його до вашої кімнати? Цеж мабуть спальня оця кімната збоку коритаря?

— Ні, ні! — Закликав Ейлмер з відразою — нехай лежить там, поки не прийде поліція. В додатку, мені несила вже щонебудь більше знести. Нехай буде, що хоче; я мушу випити чарку коняку. Може пізніше — застановимося...

Ввійшовши до кімнати, перекинув Ейлмер посудину з рибами та завадив іще за пальму. Вкінці вдалося йому знайти коняк, нашукавшися за ним по всіх сховах. Він не був зрівноваженим уже й вперід, але тепер він став до краю розсіяним. Випив немало із фляшки та почав із горячковим посміхом говорити, немов лякаючися, щоб не прийшов до слова священник.

— Я бачу, що ви все ще сумніваєтеся, хоч, і бачили діло на власні очі. Повірте мені, тут не тільки розіграв ся епільог боротьби між духом Стрека й духом родини Ейлмерів. Тільки ви не повинні бути недовірком! Ви повинні приняти за правду це все, що дурні люди звуть забобоном. Скажіть мені: правда, що ви вірите в усі ті бабські історії

про щастя, про амулєти, не виключаючи срібних набоїв? Що ви скажете про них, як католик?

— В цьому випадку, я недовірок — всміхнувся священник.

— Нерозум! — не витерпів Ейлмер — цеж належить до вашого звання: вірити в такі речі...

— Ну, так — згодився священник — я, очивидно, вірю в неодно й тому не вірю в друге...

Ейлмер нахилився до священника; він став глядіти на нього з такою силою, що нагадував у тому моменті гіпнотизера.

— Проте, ви вірите в це все. Ми всі віримо — навіть тоді, коли заперечуємо. Всі недовірки вірять. Чиж ви не чуєте, що всі противенства зовсім не противляться, зовсім незаперечують себе. Що є якийсь світ, де всі вони мають своє місце? В світі все вертається, все повторюється. Може я та Стрек боролися вже з собою в ріжних видах — як звіря проти звіряти, птах проти птаха — й іще боротися мемо по всі часи? Шукатимемо себе, будемо себе потребувати — звідсіль і нашу вічну ненависть можна брати за вічну любов. Добро і зло! Й вони затираються, бліднуть у швидкому обороті життєвого кола. Чиж ви не вичуваєте в своїому нутрі, чиж ви не вірите незалежно від вашої віри, що є якась дійсність, якої ми є тільки тінями? Що всі речі є тільки ріжними видами одного-одинокого: якогось центра, де зливається Бог із людьми й люди з Богом?

— Ні — сказав о. Бравн.

На дворі почало смеркати; проте, це була хвиля, не рідка в зимовій порі, коли навіть увечері стає земля яснійшою від неба. Крізь напів заслонене вікно взрів о. Брави на сходах дому якусь постать. Коли він почав приглядатися краще, помітив іще дві постаті оподалік першої. Вони були прислонені присмерком, але в ньому виринали їхні обриси ще виразніше, як звичайно: якісь побільшені, видовжені — немов карикатури людий. Др. Бойн відгукнувся отже на телєфонічну розмову з о. Бравном. Будинок був уже обставлений поліційними стежами.

— Чому кажете: ні? почав Ейлмер знову. Він дальше намагався гіпнотизувати священика. — Ви ж на власні очі бачили одну дію вічної драми, ви ж чули погрози Джона Стрека, що вбє Арнольда Ейлмера за поміччу чорної магії. І бачили ще, як Арнольд Ейлмер убив його при допомозі білої магії. Бачите під цю хвилю, що Арнольд Ейлмер живе й балакає з вами. І мимо того, не вірите в це все?

— Ні, не вірю — сказав о. Бравн і піднісся з крісла, як той, що скінчив свої відвідини.

— Чому?

Священик підняв тільки трохи голос, але його слова обізвалися дзвоном у всіх кутах кімнати.

— Тому, що ви не є Арнольдом Ейлмером! Я знаю, хто ви. Ваше призвище: Джон Стрек, ви вбили оце останнього брата, і він це лежить отам у снігу.

Ейлмер не сказав нічого, тільки пробував іще в останнє широко висуненими очима загіпнотизувати священика й таким робом його перемогти. Відтак скочив нечайно в бік. Проте, в тому самому моменті відчинилися двері, і високий, сильний поліцист у цивільному одязі за-

тримав його посеред кімнати своєю широкою, спокійною рукою. Друга рука поліциста опадала долі; в ній виблискував набитий револьвер. Ейлмер оглянувся дико довкола; з усіх кутів кімнати дивилися в його бік спокійні, зимні очі поліцистів.

Цього самого вечора балакав о. Бравн іще раз з др. Бойном про трагедію в родині Ейлмерів. В цьому часі були вже деякі подробиці випадку зовсім безсумнівні, бо в межичасі признався Джон до свойого імени, а навіть до проступку. Скажім вірніше, він гордився своєю побідою. В порівнанні до цього, що діло свойого життя враз із смертю останнього Ейлмера вдалося йому вкінці сповнити, все друге було йому байдужним, навіть саме життя.

— Він нездужає на мономанію — сказав про нього о. Бравн. — Ніщо инше не обходить його, як тільки його помста. За це я особисто повинен бути йому вдячним: оцим поняттям про нього я потішався цілий нинішний вечір. Як ви самі сказали, міг він преціньї — замісць цілого того дикого, а проте так живого оповідання про крилатих вампірів та срібні набої — позбутися мене за поміччу найзвичайнішої оловяної кулі й покинути преспокійно дім. Я вас впевняю, що мені навіть там у домі Ейлмерів, приходила нераз ця думка на тямку.

— Я й досіль не розумію, чому він цього не зробив — перервав Бойн. — Зрештою, я взагалі нічого з цього ще не розумію. Як властиво ви це відкрили, і що саме ви відкрили?

— Ох, ви мені дали на дорогу знамениті пояснення — відповів о. Бравн скромно. — Я маю на тямці вашу замітку, що Стрек мав дар видумувати на-швидко повні фантазії брехні та вмів оповідати їх з переконуючою силою. Сьогодні пополудні він мусів з примусу ймитися брехні; його талан дописував йому проте не менш совісно. Одинокою похибкою Стрека було сьогодні хіба це, що він похопився на надто неприродню історію, думаючи, що я — як священик, мушу в це все повірити. Богато людий думає так між іншим.

— Але ж я рішучо не можу ще похопитися — сказав лікар. — Зачніть, будь ласка, від початку.

— Початком був халат — відповів о. Бравн. Коли бачиться когось в халаті, приймається майже автоматично, що він знаходиться у власній хаті. Я також мав уже таку думку, але пізніше помітив я дещо такого, що змінило моє переконання. Коли він брав револьвер, простягнув руку та попробував, чи він набитий — зовсім так, як це робиться, коли береться до рук чуже оружжа. Пізніше не подобалося мені також, як він шукав за коняком, а ще більше те, що він перевернув aquarium. Хто має в кімнаті такий предмет, привик уже механічно оминати його, щоб не збити. Та це могли бути мої здогади. Перше важне помічення було таке: він надійшов до мене з коритаря, в якому були двері тільки до одної кімнати. Тому я припускав, що це була його спальня, з якої тільки-що він вийшов. Я натиснув замок; двері були зачинені. Мені видалося це дивним, і я заглянув через отвір у замку до кімнати. Це була зовсім порожна світлиця, здавна неуживана; ані стола, ні ліжка я не помітив унутрі. Отже він не вийшов з тієї кімнати, тільки з надвору. Скоро зробив я такі помічення, виробив собі зараз цілий образ.

Бідолашний Арнольд Ейлмер мешкав у горі. Він зійшов у халаті та наблизився до червоних скляних дверей. В куті коритаря взрів він на тлі зимового сяйва чорну постать ворога родини. Взрів бородатого великого чоловіка, в широкому капелюсі та в довгім, чорнім плащі. Більше не судилося йому бачити на цьому світі. Стрек скочив до нього, щоб його вдусити, чи може заколоти (це викаже секція трупа.). Враз почув Стрек, стоячи між вішалом та старим креденсом, якийсь гомін, на який не був приготованим. Почув ступені в кімнаті. Це був я, що саме ввійшов другими дверми з городу.

Потреба перебратися була ділом одної хвилини. Стрек скинув свій плащ та капелюх та вбрав халат небіщика, відтак зробив щось страхітливого — на всякий випадок щось такого, що мене до глибини душі порушило. Він повісив трупа, немов яку нагортку, на вішалі. Потім вкрив його своїм довгим плащем, а голову закрив зовсім своїм капелюхом. Це була одинока можливість скрити трупа в зачиненому коритарі, а виконав її на причуд зручно. Я сам перейшов побіч вішала й не помітив нічого поза навішаним одіннєм. Я думаю, що оце непередбачення буде по всі час викликувати в мене мороз за спиною.

Він міг цим вдоволитися, але лякався, що я можу відкрити трупа в кождій хвилі. Тому рішив на місці дати цілій справі своєрідні рами. Він імився за дуже сміливу методу — самому відкрити трупа й пояснити його смерть. Помінявшися з Ейлмером ролями, він викинув трупа, неначе б то трупа Стрека на сніг. Не було способу, якого він не ймався б у розмові зі мною, щоби представити Стрека як чародія, що може літати в повітрі; оцим хотів він пояснити брак слідів та богато инших подробиць, які можна було би брати під розвагу. Що більше: обставину, що плащ був за довгий, отже таку обставину, яка в великій мірі могла захитати його твердження, намагався він повернути в свою користь, ставляючи її за доказ, що небіщик не ходив по землі, як кожний инший смертний чоловік. Та коли він це говорив, якийсь голос у нутрі перестеріг мене, що Стрек допускається виразної уже брехні.

Й тоді відкрили ви цілу правду? — спитав др. Бойн. — Я хотів би дуже знати, коли ви почали його підозрівати та коли вкінці впевнилися в своїому підозрінні?

— Почав я підозрівати його вже тоді, як телєфонував до вас — відповів священик. — А до цього спонукало мене світло, яке падало через червону шибу в дверях та відбивалося на килимі - раз яркіще, то знову слабше. Це було під вечір, - сяйво не могло бути від сонця. Значить, його викликувала обставина, що двері з надвору відчинялися, то замикалися. Коли б він взрів був ворога вже тоді, був би підняв крик зараз. Тимчасом, так не було; воно сталося зовсім пізнійше. Тому я набрав переконання, що він виходив на двір тільки тому, щоби щось приготувати. Але тоді я ще був зовсім певним моїх здогадів. Мені тільки пригадалося, що Стрек намагався всіми способами мене загіпнотизувати — зовсім так само, як це мусів робити зі своїм батьком. В додатку, вибрав іще тему з области фільософії та релігії..

— На жаль, я тільки старий практик — сказав з усмішкою лікар — мені там байдуже фільософія та релігія.

— Це не повинно би так бути, коли хочете мати себе за старого практика — сказав о. Бравн. — Скажіть мені, пане докторе: ви мене знаєте добре... Я думаю, що ви мене не маєте за бігота. Мусите також знати, що я певний, як ріжні бувають люди у всіх званнях: добрі і злі... Проте, є одна подробиця, яку я присвоїв собі на протязі свойого життя: я ще не здибав злочинця, який не фільософував би після такого, як Стрек, шабльону: східні вірування про поворот у житті, колесо судьби та вуж, що кусає себе у хвіст. Я пізнав також у житті, що всі ці поклонники вужа скорше, чи пізніше йдуть туди, де справді повзають по них хробаки та зїдають їх тіло; зовсім даремно було би ждати від них якоїсь служби для справи духа. Я вас впевняю: тут, де люди працюють, є такі погляди релігією злочинців; коли чую про них від когось, знаю зараз, що маю перед собою драба.

ФРАНТІШЕК БРОНІСЛАВ

Я згадую про дім...

Я згадую про дім...
Дерев цвитучих в мині дзвонять білі дзвони,
Спів праці ранком чув, любови ввечір тони.
Я згадую про дім...
Спирається о стіни сонце серпня мов змучене у бою,
Я чую запах лип. На лилика мечу пісок дитячою рукою.
Я згадую про дім...
І древа сонця плід дають. Пташки летять у вирій,
А вітер роскида сопілки плач тужливий.
Я згадую про дім...
На горах спить іскристий, білий, зимний сніг.
В лещетах срібних місяць їде у нетри північних доріг.

З чеського переклав *М—м*

Не проминаючі хвальби критиків (хоч не можна недоцінювати їх значіння як образуючого та надаючого напрям у мистецтві чинника) є для католицького мистця найважнійшим — але сила впливу твору на нарід, сила, котра підіймає, ублагороднює й живе в самому творі. Бо яка цінність твору, що прославлений усіма критичними інстанціями не в спромозі двигнути хоч однієї душі до Бога? — Тай хоч в одній душі зворушити любов до Ісуса, та полонити її захопленням для Його науки?

Франц Айхерт

Милосерний Бог — моя нетлінна надія. *Шевченко, Дневник.*

М. Е. ДЕЛЛЄ ҐРАЦІЄ

Два вороги

(Докінчення)

Тільки у одного зі збору стало ще тихше у душі, так тихо, що згодом стає лячно перед самим собою. Бо що значить властиво спокій якщо він стиснений у кулак? Чи не бачить він ще для нього місця у світі, чи не бачить напрямку? Він почуває у собі щось чуже, що поволі, але постійно починає його уводити в роздор зі самим собою та витискати геть далеко, щораз то сильніше, щораз то дальше і тямку, і волю і самозахования. А роздратування та несказаний смуток йдуть у парі зі сею самовтратою...

А старий говорить дальше, щоправда нічо нового. Часами й таке, що другі бесідники пережували вже стільки разів, а провідники товпи разураз підіймають перед очі слухачів з темного шляху їхньої нужди. Зате як він се каже... сей погляд, сей глум! — Кожде слово ніби кліщики, якими хапає поодинокі нерви та підриває їх болюче.

— Ось дивіться й почувайте! Бо якщо сього не відчуваєте, то ви хиба не люди. Але правда, у всіх сих, що тут сидять, шкіра груба, прегруба! І мають її всі, всі, навіть він сам. Ніби звірята сидять вони ось та приймають усе, що несе судьба. Нема в нікого часу подумати про все потрібне, прийти гаразд до себе, прочуняти! Колиж-бо, де?

Трансміссійні ремені сичать, вальці вертяться, грохотять молоти. Сверли скреготять у каміннюю... ах, деж тут можна з усім сим дійти до кінця?

— Зате другі, о любі товариші, другі мали міжтим багато часу, — кпив жид дальше, — саме того часу, який втратили ви, який вам украли. І саме на протязі сього часу реліґія й влада обєдналися в оден великий тайний союз, який і покорив дві третині людства. Не дивуйтеся, панове! Вони мусіли те вчинити, бо раз вийшовши на волю, як могучими, як страшено сильними сталиби сі дві третині! Не покоривби її тоді ні сам Бог, ні влада, яка властиво саме так безсильна як і Бог...

Скажіть собі те, повірте у те й тільки в те, а тоді вперве будете держати свою судьбу у власних руках! Ба, що я кажу? Не тільки свою, а й цілого світа! Чи ви ще не передчуваєте, яка се великанська сила, який засіб, а там і яке самовдоволення? Мені видиться, що таки й не знаєте свого! А так витрачуєте тільки силу у злиденній боротьбі про підвишку плати, марнуєте ся у сьому змаганню від штрайку до штрайку! Ось тепер знову. Сим разом ходить вам про 23-процентову підвишку. Та навіть сього вам не дають. І промисловці мають слушність. Дурневі, який кождої хвилі мігби сам для себе мати усі середники продукції,

якщоб тільки захотів, а вдоволяється скільки там процентовою підвишкою плати — не дається навіть сього. Зате все те, що ви ще маєте або вам здається, що маєте...

Серед тишини почувається нагло скрегіт зубів; молодих, сильних зубів. Судорожно затискається обгоріла, брунатна рука довкола металевих емблемів на чорній рудокопській блюзі: побивача та молота.

— Ах, сі привіски для собак!

Старі чують се й кивають до себе головами.

— Прецінь раз запалився сей дурний хлописько з Вестфалії! Так, так... сей жид! Відки вона тільки у нього береться, ся сила їх усіх так підцькувати, так вивести зі себе.

— Ось дивіть!

— .. Та скажете мені, любі товариші: у нас жінки й діти!..

Павза... а там знову сей тихий, ніби гадюкою повзучий регіт, яким сміються довго утискані нуждарі. Він нечутний, та повний злоби, яка мала цілі століття на се, щоби накипіти всіми родами ганьби та отрути.

— Щож, я сього й не тикаю! Благо вам, якщо маєте у жінці товариша! Але положім на серце руку: Скільки то признань вихлипує більшість сих нуждарок вам до уха у пошлюбну ніч?.. О скільки ви самі не знали сього раньше... Сеж минуле вбогих дівчат... У святині Мамона — знають се здавна. Зате їх діти... Чи маю вам про се казати?.. Друга ґенерація може ще хоч вчасти взятися за ямарство; але третя не має вже до сього сили. Вона золотушна, має кривуху, словом вироджуєся, нидіє. Хто раз бачив цвинтар рудокопів, сей знає все.

І ось серед тишини роздається якийсь чужий звук; він тихий, та куди більш потрясаючий від усього, що досі сказали чи й так виявили мущини.

Се плач жінки! Вона... повія! Саме ся, яка щойно підсувалася до молодого рудокопа: вимальована та в яркому наряді — просто вивіска гріху! А її тіло! Воно ще молоде, ах, ще таке молоде! А таки й воно підіймає до неба крик спротиву!...

— Чи я справді так одурів, що мені її жаль? — Праця булаб для неї куди корисніща... З його споминів виринають його власні сестри. Вони сільські зарібниці, побожні, чесні донині, хоча й не гарні собою. І він не раз чув як вони плакали і то доволі часто. Ось як злидні розмовляють зі злиднями. Та вкінці й він тільки двигав раменами над даремними змаганнями. Відки се взялося, що ось така його хвилює — а її судьба ранить йому серце, хотяй і як погано він думає про неї?

Щось давить його за горло... щось терпке та їдке. Се сміх жида.

— А що буде, якщо і я не дістану иншої, а то й таку, що признається щойно по вінчанню?

Ось що лягло на нього вагою гори. Витріщується на нього з роспукою, шкірить зуби божевіллям та жене його наперед себе... Хто? Куди?

— Яж тільки мячем! — міркує про себе неясно. — А якщо сей там захоче, або... хто другий, то й поженуть мене, куди їм забажається...

Дівчина плаче далі і всі мовкнуть — стіл за столом. Навіть шинкар перестає брязчати склом, а дві кельнерки перекидаються погладами та покивують головами.

— Так воно є й ніколи не буде інакше... ніколи!

Се „ніколи" бачить він наче краєвид... Він темний, пустинний, самітній аж по край овиду. А над ним той сам дощевий небозвід, з якого ллються безвиводно... людські сльози... ах!

Наче мучена катюгою звірина видає зі себе се зітхання — глухе, безнадійне. Та вже ніхто не звертає на се уваги — бо ось...

Щож діється там на дворі?

Голова за головою повертається до вікна, яке відчинене навстіж, ніби наслухує в темну ніч. Чи надвигається нова гроза? Наче грім відбивається відгомін від бугорків жужелиці. Та ніяка лискавка не розяснює темряви...

Ось знову!

Ще далеко, глухо, та довго лунає гуркіт. Се сальва! Стріляють... На ваших!

Оден дружній крик зривається з усіх губ.

А тоді наче крутіж Мальштрому стає крутитися... щораз то швидше, неопірніще... поривае зі собою всі і вся так, що здається, неначеб столи й крісла бігли за людьми і тільки шинкар на кельнерки тиснуться у тупій трівозі до липких стін. — А сальви гремлять у вечірньому повітрі у щораз коротших відступах часу — раз по раз.

— „Гей, виходіть всі,... хочби й на смерть!"

Та вони не кажуть сього — ледви тут то там почується слово. Бо й навіщо? Чиж слухавби його хоч оден із них? У їх витріщених набіглих зрячках наче сліпий закон написано: Самооборона живини, єдність череди....

Тільки тут то там декілька висохлих жінок чіпляються витертих шкіряних фартухів: „В тебе діти... я! Що буде, як що не вернеш?"

Та мало хто слухає сього. А якщо дехто спинюється на ходу, вмить поривають його вперед чотири рамена. Навіть підростків відбірають у материй.

— Якщо ми не вернемо,... щоб ви знали, як то воно є!...

Тільки старий стоїть ще завсіди на столі — і глядить за ними: Руки в нього зложені на груди, а уста скривлені як у такого, — що має

час. Тільки його погляд має ще ціль — ціль і хотіння. У погляді сьому вперто, майже пристрастно обзивається питання:

— Чи підé... і сей?

І ось затискаються два молоді кулаки, витягаються в гору та вдаряють об себе над русявою головою у нестримній скаженості.

Се молодий Вестфалець! Ось і він вибігає на двір. —

Аж тепер злазить жид зі стола, — загортається наче прохоловши у свій витертий плащ...

Німо, майже непритомно витріщується на нього шинкар. Відкіляж се береться, що старець видається йому нагло у двоє більшим? Його плащ се наче розхрістана хмара — а його палиця...

З його уст виривається голосний крик: Щойно був він тут — деж він тепер?

І якийсь жах обхоплює добродушного чоловіка.

Невжеж сьогодня навіть тіни оживають по кутиках? Хтож то просувається поруч так тихо, майже безвучно?

Ах, се чужинець, якого Кнезеке вважав Павлом Ґере. Він через весь час сидів ось там у куті чогось дуже задуманий.

Дивовижній з нього товариш; сидіти так спокійно між огнем та кровю... Рука при чолі, а очі звернені десь у глибину душі. Та його усміх... де то бачив він його? Се задумчивий усміх, гарний, лагідний солодкий наче крізь сон або... з малюнка...

— „Так сміються тільки божевільні або... святі“ — майнуло крізь голову. Та підчас коли шинкар ще раз оглядається за чужинцем, счезає і сей. Ось він чи не там за вікном — поміж останніми?

— Певно ще ніколи не нюхав пороху! — гадає шинкар стрясаючись. — А як ні, то він справді дурак і не знає хиба, про що йде річ!

Опісля береться збірати свої склянки, радий що ще всі непотовчені. Кельнерка, яка йому помагає, обзивається нагло:

— Хтось мусів тут — принести цвітів... лелій, або яких других!...

Видуває ніздря та потрясає злегка головою, наче чудується, бо сі пахощі так солодкі, сильні й обильні, що гидка воня коршми счезає відразу. Справді дивно! Але й вона заховує се спостереження для себе, наче під впливом якогось остраху. Бо вона знає, що у її вітчині сказалиб про се:

— „Се проходив святець... або хтось, що — має вмірати.“

Душна й вогка ніч налягла світ. Мокрими жмутками нависають хмари. Сіро-жовті опари підіймаються з лугів, тягнуться упродовж меж, подають собі привидні руки, накивують поломаними шиями, ширшають, счезають... Але ось там — справді ніби стать велетня. Висохла, сіра, розхитана, та все таки випрямлена — безсильна, а все таки сту-

пає широко, як ніколи не ступає на ходу людина!... Ось знову задрожала земля від сальви, грохіт прокочується у далекому лісі. При дорозі замикають мужики з поспіхом двері та ставні.

— „Червона буря!“ Звідтам надвигається вона сюди — та огненними очима серед мряки й порохового диму глядить собі жертв. А ось се — се тікачі, яких жене наперед себе!

Чиж нужда програла знову? Сих, які щойно йшли туди, обхопив злючий дурман:

— Не тікати! Ще ми тут!

І в них кождий справжнім мужем, і в них той сам гнів, те саме хотіння. А й нічого тут не можна програти й утратити, хиба життя, — се злиденне життя!

Так то вони вломлюються у лінію вогню. Перед ними хутовиною гогоче рев скаженості — дикий, шалений — хаос! Та в тому самому розмірі падуть і сальви — невідкличні прикази — грімко, сильно, сталево:

Лад!

Ось так стоять у морі скали, а воно розбивається об них піною, завсіди саме ся безсила — а й сьогодня те саме...

Вони добилися ось аж до дул. Та скільки їх зважиться кинутися — у сам огонь? Ряди розстроюються вже, тут то там тікає неоден у рови, другий у кущі ялівцю при дорозі. У них жінки, діти — се щось більше як тільки само те злиденне життя! Аж тепер пізнають вони те нараз, усі без виїмки! Уся їх поміч, се був тільки оден удар, оден бідний, розпучливий удар. І ось лежить на шляху кілька нових трупів. Завіщо? Шлях остане преціньо завсіди той сам:

— „Вперед на смерть, або назад у злидні...“

І ось ломляться ряди — розповзуються, счезають як ся мрака над шляхом.

Двацять три процентова підвишка платні... Вони бажали виборотн її силою. І ось програли все, затратили все у власній крови...

Ще одна сальва — і гостинець так пустий та безпечний, що й дитина моглаби по ньому бігати. Тільки дощ начинає знову лити, вода спливає швидкими потоками й булькоче тут то там, наче се хлипає хтось серед ночі. Бач, щоби земля могла знову випити се, що їй належиться: воду і кров...

Над дорогою хрест, високий, старезний. Потемнілий від часу, порохнявий від усіх гроз, які прогуділи понад ним. Тільки тіло Спасителя світиться ще на ньому — блідо, мутно, — а рани кривавлять. Зівялий вінець шелестить у його стіп. Під ним тарахкає у вітрі клячник... Хтож тут ще коли вклякає? Вузка стежинка, яка веде у бік на поля поросліе високим збіжжам, розказує щось друге.

Тут то там згубив дехто підчас утечі капелюх, у грязи лежить ще палиця, червона краватка, то що. Зате дощ розмив уже до решти безчисленні сліди ніг і дорога вже зовсім схожа на тисячі других. Наче ніколи не йшла по ній приступом надія, наче ніколи не плила по ній кров та ніхто не впав на ній у боротьбі.

Та ось там у рові, саме біля хреста обзивається нагло голос — стогін... се бажає піднятися людина, якої не глядить ніхто. Вона повзе з трудом у гору у несказаній муці; вилізши, притискає сейчас знову руку до серця, наче з нього випливає щось цінніще усього на світі — молода кров. І знову стогін...

Кудиж то він бажає йти?

На його шлях паде тінь хреста. У горячці здіймається його погляд горі — зразу ніби чужий —, а там нагло являється у ньому розуміння й він устремлюється у хрест німо, непорушно, у нечуваному схвильованні. А тоді бачить ніч щось, у що не повіривби був ні оден зі сих многих, що ще недавно виділи його у своїх рядах, зразу між середніми, а відтак на чолі, саме на стрічу огневі. Тільки оден одинокий видець бачить, як помираючий кладеться сам у стіп хреста, беззвучно, покірно, тихо, набожно наче дитина.

Ліва рука разураз притискає рану, яка крівавить безвиводно. Зате права досмотрюєтья до самого хреста і хоча очі заплющені, та довкола ніжних, молодечих губ іграє усміх. У ньому є ще життя та таємна радість, що бачить таке, чого не бачить ніхто другий.

Бо ось там перед ним вузкою полевою доріжкою біжить хлопчик між чарівні маки та хитке колосся, все дальше і дальше аж до хреста, який стояв колись на саме такій межі і ось знову являється йому як тоді.

На хлопцеві дряна одежина, а біжить він босоніж, як дитина вбогих родичів. Та він не знає про се! Йому так весело на серці, як багатим почуває він себе з сею китичкою власною рукою зірваних цвітів, які бажає покласти до стіп Розпятого. Усе довкола купається у сонці, а від села доноситься голос дзвона. — Мир, мир! Ох, як солодко!

Спровола повертає голову у мокрій траві — бажає її підняти, та мусить її знову опустити долі.

Дзвони, так... се звук родимий!

І звук сей спливає ось на нього — холодить рану так, що він не чує її навіть —, з чола змиває жару... Щораз голосніще, всеблаго звенить йому в ухах і він знову всміхається, бо ось тепер знає вже, чому:

Сей малий хлопчина, який клячить там біля престола у білому стихарчику з дзвіночком у руці...

Ох, як гарно було се колись, як мирно, солодко! — Сеж був таки він сам! Чи може він ніколи не перестав бути таким? Може се він ще

й тепер? А все те темне, що то він тягав зі собою аж донині — зразу тупо й безпричасно, а там щораз то сміліще та нахабніще — може се тільки сон?...

Так, се певно так. Прецінь він клячить знову тут, як віруюча дитина. А коли духовник підіймає перед ним чашу, то зовсім так як тоді, у душу вселюється блаженство.

Бог близько —, Божий мир —, всеціла, найсвятіща потіха спасіння!

Щож се одначе держить він у правій руці?... Ся рука на ділі чіпляється несвідомо підніжжа хреста. Під ним конає ось людина, не догадуючись навіть, де вона — а навіть збудившись, не знає про нього.

Ах правда, — се дзвіночок! Малий, срібний, саме той, яким дзвонив він колись на „Святая святим"! Тільки ось...

Як голосно дзвонить він сьогодня, як дивно голосно... Чисто, звучно, наче кличе. Наче він сам бажав оттак сказати щось Спасителеві, щось, що не терпить проволоки, прохав та заразом пригадував:

— „Прийди, ох прийди — й не забувай!"

І ось з шумом розвертається на боки нависле колосся поза хрестом, а розгортала його рука, від якої виходило ніби місячне проміння. У чорній рясі стає під хрестом високий, стрункий, на молодця схожий муж — схиляється над смертельно раненим, що лежить біля межі — підіймає його голову...

Але в тім оживає й той бік шляху й аж до висоти хреста виростає велетенська тінь — і нагло почувається від неї регіт, холодний, страшний, який буває тільки у ненависти. А там зі складок дряного плаща здіймається сухий кулак і здається, вигрожує хрестові понад мовчаливою землею... Чи се дух?... Чи се мрака?...

Знову почувається від хреста стогін — глухий, трівожний. Се наче стогне хтось, хто теж бачить лячний фантом й бажавби втічи перед ним, наче перед зморою, та не може сього вчинити у останній, найтяжшій скруті смерти.

На духовника схожий молодець схиляється біля нього, підіймає бліду голову і наче обвина почуваються слова. Вони звернені до темного ворога, який все ще вигрожується хрестові.

— „Се знову твоє діло, Агасвере, — твій, тільки тобі питомий вчинок!"

Глухий регіт роздається з того боку.

— „А ти завсіди ще за мною! Але й запізно — як завсіди!"

— Оден Бог знає, коли що буває запізно, — почувається спокійна відповідь, — „А погляд сих очий, який тікає назад до хреста, перечить тобі!

— „Ба, я займаюся тільки світом!“ — сміється жид зза дороги. — Та вір мені, швидко він увесь стане нашим. А тоді і того там зірвемо з хреста. З хреста й із престолів!“

— „Так довго скитаєшся, Агасвере, та ще не помудрів? Чи завсіди ще не знаєш, хто з вас сильнійший?

І рука, з якої пливе ніби місячне проміння, підіймається до хреста мов у привіті.

— „Не називай його імени!“ — верещить ворог.

— Ба, тиж чуєш його на всіх улицях. Від коли відмовив йому супочинку на своїому порозі та вигрожував кулаками у лице — там на Голгофті.“

— „А він прокляв мене на вічне животіння, щоб я бачив усе те!“ скрегоче жид.

„Чиж ти не розумієш, що я мушу вічно, завсіди і всюди підпалювати сей світ? І світ і серця людей, щоби врешті дібратися й до нього. Аж коли впаде останній хрест, аж тоді спічне Агасвер. А прецінь тільки ненависть може його звалити.“

— „Довго проповідуєш її вже, а з тобою й твій нарід. Та бачиш і він стоїть як передше!“

— Тимто й моя праця нескінчена. Хочби прийшлося ступати по горах трупів! Сеж не мої співплемінники гинуть!“

І знову той сам регіт, яким регочеться тільки ненависть.

— „А щож зробив тобі отсей тут, що ти украв йому зразу Бога, а там і життя?“

— „Я?“

— „Своїм глумом узяв ти йому віру; ненавистю відібрав тямку. А тільки так ступається на шлях, на якому чатує смерть. Ти знаєш се сам!“

— „А чомуж ти не спротивився вчас, ти, якому Бог з незвісної причини саме так велів довго жити як і мені?

— Бо я любов, Агасвере!

Невжеж любов а безсила, се одно?“

— Ні, се терпець, та ніколи боротьба.

— „Отже я таки дужчий за тебе й остану таким далі!“ — гомонить грімко серед ночі оклик тріюмфу.

— „Так гадаєш, Агасвере?... А ось гляди!“

Проклін...

— „Не можу перейти на той бік...“

— „І се називаєш силою?“

Нема відповіді.

— „Від чогож у тебе така трусість?

Мовчанка.

— „А що, як се саме від сієї ненависти? О Агасвере, що за безсильність!"

— „Все таки ненависть править світом!"

Роздається легкий сміх, повний благої вирозумілости.

— „Ох, помиляєшся! Хоча світ в імя її бореться, грішить та блудить, то все таки, поза сим усім для всіх єствує тільки — любов! Чи ти не збагнув ще сього, Агасвере? А прецінь так довго блукаєш уже по землі. Але бачиш, саме тому Він наділив тебе безсмертністю, щоби ти за собою та ненавистю ніс любов і тільки любов! Саме сю любов, про яку кликала вся земля до приходу Його... і далі кликатиме, доки Він не прийде удруге. Тільки ти оден не хочеш сього признати, ще завсіди не рішився... А прецінь вона все ще йде за тобою — післана Ним у св. Письмі, та обіймає усіх. Вона йде й зі мною, Агасвере, зі мною! Щоби ти врешті пізнав, у чиїх стіп ютиться мир, якого ти так довго, так горячо виглядаєш, а забираєш його заєдно світові, і то тільки тому, що не хочеш сього признати. Та гляди! Осьтут жду я на тебе знову під хрестом! Котруж то з черги твою жертву держу ось у раменах? А прецінь терпець остає той сам. Я Йоан! Якому Він приказав остати — любвою та заєдно стрічати тебе, що бажаєш до кінця остати ненавистю! А прецінь, ти тільки сам — сам оден. Сам оден виріс ти з великанської гордині, яка не що друге як великанський — гріх! Скинь її, скинь сю маску, Агасвере, — відкинь її геть! Щоби не було за пізно для тебе й для світа, який тебе слухає".

Нема відповіді. Тільки тихий стогін поміраючого, а два святі рамена щораз то щиріще горнуть його до серця, яке ще завсіди горить любвою до Спасителя.

Десь на рівнині зірвався вітер. Він жене могутнім зривом на стрічу хмарам і розганяє їх так, що вони наче лохміття велитенської темної одежі розлітаються аж по обрій овиду. Блідо випливає місяць з хвиль опарів і дивиться крізь ніч на сих обох, що стоять праворуч і ліворуч шляху —, а між ними склисті очі поміраючого.

Наче дрож вхопила жида, він замикає очі перед ненадійним світлом та перед лицем Апостола — незабутнім лицем, яке з ним стояло уже під хрестом — та заєдно нагадує йому день, коли то сей блідолиций там на хресті глядів на нього з гори, а мертвіючі його очі устремлені були в нього...

Тікатиб від нього туди чи сюди!... Та се даремне! Де тільки крутиться земля, всюди стоїть його хрест, а під кождим хрестом сей тут, що то й тоді там стояв рядом із ним. Незабутній, неминучий... А до його безконечної муки знову долучується проклята ненависть —, вона рего-

четься проймаючо, злобно і показує сухими кулаками на молоду жертву, якої крівава голова щораз то більше знесилено опадає в обійми Апостола. Вона непритомна, та на лиці її усміх: блаженний, солодкий, безжурний на смерть чи життя. Тільки Агасвер бачить такі усміхи на устах сих, які вмірають у обіймах любови, зведені й обманені його ненавистю. —

— „А ти? Чомуж ти не потягнув його своїм шляхом? Тиж знаєш, преціньь куди веде мій?"

Спровола підіймає Иоан голову й глядить на ворога довго, глубоко.

— А чому Господь не міг потягнути зі собою тебе, Агасвере? Тиж також стояв колись над шляхом любови! Чи простив він тобі там з хреста своїми мертвіючими очима? Світло й темрява, небо й пекло стрічаються у сьому „Чому?" й завсіди стрічатимуть себе. Ти знаєш се! Тільки воля рішає тут та її вибір. А вибрала вона раз, то хочби й мертвіючими очима чи погасаючим зітханням жалю, так... ось глянь!

Високо підіймає Йоан бліде лице молодого рудокопа, щоб бачив його ворог. А вмираючий, повернув мертвіючі очі зі світлом невгасимої любови до Розпятого та всміхався щораз то солодше, щораз блаженніще...

— „Бачиш сам, Агасвере! Хочби ти й пірвав за собою всіх та вбив їх на своїому шляху, — то в твоїх обіймах сконає небогато..."

Чи се дикий звір піднявся десь у лісі — може там, де ліс доходить до краю шляху — і виє у дикій скажености та ненаситній жадобі? Се голос людини! Се проймаючий проклін осудженого, якого навіть ніч приймає тільки з відразою. Опісля наче лохміття мряки замаяв у вітрі дряний плащ, — дві велитенські ноги двигаються з місця і на шлях паде привидна тінь фантому, який тільки оден на світі, се тінь вічної ненависти, вічна вина у крові Сього, що є любвою.

А Апостол, який стояв колись із ним під Хрестом, не глядить за ним тепер. Щораз то глубше та глубше углублюється його погляд у око й у душу вмираючого, якого піддержує рукою. І бачить у ньому несказане: ласку охрещеному, тугу спасенного, солодкий, діточий мир жалуючому, якому сам Бог обтирає з очей сльози.

Без малодушности й нарікань
В життю митарства всі пройти
В безодні пристрастий ввійти,
Життя збагнути чоловіка,
Його всі чорнії картини,
Всі беззаконнії діла,
І зберегти ще лет орла
І серце голуба новинне —
То чоловік!... *Шевченко, Безталанний.*

ОРЕСТ ПЕТРІЙЧУК

Остання вечірня

Неба глибінь розступається плесами,
бють на вечірню дзвони.

— Нехай буде благословенний Агнець
в імя Отця й святого Духа —
„Амінь".

[Трамваї крають гуркотом тишу, —
Людина в барі Душу пропиває —]

— Ударте в дзвони
: хай заглушать Тьму!! —

З весільними вогнями
у Церкву Вірні йдуть.

-- Буденного обув здійміть,
Терпіння свічі засвітіть,
вдягніте всевесільні Ризи
: неба осіннього Леза
у чашах кров винограду
Маки червоні і Пшениця спіла
в вінець...

— Любов минає,
: скоро Північ Суду — —
„Нехай буде,
нехай прийде Кінець!.."

[Людина Душу пропиває
Людина Серце продає — —
Твоє Розпяття всує, Христе!..]

— Ударте в Серця криси чисті
: хай голос їх заглушить Тьму!!.

— Над морями Твої дороги,
по безднах йдуть стежки Твої —
[...чому Людина Серце продає?..]
і стіп Твоїх слідів німих
не знають смертні.
„Тільки ждуть Години
: нехай прийде!
: нехай просяє Ранок!“ — —

[Неба глибінь розступається плесами,
в серце бють світа проклони
(: Людина Душу продає!..)

Трамваї крають гуркотом тишу
і Місто Жертв жажде...]

— Вже близький Час
і Він уже між нами
: мов Цар і Пан
значить нам Знаменем чоло
і череда Рабів
стає все більша, більша, більша!
Твої Помазанники впали
побиті Хамом серед Злоби —

„Нехай пропаде час страшної Проби!
Подай нам Вечір без гріха пройти!..“

— І за гріхи, що серед Дня вчинили,
творім Покуту,
бо кінчиться Час —

„Хай меч пробє в останнє Тіло
і хай спалить огонь Твій нас!

О відпусти нас, поки вірні ще ми,
о відпусти у Мирі нас!
Сповни обіт, що Грому Син почув:
, гряду вже скоро!!“
Визволи Ти нас!!“
— Святої Слави Світло Тихе,
Безсмертний Творче,
Вічний Дне!
„До Тебе, Сонце величаве,
Моління наше хай дійде!
Моління тих, що ждуть Години,
Кінця часів, що смерти ждуть!
Бо сил їм не стає на Путь,
бо горло їм здавила Туга,
бо ноги їм Шляхи ізбили!
Моління тих, що багнуть Сну,
Спочинку-Щастя ждуть!..

— Чи можуть постити Весільні Гості? —
„Прийди, мій Милий, хай пройде Опівніч!
Амінь, прийди, Ісусе, скоро!! скоро!..“

Ніщо не дразнить так світа, як ототожнюванне терпіння з провиною, або ставлення обоїх у взаїмній, причиновій звязи. І з тої передовсім причини повстає світ проти християнської науки про терпіннє; бо ця наука, мовляв, творить терпіння ще більше прикрим. Світ хотівби поставити терпіннє поза добром і злом; але — як це хтось влучно сказав — поза межами добра і зла стоїть тільки... заведення для божевільних.

Еп. Др. Ґ. В. Кеплер, Школа терпіння

Христос приняв на себе муку, яко терпіннє за провини і з наслідків провини зробив відпущення провин. І в цім повинні ми з Ним єднатись. Спаде на нас велике чи мале терпіннє, то нічого кращого для нас, як, бючись у груди, повторювати: Боже, милостив буди мні грішному. Такий рід поступування буде далеко щиріший, пожиточніший та благородніший, аніж гірко нарікати на несправедливість, мовби то ми були зовсім невинні. *Еп. Др. П. В. Кеплер,* Школа терпіння

В. ЗАЛОЗЕЦЬКИЙ

Завдання християнського універсалізму

»Nicht nur eine Politeia oder civitas Dei, wie sie weder Plato noch Augustin kühner geträumt hatten, sondern eine vollständige Umgestallung aller Wege zur Erkenntniss und zum sittlichen Bewusstsein, ein neues, ein heitliches, gewaltiges Gedanken und Gefühlssystem, in dem die ganze Masse der älteren geistigen Werte verarbeitet wurde, das, wie es Schlolastik und Mystik umfasste, auch die ersten Ansätze sowohl zu der rationalistischen als auch idealistischen Strömungen der Neuzeit enthielt und in dem die Antike nicht nur in die Ferne gerückt, sondern virtuell als Gegenwart — für alle Zeiten — überwunden wurde«

Max Dvořak: Kunstgeschichte als Geistesgeschichte

Ми нині уже дуже далекі від сього, щоби вважати середньовічну схолястику безплодним спором за доґми. Середньовічна схолястика це частина могучого, всі життєві прояви обхоплюючого християнського універсалістичного світогляду — цього світогляду, який і до нині не втратив свого значіння, хоч ми живучи під знаменем убийчого раціоналізму часто не здаємо, собі з цього справи.

Не тільки глибиною і сміливістю людської думки, не тільки витворенням етично-життєвих норм, опертих на християнських чеснотах покори, здержливости, альтруізму та глибокої віри відзначаються великі середньовічні мислителі від св. Августина до Томи з Аквіну. Вони зуміли також під знаменником одного універсалістичного світогляду обхопити всі прояви людського життя витворити через те певний метод виховування людського думання та певне здициплінованнє людської духової чинности.

Над сим останнім здобутком християнського світогляду коротко застановимося. Християнство стануло по упадку антично-римської цивілізації перед невимовно тяжкими завданнями. Від розвязки цих завдань залежала тоді ціла будучність европейського людства. Тими найважнійшими завданнями були: 1). Передача здобутків античної цивілізації новим народам, які вступили тепер на арену історичного

життя. 2). Ублагородненне сеї цивілізації й освячення її новим християнським духом. 3). Уздоровленне римсько-античного декадентизму, деморалізації та кар громадської пострації — новою християнською етикою та мораллю. 4). Вихованне нових на-пів варварських північних народів, які зуміли підкопати основи римської імперії своїм молодечим революційним анархізмом, — але покищо нових життєвих форм власними силами витворити не могли.

Основи античного громадсько-політичного життя були тоді загрожені з нутра і з зовні. З нутра розвалом античного світогляду, античної пантеїстичної релігії і поганського матеріялістичного світогляду, котрий доводив до крайного скептицизму*), а головно корупцією громадського життя (пр. римські імператори мусіли оплачувати леґіони за свій „вибір“), яку спричинювали вічні узурпації та зміни на престолі. З зовні нові на-пів варварські кочеві орди північних народів сповнені племінним фанатизмом і свіжою незнищеною енерґією, горіючи жадобою нищення всіх висших форм життя, вдиралися в римський лімес і грозили близькою катастрофою.

Перед такими жахливими явищами стануло перші ідельоґи і перші орґанізатори хрестіянського світогляду. Щоби опертися тим всім небезпекам треба було напружити майже надлюдські сили. Не вистарчала сама віра, треба було на основах сеї віри витворити і виховати загартованих, у боротьбі неустрашимих, повних жертвенности і посвяти людий та дати їм: *а)* одушевленне до великої світової місії, що лежала тоді в християнській ідеї *б)* світогляд, себто ідеольоґію, котраб могла серед страшного духового хаосу, що тоді запанував, давати ясну відповідь на всі питання тодішнього життя *в)* подати метод, як осягнути одностайну, дисциплінована духову реакцію на тогочасний хаос.

У звязку з цим треба шукати тих головних причин повстання величавої будівлі систему християнської універсальної ідельоґії, котра поволи підбила цілий тодішний світ. Тут також треба шукати причин чому християнська ідельоґія перенимає і духові здобутки античної фільософії.

---

*) Самогубства були тоді серед римської інтеліґенції (Сенека) чимсь дуже розповсюдненим — анальоґічно як у нашій добі. Ті самі були і їх причини: зневіра, атеїзм.

В них вона шукає сього діялектичного оружжа для оборони правд віри — але вживає їх тільки як політичних засобів для формулювання тих правд віри, що самі оперті на ірраціональнім підкладі мусіли держатися силою сього ірраціоналізму. Нове здисциплінованнє духової чинности християнського універсалізму спиралося отже на здобутках античної фільософії і на новій християнській вірі — ідельоґії.

Се давало їй величезну силу і значіння, бо наука оставала в гармонії з вірою, подекуди була навіть підпорядкована вірі. Через те й становище науки ріжнилося від її становища в греко-античній або опісля в новітній добі від часів ренесансу. Думка християнського світогляду — не блукала, не губилася в нетрах абстрактної спекуляції так — як це було в античній або в новочасній фільософії — вона мала все вищу, ясно означену ціль, та освячений загально-людський змисл нового християнізму. І тим високим, на альтруїстичнім універсалізмі опертім, духом мала вона підбити молоді північні народи ще не заражені античною деморалізацією і скептицизмом.

Ся християнська ідеольоґія, що проникала всі відносини, не допускала до ніяких сумнівів і була заокругленим, повним цілим системом світогляду — була тою довголітною школою людської думки і людських почувань, а вихованні в ній европейські народи здвигнули могутню будівлю европейської культури. Духова дисципліна, яка виросла з того системи не тільки поборола тодішний хаос і дала людству повий змисл, не тільки випровадила його з руїни античної цивілізації та помогла наладнати новий політичний єрархічний устрій, опертий на авторитеті і санкції, не тільки створила могутній систем нового світогляду — але стала основою цілого будучого розвою людства.

В тім лежить велика історична місія і значіння християнського середновіччя та його світогляду, яке щойно тепер поволи починає у повнім світлі перед нашими здивованими очима виринати. Ми, діти нового християнського універсалізму починаємо сьогодня добре розуміти сей виховуючий і дисциплінуючий характер християнського універсалізму.

Його місія ще далеко незакінчена. Бо й нині стоїть европейський світ перед тяжкою кризою, яка обхоплює всі галузи людського життя. З жахом бачимо, що й на наших очах виринає страшна руїна, яка грозить розвалом цілої европей-

ської цивілізації і культури — та навіть загибіллю европейської думки взагалі... Демонічні сили виступали з тою самою загрозою руїни і знищення десь із темних закутків людства, як колись у добі занепаду римської світової імперії. Поганський атеїзм і матеріялізм перемінився нині в цілий систем нищення всього здорового і ще не здеморалізованого. Зовсім влучно називає появу цих темних сил Бердяєв новітньою сатанократією...

Але який вихід з цієї кризи? Якими средствами боротися з хаосом? Те питання стає перед усіми представниками нинішнього европейського людства, які бачать грізну ситуацію та вповні здають собі справу з небезпеки.

Вихід може бути тільки подібний до того, перед яким стояли християнські ідеольоґи на грані упадку античного світа.

Поворот до християнського універсалізму на основі перш за все нового здисциплінування думок та світогляду і випливаючої з них акції, поворот опертий на твердих основах одного, — всіх обовязуючого повного, цілого світогляду, що оснований на тих основах чесноти і моралі, які уже нераз вирятували загибаюче людство від катаклізмів: поворот до віри, покори, авторитетности дисципліни, жертвенности та примірности в житю.

Коли новітня цивілізація не має загинути так, як колись антична — тоді мусить витворитися нормуюча і дисциплінуюча всі прояви особистого, родинного, громадського та політично-державного життя правдива християнська мораль, без якої цивілізація для цивілізації, культура для культури, наука для науки є лиш карикатурою.

Обовязком тих — які належать по своїм громадським характері до представників як духової так і світської інтеліґенції є стати однім ряді в тій тяжкій боротьбі за витворюванне і поширенне нового християнського світогляду, нового універсалізму — який одинокий може дати основи під нове життя, під новий устрій будучности.

Поганський, сатанократичний на матеріялістичних основах опертий світогляд цього уздоровлюючого завдання не виконає, як не виконав його античний світогляд та пізнійші ренесанси антично-поганського світогляду (італійський ренесанс, фашизм). Тільки християнський світогляд може стати джерелом відродження нинішнього упа-

даючого людства тільки перед ним ще великі завдання й обовязки.

На долю української Нації припадають особливі завдання в тій реґенерації християнського універсалізму. Особливі тому, що вона безпосереднійше загрожена грядучою руїною. Висунена далеко на схід, окружена отвертими степами, без природних границь, загрожена внутрішним і зовнішним кочевиком — мусить Українська Нація зі здвоєною енерґією при помочи християнського світогляду витворювати ту незломиму громадську мораль, яку і „врата адові“ не одоліють.

ЮРІЙ ДАРАГАН

Ти

Ти ввесь із бронзи, із металю,
Ти вигинаєшся, мов лук,
Цілунок соняшний розтанув
На темнім тлі смаглявих рук.
Очам віястим так безжурно
Вдивлятись у прийдешні дні,
І хай за обрієм похмурим
Зникає синя далечінь!
Хай сонце так невтримно хоче
Пірнути у глибокий став, —
В безмежність кличуть сірі очі,
І усміхаються уста!..
І раптом бачу степ і тирсу,
Могили, цвіти і ставок,
Чепурний зимівник край лісу
І в степ закоханий садок..
Так червоніє кров півоній,
Так гірко скаржиться полинь;
Бо вже давно козацькі коні
Відтанцювали в далечінь...
— — — — — — — —
Хтось блукає, гукає і кличе,
Хтось виходить ридати над став,
Затуляє руками обличча,
Важко дише отрутами трав...
Їй нічого, нічого не треба,
Так самітно над ставом в степу!..
Буде квилити, скаржитись вербам...
Вітер, вітер тополі напнув!..
— — — — — — — —

Нераз поглянеш ти крізь ґрати
Ґалєр турецьких на моря,
Щоб тужним голосом співати
Про волю, долю і поля —
І ось в твоїй уяві блисне
Гетьман, мушкети, зойк і кров,
Хортиці рідної урвиси,
І вітром збурений Дніпро.
Ти будеш мріяти весною,
Згадаєш, як поля пахтять...
І вмить над бронзою-спиною
Ремені хижо засвистять.
Але із мороку туману
Вночі зірветься крик і гук
Понад ґалєрами султана —
До голих спин і скутих рук.
Засяє світло дужче сонця,
Геть всі негоди і жалі,
Ось-ось шаблі, і Запорожці,
І сивий гетьман на чолі, —
Рубають, бють, скидають з палуб,
Збивають, ломлять яничар...
Яка же сила устоялаб,
Коли такий міцний удар?!.
— — — — — — — —
Ти ввесь із темного металю,
Ввесь степ і вітер у степу,
І очі — сірою емалю,
І громом — бронзовий пястук!..
— — — — — — — — — — — — — —

Ось сонце кров вечірню точить
В блакитній і спокійний став...
В безмежність кличуть сірі очі,
І усміхаються уста!..

[Зі збірки »Сагайдак«]

БОРИС МОНКЕВИЧ

Полковник Болбочан у Київі

В останніх днях грудня місяця 1917 року полковник з рештками козаків і старшин 1-го республіканського полку, які залишились після розгрому полку частинами 5-го російського корпусу, прибув до Київа з південно-західнього фронту.

Атмосфера в Київі була просякнута трівогою і неспокоєм перед неминучістю боротьби з большовиками. Столиця не мала властивого обличча й у ній клекотіли слабо замасковані ворожі елєменти й уґрупования. Активне українство в своїх розмірах було таке нечисленне у відношенню до решти населення столиці, що його можна було прирівняти до відважних туристів на шпилі вулькану.

Придивляючись навкруги Болбочан побачив, що Уряд замість готовитись до боротьби з большовиками, віддає свій час на балачки і сам собі смерть готовить. Ця злочинна безпечність Уряду й те українське „якось то буде" були головною причиною нашої пізнійшої траґедії.

Залога Київа, що складалася з двох сердюцьких дивізій і великої кількости допомогових частин, була в своїй головній масі розложена і розагітована большовицькими аґітаторами. Зарані було відомо, що в майбутній боротьбі вони в кращім випадку будуть невтральні, а частина з них таки явно виступить по стороні большовиків. Робітники — елємент немісцевий і чужий — становили головну силу опозиції. А зросійщена інтеліґенція цілком байдуже відносилась до перспектив майбутньої боротьби й не бачила ріжниці між діяльністю большовиків і Центральної Ради.

Парляментарне життя Республіки натомість кипіло. Спішно видавано закони, вирішувано ріжні соціяльні питання, наче перед смертю боялися, що не вспіють усього виконати, щоб принайменьше дігнати большовиків.

В перший день приїзду до Київа, звернувся Болбочан до Військового Генерального Секретаря з проханням перевести до столиці решту козаків і старшин республіканського полку, які залишилися ще під Волочиськом. Уряд, Військовий Секретар і командуючий округою Шинкар чогось вороже поставилися до прибувших республіканців. Щоб добути помешкання для постою, прийшлося побігати декілька днів, бо ніхто не хотів його дати, а Шинкар заявив, що для реакційної частини місця в столиці Соціялістичної Держави немає. Прийшлося навіть просити, щоб цеї реакційної частини не обезброювали і лише завдяки комендантові міста ґенералови Цітовичу вдалося уникнути розброєння. Заходи про перетранспортования з Волочиська решти республіканців розбивалися чиєюсь невидимою рукою і до нічого не довели.

В той час було в Київі поверх 30.000 старшин російської армії, а між ними великий відсоток Українців, хоч і дуже помосковлених. Це старшинство зневажене в той час большовиками в своїх кращих почуттях горіло пімстою і не раз пропонувало свої послуги Центральній Раді. Але уряд відкидав ці пропозиції, хоч це був ще тоді елємент політично-спекулюючий або наємно-грабіжницький, як це доперва під впливом пізнійших подій показалося.

Болбочан був иншої думки. Він знав, що кожна держава мусить перш за все мати міцну армію, щоб могти у всяких критичних хвилях на неї опертись. А армія така мусіла б бути аполітична і дисциплінована. Тому Болбочан рішив поповнити свій відділ старшинством і утворити сильну боєву одиницю, а відтак кадр цей використати для орґанізації майбутньої української армії.

Але перші заходи для одержання дозволу на формування старшинських відділів не повелися, бо Військовий Ген. Секретар і командуючий округою категорично заборонили всякий запис і орґанізацію старшинства. Тимчасом маса української інтеліґенції перенята наслідками большовицької навали, що охопила вже в той час східні території України і прямувала на Київ, — готовилась до боротьби. Уряд мусів з такими настроями рахуватись і тому дав згоду на формування боєвих частин.

Після довгих заходів і старань Болбочан одержав дозвіл формувати окрему частину з застереженням, що не буде вона „реакційно-офіцерська", що старшини будуть тільки на штатних посадах і ні в якому разі не поверх штату на козачих посадах. Крім дозволу не дав уряд ні гроший, ні зброї, ні помешкання й майна. Та не такий був полковник Болбочан, щоб опускати руки. За власні гроші наняв на вербункове бюро помешкання на Михайлівській вулиці, де в запровадженій канцелярії почалась відразу горячкова праця.

Умови прийому були слідуючі: частина є військова, аполітична і користується тимчасово російськими військовими статутами. Невважаючі себе Українцями в частину не приймаються. Мова українська, команда українська. Не зважаючи на заборону уряду, Болбочан рішив приймати в більшости старшин як звичайних козаків з умовою безперечного виконування наказів своїх начальників.

Старшини охоче відгукнулися на заклик і масами почали записуватись у бюрі. З огляду на дуже велику кількість бажаючих вступити, прийшлося встановити для прийому контролю, а саме, щоби вступаючий мав добрі документи і не був ворогом української Держави.

Вже в перших трьох днях зголосилося 600 людий. Але для успішного формования в першу голову було потрібне: помешкання, зброя і харч.

Приймаючи на увагу такий сприяючий наслідок запису, звернувся Болбочан до уряду з просьбою, щоб йому призначено для вжитку якісь касарні або щоб дозволено йому розташуватися на терені Арсеналу, а тим часом, щоб нанято помешкання в Михайлівському монастирі. З огляду на те, що більшість із вступаючих не мала свого мешкання, а ночувала на двірці та десь по нічлігах, Болбочан дозволив їм ночувати в помешканні вербункового бюра і в Михайлівськім монастирі. Користуючись широкими коридорами, на котрих був невеликий рух, старшини спали на підлозі, ожидаючи дозволу від уряду на якесь приміщення. Не дивлячись на те, що Болбочан знаходив відповідні вільні помешкання і все необхідне, то дозволу від урядових чинників все таки не дістав.

Тим часом уряд видав наказ, яким усім старшинам, що не служили в українській армії, наказував негайно залишити Київ. Невиконуючих цього наказу потягали до відвічальности, виселювали з Київа і приневолювали їхати на Дон.

Можна було завважити як пильно і з яким вавзяттям ріжні Сагайдачники, Шевченківці і инші здеморалізовані частини Центр. Ради робили облави на старшин і силою їх з Київа виганяли. Ця обставина знівечила успішне формування відділу Болбочана. Старшини побачили й зрозуміли, що вони урядові непотрібні, бо їх уважається небезпечним елементом і через те число вступаючих зійшло до мінімум.

Надаремне звертався Болбочан до всіх владу маючих, до партій і військових інституцій, — всюди зустрічав недовіря і обвинувачення в реакційности. Більшість радила Болбочанові залишити формування старшинських відділів а зате створити більше демократичну частину, що ввійшла б у склад Сердюцької дівізії. Але помешкання, зброї і гроший для вже набраних людий не давали.

Бачучи, що толку не дібється, рішив Болбочан робити все на власну руку. З допомогою небагатьох старшин, що не стратили ще охоти працювати в такій ситуації, праця почала давати реальні наслідки. На Подолі найдено помешкання III мужеської гімназії, де містився розформований тепер військовий шпиталь. Тут рівнож було і все необхідне майно: постіль, білє, харчі тощо. Погодившися з ліквідаційною комісією, це помешкання занято і перебрано все майно.

Сюди переведено частину вписаних і збережених від висилки людий, а також штаб і канцелярію. Але діло цим ще не скінчилось. Багато зусиль і старань треба було ще покласти, щоби уряд звідтіля не виселив і тільки завдяки комендантові міста Цітовичеви, вдалося там залишитись, хоч офіційно це помешкання для відділу не було призначене.

З переходом на Подол, Болбочан з новою енергією прийнявся до праці. В Київі почалися хвилювання. Мов перед бурею все притихло й завмерло. Ворог розглядався в якому місці нанести рішучий удар.

Переведені на Подол старшини були без зброї, а дістати її легальним шляхом було не так легко. Недалеко в сусідстві стояв збольшевиччений Гайдамацький полк ім. гетьм. Сагайдачного, якого козаки, були дуже ворожо настроєні супроти відділу Болбочана. Частина привезених з Волочиська Республіканців, хоч і була озброєна, але мешкала на Жилянській вулиці і переводити їх на Подол, як це хотів зробити Болбочан, було рішучо заборонено. Час був дуже небезпечний, однак всі вірили Болбочанові і виконували його накази. З часом з цієї старшинської маси витворилася частина, правда ще без зброї, але сильна і дисциплінована та єдино надійна для боротьби з большовиками. Але трапилося несподіване нещастє і вся праця та витрачена енергія пропала даром. Те, чого свої не могли зробити, довершили большовики. Ведучи широку аґітацію вони підбунтували декотрі частини Центр. Ради і сталося таке, що в ночі 15. січня полк Сагайдачного напав на обезброєних мешканців III. гімназії, частину їх заарештував, а решту розігнав. Одночасно арештовано й обезброєно українську Школу прапорщиків на Подолі. В цілому Київі у ріжних місцях теж виникло повстання. Большовики забезпечивши себе з боку Подолу почали боротьбу за місто.

Уряд завдяки своїй політиці опинився в критичному положенні. Частини, що здавалися йому вірними, або перейшли на сторону ворога, або оголосили невтральність. Всього 2 чи 3 частині залишилися вірними і то

не в цілости, лиш їх свідомійший елемент. Це були в першій мірі полки Богданівський і Дорошенківський.

Підчас нападу Сагайдачників Болбочан був на Жилянській вулиці з республіканцями і це врятувало йому життя.

Більшість старшин заарештовано, а лиш невелика частина втікла й згрупувалася біля Болбочана, який їх відразу помістив у Михайлівському монастирі та в готелю Ялта. Тут рішено боротись з большовиками до останнього й не віддавати столиці. З цього-ж часу починається героїчна й завзята боротьба Болбочана з большовиками.

Негайно добуто зброю частинно в сердюцькій дівізії, частинно в штабі вільного козацтва. Хоч не доставало набоїв і був повний брак медикаментів та медичного персоналу, Болбочан зі своїми людьми розпочав наступ на Подол. З початку прийшлося вибивати большовиків з Царської площі, Трьохсвятительської вулиці, Софійської Площі вниз на Подол. Перейшовши на Подол, Болбочан не зважаючи на численну перевагу большовиків, натиснув їх звідтіля і на другий день бою зайняв касарні полку Сагайдачного і звільнив помешкання III. гімназії та школи прапорщиків. Переведених до касарень Сагайдачного полку старшин, заарештованих у III. гімназії, большовики не вспіли розстріляти, бо наступ Болбочана був такий нагальний і несподіваний, що навіть варту біля касарень захоплено в полон. В школі прапорщиків звільнені юнаки зараз же прилучилися до своїх визволенців.

Спільними силами звільнено на третій день бою увесь Подол і частину відділу направлено проти захопленого большовиками арсеналу, в якому вони міцно трималися. Решта відділу остала на Подолі, щоби нести охоронну службу — затримувати грабіжників і розброювати населення. Зібрано теж міліцію, яка підчас бою розбіглася та заставлено її до несення своїх обовязків, а саме захищати мирне населення від грабіжників, не дивлячись на те хто в той час буде господарем положення. Сильними відділами зайнято електричну станцію і провізоричний міст на Дніпрі та організовано людий до нового наступу большовиків, котрі з Подолу перейшли на другий бік Дніпра й робили спроби знову заволодіти Подолом. З Жилянської вулиці переведено Республіканців до III. гімназії та поміщено їх разом зі старшинами та юнаками.

Спираючись виключно на своїй частині Болбочан тримав Подол. З його наказу обезброєно заводи й фабрики, при чому робітники самі видали большовицьких провідників. Крім великої кількости рушниць відобрано в робітників 2 гармати, панцирне авто, міномет і декілька кулеметів. Таким чином робітники Подолу не могли вже брати участи в дальшій боротьбі Українців з большовиками.

По успішно закінченій боротьбі на Подолі прибув від уряду якийсь добродій, що назвався Путником і був призначений комендантом Подільського сектору (Головний Штаб укр. військ поділив Київ на сектори). Це був той сам Путник-Гребенюк, котрий свого часу був командиром Богданівського полку, а якого за провокацію арештували самі козаки і представили тодішному військовому комісареви Київа полк. Оберучеву для відправки на фронт. Оберучів, цей звісний украіножер так згадує у своїх споминах про цей факт: „Він (Путник) не зумів шляхотно відійти.

Відходячи сказав, що вповні поділяє мою думку про непотрібність таких (українських) формувань".

Таким чином не Болбочан, який розбив большовиків і звільнив від них Подол, призначався комендантом, а людина, яка в цьому навіть участи не брала.

Путник прибув на Подол з 20-ма школярями і стільки ж козаками з „Вільного Козацтва". Його першим ділом було запровадження в частині Болбочана комісаря, проти чого заявився цілий відділ. Весь час розбивався автом і видавав Болбочанові розпорядження. Вкінці четвертого дня по вимозі усіх оборонців Подільського сектора Путника усунено, а на його місце призначено полк. Болбочана.

В инших секторах Київа боротьба продовжалася особливо в районі Печерська, де містився Арсенал. Не дивлячись на те, що жидівство численно заповнювало ряди повставших большовиків, Болбочан гостро під загрозою розстрілу забороняв погромів і нападів на жидівське населення Київа.

Взагалі на терені Подільського сектора, крім випадку з Слобідським кошем, не було жадного випадку розстрілу беззбройних.

22. січня о семій годині рано вивісив Арсенал білі прапори. Повстання зліквідовано. В той день прибув на Подол Слобідський кіш. Користуючись відсутністю Болбочана із штабу секретаря майже силою забрано з під варти дві сестри-жалібниці, захоплені у час боїв, з яких на одну падало підозріння, що вона була начальником большовицького штабу. Ці обі жінки чекали на слідство. Мимо енергічного спротиву старшин штабу командир кінноти Слобідського коша Міляшкевич власноручно тут же на подвірю їх розстріляв.

Це зробило гнітуче враження на Болбочана та на його людий. Частина вийшла з відділу, не бажаючи працювати там, де істнують безправні розстріли.

Болбочан зажадав негайного виводу коша з Подолу, арешту та віддання Міляшкевича під військово-польовий суд. Цей крок до певної міри заспокоїв відділ. Слобідський кіш усунено з Подолу, але Міляшкевич залишився на волі. Тоді Болбочан дав наказ своїм частинам заарештувати Міляшкевича, щоби судить його судом своєї частини. Але розшукати і зловити Міляшкевича не вдалося, зглядно не стало часу.

22. січня Болбочан перший раз одержав для своєї частини 10.000 карбованців від коменданта міста отамана Ковенка.

Під кінець боротьби за Київ Болбочан зорганізував зі своїх частин полк, який назвав 1-шим Республіканським полком даючи йому стару назву свого в Волочиську сформованого полку. В склад цього полку крім старих республіканців входили ще набрані старшини, юнаки школи прапорщиків і юнаки 1-ої військової школи, що раніш творили курінь під назвою „чорних гайдамаків".

„Чорні Гайдамаки" були сформовані ще перед облогою Київа і їх вислано на фронт під ст. Гребінку проти армії Муравйова. Потім чиїмсь розпорядженням відтягнено цей курінь назад до Київа. У той час місцеві большовики захопили Арсенал і „Чорні Гайдамаки" вигрузившись на ст. Дарниця пішли наступом на Арсенал. В бою під Арсеналом командир куріня штабс-капітан Булаватий десь несподівано зник і юнаки стративши

провід частинно розбіглися. Решта зібравшися знову попала під вплив панічно настроєного Начальника Школи підполковника Кліопи, котрий замість підтримки заразив їх панікою так, що вони розбіглися і лише 40 людий під командою сотника Шелеста прилучилися до Болбочана.

В той час на Київ насували орди Муравйова і почалося жорстоке бомбардування; далекосяжна артилєрія днем і ніччу не переставала руйнувати української столиці. Переправившися через Дніпро захопили Москалі Печерськ і боротьба з ними почалася на вулицях Київа. Вдержатись у Київі було неможливо.

26. січня упав в бою помішник Болбочана полковник Савченко, надзвичайно хоробра людина й чесний старшина. Його смерть була тяжкою втратою для Болбочана та його вояків.

На 11-ий день боротьби в ніч із 26. на 27. січня Український Уряд, Центральна Рада й військо українське залишили Київ і відступили в напрямку на Житомір.

МЕРІЯМ

Смерть Куна з Кунсвальду

Лицар Куно з Кунсвальду здрігнувся — на чолі появилася червена пруга а чоловічки очий звузилися.

— Скінчилося. —

В густій мряці маячів чотирокутник з возів у три лави скованих між собою ланцюгами, бовваніли насипи землі.

— Ти відбув завдану лєкцію. Куно може піти в сад погуляти, мамуся позволяє, він сповнив свій обовязок.

Обоз будився. В сірих полотнянках ішли юрби хлопів, ще розіспаних розговлятися. Аджеж сьогодня був день св. Апостолів Петра й Павла.

— Тепер треба попращатися і вмерти. Завдана лєкція відбута: на крайному окопі коло Стиру кілька днів назад здесятковано наймлених Німців — яка шкода, що не можна ще погуляти з драгонами бранденбурського курфірста присланими по ленній повинности. Почулиби родину... —

— Завдана лєкція відбута.

І Куно з Кунсвальду всміхнувся, всміхнувся щиро, сердечно, очі стрінулися з переходячими тут і там хлопами, спинилися на ложках з горячим кулішем, рушницях, на чарках наповнених горівкою і сховалися в собі а чоловічки звузилися. Бо майже в кожного хлопа в душі кричало: видаймо злодія Хмельницького королеві — у нас буде кращий гетьман... І Куно з Кунсвальду всміхнувся, гіркі круги вілися кругом уст, майнула сильвета Богуна, що переводив козацтво на другий бік, відбилася гомоном розпука сотника переяславського полку Петрашенка, члена посольства до їх милосердя великого короля Польщі.

Посольства! І в очах Куна з Кунсвальду заблестіли зимні, сталеві блиски а гіркі круги кругом уст поглибилися...

»Поборені тобою великий королю, козаки, що зісталися живими на крівавому полі, благають у тебе милосердя. Ми переповнили міру людських злочинів, але думаємо, що не переступили ще природженого тобі мило-

сердя. Змилуйся над покутуючими свої злочини, або швидше покарай на смерть винуватих! Сто тисяч покладають перед тобою голови, зітни їх, коли ваготу нашого злочину можна змити тільки великою кровю. Але навіщо, королю, підіймати зброю проти тих, котрих мучить сумління. Твоя воля скарати нас або помилувати; в своїому таборі, як у темнині ми ждатимем кари. Але коли твоя воля стратити нас за образу твоєї величности, то придбаєш ти собі більше слави, коли простиш нам нашу оману й тим примусиш нас щоденно конати, спокутовуючи гріхи наші перед тобою«....

Зробилося гидко. Хтось копав когось ногою, а цей обмивався слізми й цілував руки й поли одежі й благав прощення... Ми не винні, винен Хмельницький... І плазували у ніг... Гидко... Боротьба за державу... Хамство, підлість...

А після канцлєра Лєщинського »дивна ласка його величества була подібна до безмірного милосердя Господа, небесного творця, котрий посилає і грішникам щедроти своєї ласки«...

Зовсім подібна. Майже та сама.

І лицар Куно з Кунсвальду зареготався. Щиро, сердечно зареготався. А з його реготом продер повітря страшний крик: »Братці! Ніодного старшини немає в таборі, повтікали всі«. Він реготався і тоді як в обозовім казані заварилося, закипіло, колотилося від людий, покинутих чарок з горілкою, ложок з горячим кулішем, побитих рушниць, печених кусників мяса...

— Сюди, сюди...

— Пропало...

— Ратуйся хто може...

— Вбивайте бранців...

— Зрада...

Боротьба за волю, за державу!

А юрба хлопів обривала греблю, кидала проклонами в козаків, дусила сама себе й потопаючи гукала: »щоб тебе Хмельницький перша куля...«

— Милостиві пани, змилуйтеся, ми не винні... Куно з Кунсвальду вдивився в недалеко стоячі розриті пушки, а душу давила пустка. Одна пушка схилилася на бік на зломане колесо а друга вибалушила чорний отвір просто в вічі. Легкий блиск заграв на кріпко затиснених, соковитих устах, а рука стиснула меч: в долині показалися гусари в залізних панцирах зі золотими оздобами, зі срібними крилами на плечах, в шишаках зі струсиними перами на голові.

— Не товпіться, помалу йдіть, перейдете всі...

— Помалу йдіть, помалу...

— Зрадили нас кармазини...

— А тобі смерде держави захотілося..

Золоті оздоби панциря що раз блище блищали в сонці...

— Будемо вірні, помилуйте, ми не козаки, а мужики з черні...

— Матінко моя рідненька...

— А батогів не хочеш...

Куно з Кунсвальду побачив все своє життя: стареньку матір, білим піском висипані стежки парку в Кунсвальді, свого погибшого друга на Готенбургу, соняшний хутір у степах і сестріницю сотника Петрашенка зі синіми очима й золотим волоссєм. Здрігнувся. Зігнувся в каблук, голову всадив в рамена й стиснувши важкий залізний меч підбіг напроти. Гусари

легко здержалися і в тому моменті блиснуло в право, меч зачеркнув легке півколесо в ліво і трьох гусарів з покервавленим лицем і розбитими головами покотилося долі.

Куно з Кунсвальду біг дальше. За собою почув крик, потім оклики »живцем його, живцем«. Впялив очі в дула розбитих пушок і біг. Пушки робилися що раз більшими, виразніщими: одна з них схилилася набік на зломане колесо, а друга вибалушила чорний отвір просто в вічі. Чув за собою тупіт — схилив голову, прискорив бігу та замкнувши очі цілою силою скорости й вагою тіла вдарив головою об залізне дуло пушки. В голові жахливо запекло, цілий небозвід закрутився і одно за другим почали бігти великі жовті, червені, зелені, чорні кружева, почали скороскоренько обертатися так, що зробилася з них лійка й врешті все запалося і зникло.

Гусари здержалися. Кількох підійшло блище й спинилося над спокійним уже тілом лицаря Куна з Кунсвальду: лежав на боці, одна рука стискала меч, а друга впялася пальцем у землю. Крови не було жадної.

А зпозаду на баских конях з роскішно-вигаптованими чапраками, богатими кульбаками, уздами вицяцькованими самоцвітним камінням надіздджали коронний гетьман Потоцький з Юрієм Любомірським. Потоцький ізсів з коня і в товаристві Любомірського підійшов блище: засунувши руки в золотом гаптований контуш, ногою перевернув тіло Куна з Кунсвальду на спину. На нього глянуло бліде, зимне лице геройської смерти.

— Собака — вициів кріз зуби коронний гетьман Потоцький.

Юрій Любомірський приємно всміхнувся: — Ні — відповів — тільки Німець.

Л. НИГРИЦЬКИЙ

Ґльосси

День життя

Кант сказав правду: Нема на світі ні одної річи, котроїби чоловік не забрудив своїми руками. Навіть літературу. В душі зродилося чисте, ніжне, непорочне, розум убрав в одяг дня і в світі показався бруд.

Освічення запевняло, що прямує до визволення людини з пут історії віків: із догми — на полі релігійнім і науковім, з деспотизму — на політичному полі, зі станових привілеїв — на суспільному. В імя розуму й при помочі його, в імя людства й прав чоловіка. І тут почали брудити руки: універсалізм, космополітизм. Сказанож преціиь в імя людства — значить знасилення реальної правди, правди життя, правди чуття.

Про щось забулося.

Гуманізм, зовсім не заперечуючи позагробового життя і признаючи йому вічність і щастя, захотів жити тут і зробився аристократичним, підчас коли освічення вже задихало демократією.

І повторилося це, чого ми були свідками: збурмо всі старі доми, щоби на їх місце побудувати нове, просторе, для всіх; віра, що люд-

ство тільки при помочі свого розуму може створити щось нове, а чого розумом не може збагнути, то воно є оманою, чи то пак навіть шкодою: деспотизм розуму.

Про щось забулося.

Не можна узагальнювати. Конкретної правди життя узагальнювати не вільно. А власністю одиниці є ірраціональні елєменти його душі. Стрінулися два індивідуалізми: всемогучий раціональний і слабий ще ірраціональний.

А коли спитали Міссета що це романтизм, він відповів: це зірка, що плаче, це вітер, що квилить, це ніч що тремтить... це омліла екстаза, це щось, що рівночасно є повне й округле, діяметральне, пірамідальне, орієнтальне...

В боротьбі за висшість реального життя над відірваною думкою про життя дійшлося до абсурду, до магічного ідеалізму: щоби сповнити якесь діло, навіть найбільше, найтрудніще, вистарчить напружити, зміцнити, загріти свого духа. Більше нічого.

Ви пригадуєте собі може це маленьке чарівне дівчатко з Провансії, що закохалося в старім Шатобріяні, тому, що він був великим поетом? Були такі дівчатка й у нас. Але потім, коли побачило до чого довів чистий розум і коли осмілилося почування, звернулося по літах в иншу сторону й сталося самітним. „Дізнатися — писав т. зв. декадент Huysmans — дізнатися по двох трьох літах, тоді коли жінка сталася недоступною, чесною або заміжною, поза Парижем, поза Францією далеко; тоді, як вже може померла; — дізнатися, що тоді тебе кохала, коли ти навіть не смів подумати про це, як вона була біля тебе... це мрія. Тільки справдішні і недоступні любови, любови сплетені з далеких туг і журб є цінні. Бо нема в таких коханнях тіла, нема зародку бруду... Кохатися здалека і без надії, не належати ніколи до себе, мріяти про бліді принади, про неможливі поцілуї, про пестощі погаслі на забутих щічках померших, ах! це щось начеби розкішне і безповоротне очадіння. Все инше є погане... і порожне“...

Завжди забувалося, що media via aurea est, з одної скрайности попадалося силою реакції в другу або навпаки. Одно покоління виступало проти попереднього, бо так довго буде революція поки житимуть молоді люди. Поставилося на жертівник форму, а тимчасом старий мистець-маляр казав до ученика: ти не умів намалювати її чарівною і тому ти намалював її богато одітою. І знову в наслідок цього появилися такі письменники як Фр. Жам, що уділювали рад молодим поетам: „Думаю, що правда є почитанням Бога, що ми повинні поширювати її в наших поемах, щоби вони чистими були... Що маю думати про письменника, котрий з радістю описує живу черепаху, висаджувану самоцвітним камінням? Думаю, що він не є гідним імени поета, бо Бог не сотворив в цій ціллі черепах, а мешканням їх є стави й морські піски. Всі річи надаються до опису, о скільки тільки вони є природними. А природними річами є не лише хліб, мясо, вода, сіль, лямпа, ключ, дерева й овочі, мущина, жінка й радість. Між ними є також лебеді, лелії, герби, корони й смуток,

А навіть і сьогодня твориться в такому стилі справдішні перлини поезії як ось німецького т. зв. неоромантика Г. Гессе:

Der Steppenwolf.

Ein Stück Tagebuch in Versen.

Zu meiner Geliebten fuhr ich in der Eisenbahn
Kam nachts erfroren zurück bei Hagel und Regen
Mußte mich gleich mit Fieber niederlegen,
Den die Treue, sie ist ja kein leerer Wahn.
Jetzt hab' ich richtig die Grippe gekriegt,
Träume unausdenkbar scheussliche Sachen,
Komme dazwischen, wenn die Vernunft manchmal siegt
Doch noch dazu, mir einen Topf Grog zu machen.
Morgen früh nehme ich ein heißes Bad
Von ungefähr sechzig Grad...*)

До речі: глупота все йде в парі з „поступом".

Все було: розум, чуття, витонченість, простота. З гори на долину, з долини на гору й замість відповідно приготовити, артистично підхувати суспільність, спопуляризувалося мистецтво. А люди чудасію беруть за красу а тривіяльність за правду.

Колись література й мистецтво було привілеєм вибраних одиниць а сьогодня по ріжних переворотах, забуреннях наступило здемократизування. Життя тероризує літературу а відношення літератури до життя є наче відношенням малолітної жінки до малої дитини, яка не знає що з нею зробити.

Ми не усвідомили собі змісту життя, ми не зловили того найбільш правдивого, але хочемо подивляти, бути кращими, уліпшуватися, бути великими.

Є література пориваюча і є письменство опоганююче. Сьогодня однак ті два роди стали повною власністю суспільности й зродився третій рід фотографії.

Великим блудом і нетактом є вбирати критичні окуляри і вдиратися в інтимний покій автора шукаючи по його шухлядах причинків до освітлення твору, а глупотою є пояснювати приватним життям поодинокі твори: Шекспір мусів бути божевільним, бо написав „Короля Ліра" а „Розбійники" повинні були вбити матір Шіллєра.

Але в сучасних часах цілковитого здемократизування літератури й мистецтва — критика (нянька критика померла давно, не можна вказувати шляхів ні сьогодняшньому життю ні письменникам — одинока, що тепер існує то критика-диктатор) має моральне право запитати: чи ти смієш?

Література пориваюча існує так довго як існують чесноти людий і як існує гріх. У всіх нас вона будила віру в добро, декого принево-

*) „Die Neue Rundschau" 11. Heft November 1926. стор. 516.

лювала зміняти тори життя, в инших не давала гинути надії. Відворотна сторона її приневолювала нас гидитися деякими проявами життя, у декого затискалися кулаки, в инших будила охоту змінити обставини життя.

Але зацвила вітка чогось нового: творця композиції нема а тільки чудові, малі архитвори, забавочки. Мистецтво почало стреміти до побіди якости над кількістю, образки уривалися, носили в собі щось фраґментаричного, моментного, зродилися Moment-Aufnahm-и з життя. Фотоґрафії.

Емоція! Передше шукалося чогось вічного й з обломаними крилами падалося вниз — нині живеться днем життя. Хай буде день лише, треба брати життя фраґментарично, моментно, емоціяльно.

„Треба бути завжди пяним. Ціла штука життя в тому — писав колись Шарль Бодлєр — щоби не чути страшного тягару часу, що ломить вам рамена й пригнічує до землі; впивайтеся безустанно, вином, поезією або чеснотою, чим врешті хочете".

Ні — відповідає сучасність. Відтак приходить похмілля. Час це видумка розуму — отже геть розум, хай живе емоція моменту — треба відкинути скорупу віків і побудити в собі це первісне, яке з малечку нищимо як ніби шкідливе. Яка роскіш маючи за собою XX віків культури бути дикуном у почуваннях! Яке мистецьке рафінування! А поети, письменники, критики, журналісти стали платними слугами доби, настроїв, дня. На випередки вишукують нові ракети кепкуючи з пересторог пана соціольоґа П. Біро, котрий застановляючись над упадком моралі у Франції обвинувачує за здефравдування обичаїв літературу й кіно, мовляв це чинники поширювання розпусти*).

Про щось забулося.

Стріндберґ у відношенню до жінки, приятеля, ближнього, до всього окружаючого, людського знає тільки „я" а не „ти".

Я і день життя.

Вибранець народу має необмежену свободу у прояві свого таланту, слуга й наймит заслуговують на кару за злочин надуживання свободи чи границі.

Деморалізація в повному значінню поширювана сьогодняшною літературою послідовно обіймає не тільки сферу емоціяльну але й інтелєктуальну, йдучи в розріз із дотеперішними підвалинами суспільности. Живучи цим щастям не-оден привикає до нього й не може огородитися хінським муром і на самоті заналізувати „еволюцію". Привикаючи до гуку великого міста, тратиться можливість розріжнити ніжний голосок пільного коника в траві.

А скільки хто стратив Бога стільки стратив душі, а скільки стратив душі тільки стратив поезії.

Сьогодняж дуже мало осіб шукає поезії а ще менше нею одушевляється, бо в більшості вона є або в иншій формі сензаційною літературою, тою лакіткою для людий з мінімальною дозою моральности, або пушистою фільософією дурманення — немає в ній елєменту цього, про що говорили в білі тоґи одіті мудрці в гаю Академа, немає подиху Бога, немає краси.

---

*) L'indiscipline de moeurs. Paris 1921. стор. 514.

Відсутність Того Вищого бє з кожної стрічки сучасної книжки, скаржиться з кожної її сторінки й затемнює виднокруг. Банкротство попередних стремлінь, очайдушний вир нинішного моменту нагадує старинних Римлян, що з дня на день чим раз більше бажали крови.

Упадок моралі йшов зажди в парі зі свободою мистецтва й літератури.

В музеї в Неаполі можемо переконатися про це, заглянувши в кімнату викопалин із Помпеїв.

Кант сказав правду: Нема на світі ні одної чистої річи, котроїби чоловік не забрудив своїми руками.

Треба застановитися над конечністю батоження письменників-мистців.

НА КУЛЬТУРНІ ТЕМИ

Кілька думок з приводу останнього перепису населення С. Р. С. Р. Недавно відбулась всесоюзна конскрипція населення у всій С. Р. С. Р. Остаточні її дані, які подала европейська преса, наводять вдумливого читача на ряд болючих рефлєксій. Певний загальний перепис всієї Росії був зроблений 1897 р. Переписи 1920 і 1923 рр. не були повні, лише частинні. Однак довоєнні праці головного статистичного Управління в Петербурзі, земств, ріжних инших урядів робили можливим перед світовою війною досить стисло обраховувати кождого року, як кількість населення всеї Росії, а зокрема України, так і сталий процентовий приріст у їх населенні.

З них ми знаємо, що Українці були одним з найздоровіщих народів Росії, мало того — народом, що мав найбільший відсоток приросту серед них. На підставі старих статистичних даних установилася загальна картина розросту Росії й України. Виробився в українських кругах погляд досить оптимістичний щодо будучого числового відношення України до Росії. Говорили, що за кілька десятків років Україна стане доганяти Росію числом свого населення. Тимчасом прийшла світова війна, яка і в Росії і в Австрії найгірше знищила Українські землі, а за війною російська революція зі всіми її наслідками—і основно змінили числове відношення України до Росії й инших народів. Скількиж населення було в СРСР?

За найбільше правдоподібне число вважали 145 міліонів. Ряд авторитетів рахував цю цифру за велику — обчисляли на 135—140 міліонів. Однак остання статистика виказала несподівану цифру — 160 міл. людий. Виходить ніби-то жовтнева революція зі всіма внутрішними війнами, з нечуваним в історії терором, хоробами, голодом 1922 р. відбилася на населенні в меншій мірі, ніж припускали.

Але тут властиво і лежить ціла трагедія нашого питання. Совітська революція зі всіми її необчислимими негативними наслідками нерівномірно відбилася на цілій території С. Р. С. Р. На російській етнічній території наслідки совітської революції відбилися в далеко слабшій мірі, аніж на українській; на останній найгірше. І воно вповні зрозуміле;

хиба Росія була тереном таких впертих і безперестанних боїв та інвазій? За кожним приходом большовиків хиба було де в Росії таке божевілля Че-ки, як на Вкраїні? Або чи були терени Росії полем такої економічної експльоатації, як Україна: царського й тимчасового. А на Україні? Один тільки Київ переходив 14 змін влади. А инші міста й терени? А скільки крови пролила одна тільки Махнівщина? В Росії по приході до влади большовиків населення як так приспособилося до них. На Україні натомість часті зміни урядів, особливо нові інвазії війною, незчислимі повстання викликали масову загибіль людий, занепад промислу, хліборобства, спустошення цілих цвітучих округ, повну матеріяльну руїну, зубожіннє народу і т. п.

Число населення Радянської України числили в 1925 р. на 27,628,000 себ-то в порівнанні з 1914 р. коли було 27,680,000 зменшилось абсолютно на 52,000 душ. На початок 1917 року населення України обраховували кругло на 27,000,000. Се на підставі старих неточних даних. Тимчасом після останнього перепису виходить неповних 29,000,000. Помилка справилась на нашу користь в 1 міліон. Але зате у всім С. Р. С. Р. замість сподіваних максімум 140 - 145 міліонів виявилось 160,000 000. Значить — значна поправа приросту населення проти сподіваного вийшла не на Україні, а в Росії.

Доктор Матюшенко в надзвичайно цікавому рефераті, виголошеному 10-13/X 1926 р. в Берліні на першому міжнародньому конґресі для сексуальних розслідів, опираючись на офіційних статистичних даних ствердив зменшення населення Радянської України на 7 - 8 міліонів. Замість можливих 34—35 міл. — всього 27 з половиною. Замість можливих на 1927 рік 35—36 міл. маємо несповна 29,000,000. Все одно маємо убуток населення близько 6—7 міліонів. Се тільки після Д-ра Матюшенка на території Радянської Адміністративної України, а не на всіх етнічно українських радянських землях. Не торкнувся Д-р Матюшенко в сьому рефераті ще нерадянських Західних Українських земель, — найбільше загрожених — під етнічно-територіяльним оглядом; страхіття світової війни, що лютували на сих землях з переходами туди й сюди міліонових армій, насильна евакуація населення 1915 р., з якої далеко не всі повернули, цілі знищені села в Галичині, на Волині й Поліссі, пошести, велика смертність населення, війна в Галичині 1918—19 рр., погибіль Галицької армії на Україні і т. д. — значно ослабили етнічну силу Українського народу на Заході.

Але вернімся до Радянської України. Беручи за підставу для обчислень не адміністративну теперішню, але всю радянську етнографічну Україну — себто з Кубанню й Чорноморщиною, Кримом, Ставропільщиною, частинами Донщини, Курщини, Вороніжчини й Черниґівщини, що залишилися в межах Росії — матимемо більш менш 36—37 міліонів. Тоді загальне зменшення населення на всій Радянській Україні виносить приблизно 8—9 міліонів. Цифра страшна.

Відраховуючи загальну кількість населення Радянської України з меншостями 36—37 міліонів від 160,000,000 і далі 15,000,000, приблизно, на етнічну (а не теперішню адміністративну) радянську Білу Русь з республіками закавказькими — матимемо 108 - 109 міліонів населення Росії проти 36.000.000 України. Се відношення 3 : 1.

Колиб весь С. Р. С. Р. був мав, як се гадали вчені, 140 міліонів населення, вся етнічна Радянська Україна 36 міл., Радянська Біла Русь і Закавкажчина 14 міл., тоді мали би ми відношення чисельности Росії до всієї Радянської України як $2^1/_2$: 1. До війни пропорція етнічної Росії до етнічної України під Росією була ще кориснійша для України. Колиж навіть взяти теперішнє пропорційне відношення населення всіх Українських етнографічних земель більш менш в 48 міліонів до числа населення території Росії і порівняти з передреволюційним станом, то всякому кинеться в очі великий зріст числової переваги Росії над Україною, зріст, який повстав не стільки наслідком світової війни, що винищила ще тоді непропорціонально сильніще Україну, як Росію, — скільки в наслідок Руїни Української Гетьманської Держави 1918 року і всіх завдяки цьому наступивших катастроф 1918-19-20-22 рр. Голод 1922 р., що захопив більшу площу південно-східньої України від Російського Поволжа і абсолютно і пропорціонально непомірно сильніще підірвав Україну, ніж Росію.

Стоїмо перед фактом руїни в повнім сенсі сього слова, а розмірів її ми ще й досі добре собі не усвідомили. Доперва після останнього перепису С. Р. С. Р. вона показалась нам у всій своїй величі, — руїни, викликаної руками своїх же »блудних синів«.

Повторилася одна з багатьох в нашій трагічній історії катастроф, що її викликували завсіди свої ж руїнники. Поминаючи незчислимі матеріяльні втрати, попробуймо глибше усвідомити собі числові, а особливо квалітативні втрати, то просто зі страху від них голова крутиться. Проф. Матюшенко у своїм докладі говорить тільки про головніщі з них: До 1925 р. абсолютне зменшення населення, страшні хороби, частинна деґенерація, 45% абортів, винищення найздоровіщого мужеського елєменту і т. д. Досить згадати, що, як видно з пізнійшої статистики, число жінок на Радянській Україні лише в її адміністраційних межах перевищує число мужчин на 1.000.000, коли до війни навпаки — був певний надмір мужчин. Правду каже проф. Матюшенко, що на вирівнання квалітативних втрат прийдеться чекати на кілька поколінь, бо числових втрат вже не вернути жадним способом.

Немало найдеться людий, які пройдуть мимо сеї жахливої картини з хуторянською думкою: »е, нічого, якось-то воно буде«. Тут мені пригадуються слова одного анґлійського державного мужа, котрий на одній з конференцій в Парижі в 1919 р. сказав, що »всіх згубних наслідків світової війни ніхто тепер не може обчислити, у всій своїй величині вони стануть доперва по 10—20 роках«. Се відносилося до світової війни, щож тоді маємо сказати про жахливі наслідки нашої »Нової Руїни«, яких ми ще вповні не передбачуємо.

Мимоволі насувається питання: чи уявляли собі наші політики, повалюючи Гетьманську Державу, яка фактично істнувала і була признана рядом держав, хоч на макове зерно сю страшну небезпеку свого кроку і погубні результати бунту. Люди, які замість праці над зміцненням хоч молодої, а тому й слабої держави, зате побудованої на міцнім фундаменті авторитетної влади, рішилися злочинно на бунт. Підняли бунт немов то для неузалежнення від Москви фактично незалежної України, а добились »нової Руїни« і повного підчинення України Москві.

Але чи могли ці люди бачити дальше свого вузького горизонту, коли для більш освічених із них доктрина Маркса – одна з короткотреваючих утопій у довгій історії людства — стала обявленням, а для решти копійкові агітаційні брошурки стали джерелом їх світогляду і наукою для політичного будівництва?..

Застановімся тепер ми — люди християнського світогляду — над тими наслідками »нової Руїни« нашої Батьківщини, яких і досі не до цінюють наші псевдонародники матеріялістичного способу думання. А саме — над страшним занепадом духових цінностий, моральних чеснот, які виплекуються в народі не в один, чи два десятки літ, а сотнями років довгої та тяжкої праці над культурою народу. Знаємо, що український нарід до революції, хоч і відстав був від многих европейських народів під оглядом освіти і переважно матеріяльної цівілізації, мав проте свою поважну духову культуру далеко не останню як посеред Словян, так і серед инших европейських народів; се була глибока привязаність до релігії, до традиції, до заховавчих форм побутового життя: моральність родинного життя, авторитет старших в сімї і т. и. Сі духовні цінности, які у всіх народів і в усі епохи консервували збірне життя народу та хоронили його від загибелі духової і фізичної, у нас зберігли нарід в часи найгіршого лихоліття: часи знищення князівської Руси-України монгольськими ордами і підчас середньовічних безперестанних війн а відтак Великої Руїни. Сі власне духові чинники, що завсіди відроджували наш нарід і зберігли його по сей день, ні в одну епоху не зазнали такого розкладу і занепаду, які приніс зі собою большовизм. Ми повинні усвідомити собі се та не леліяти, питомих нашим соціялістам, надій на скору поправу, бо треба буде тяжкої праці кількох десятків літ, щоб принайменше наверстати наші духові втрати.

Годиться пригадати собі як у 1918 р. поважні російські вчені далекі від симпатії до Українців (Мілюков і инші) писали: »Бачимо наочно факт упадку Росії, яку збирано від кількох віків. Тепер життя інтенсифікується на її півдні — на Україні. Давно вже перед війною помічено, що центр економічного життя Росії пересовується стало на південь. Тепер видимо, що за ним пересунувся і центр політичного життя. Історія Руси вернулась до своїх попередніх джерел. Дивно, що Україна, яка на початку свого історичного життя стала ареною смертельної боротьби з ріжними ордами, була знищена до тла Татарами, пізніще стала тереном безнастанних війн, безприкладної Руїни, постійно, як мітичний фенікс з попелу все повставала, аж дійшла, все відроджуючись до того, що маючи надзвичайні богатства землі — тепер пробує переняти на себе ролю стати першою словянською державою«.

Це Росіяне розуміли... але, на жаль, не наші політики, які не зуміли втриматись на висоті історичних завдань України.

Ледви чи є нарід в Европі, для якого лекції історії проходилиби настільки без користи, як для нашого народу. Останній перепис повинен стати для нас страшним memento. Найсильнійші чисельно серед Словян в часи Князівської Держави, ми після ріжних руїн зійшли далеко на друге місце, уступаючи першенства Росії. Остання Руїна Гетьманської Держави ще погіршила нашу пропорцію до инших народів. Сміло можна сказати, що досить буде в будуччині ще одної катастрофи, подібної до

пережитої вже нами особисто, а ми зійдемо серед Словян на третє місце, уступаючи друге місце свому західному словянському сусідові.

П. Ш.

Лист св. Отця Пія XI до Секретаря Стану Ем. Кардинала Ґаспарія у справі розвязання Кат. Італійського Пласту. Еміненціє! Маємо під рукою текст закона з 3 березня 1926 р., що до »Народньої Орґанізації Баліля для опіки й фізичного та морального виховання молоді«; рівночасно маємо перед собою і королівський декрет з 9. І. 1927, що повисший закон у дечім зміняє і його потверджує

Вправді сі устави стоять на прихильному становищі до Римської Столиці, бо виразно зазначують, що ніяк не хочуть порушувати Божих прав та привилеїв кат. Церкви й католицького італійського народу, та мусимо сказати, що є се лиш добра воля укладчиків устави. Сам текст її у теперішній формі аж надто оправдує наші побоювання, як се ми вже раньше сказали в промові на послідній нашій грудневій Консисторії.

Вказуючи на се, не бажаємо оспорювати сили й престіжу держави, але хочемо тільки увільнитися від відвічальности перед Богом і людьми, та нашою заявою причинитися до загального добра всіх.

Кажемо: хочемо »увільнитися від відвічальности«, бо наша в тій справі мовчанка моглаби означати, що повисші закони складено не без нашого співділання і співучасти. А се тому, що там говориться про духовну опіку над молоддю і поручається її священикам, котрі через те, що переходитимуть з епархії в епархію, зможуть діставати потрібні до сеї праці вказівки тільки від Апостольської Столиці.

Самі устави приписують подавання такої науки, що на нашу думку основується на концепціях ворожих кат. Церкві. Дальше подають розпорядки, які з одної сторони розтягаются на всі ділянки виховання молоді, отже й на її духове та моральне виховання і через те входять на поле церковних прав і привилеїв, а з другої сторони виступаючи проти стоваришень католицької молоді, тзв. Католицького Італійського Пласту, засуджують на розвязання більшу їх половину, понад тисячу дружин. Заразом иншим дружинам дозволяють істнувати тільки під зміненою назвою так як инша правна особа.

З цеї причини не можемо дозволити, щоби католики взагалі і католики Італії зокрема мали найменшу притоку думати, немов то ми є причасні в редакції повисших постанов.

Тому, що ті дружини молоді, які по закону мають розвязатися, волілиби це вчинити радше з послуху до Христового Намісника ніж до звичайних людий, оповіщуємо й назначуємо їх розвязання на день дати цього листа. — Знає Господь, з яким болем серця видаємо отсе заряджения, одначе числячи на благородність та вірність нашої молоді з одної сторони, а з другої на любов і апостольську ревність епископів, парохів та прочих душпастирів, думаємо, що засіяні в серцях нашої молоді чесноти будуть і дальше розвиватися і зростати.

Щодо тих дружин »Католицького Італійського Пласту« до котрих не відноситься розпорядок про розвязання, зазначуємо отсим, що вони є вільні від усякої колєктивної, офіціяльної звязи з иншими католицькими орґанізаціями і мають вільну руку, що до вживання дотеперішньої

назви »Католицький Італійський Пласт«. Всеж таки ми є певні, що і на далі вони будуть гідні назви католиків, плекаючи в своїм приватнім і публичнім життю релігійні чесноти, як це і досі було головним завданнєм їхнього стоваришення.

Сього рода постанову вважаємо за відповідну й потрібну, бо з одної сторони католицькій молоді »пласту« не можемо відмовити чести так називатися і бути такою, з другої сторони Католицька Акція сама в собі і в своїх орґанізаціях повинна і хоче бути висшою над усі політичні партії. Натомість національна орґанізація »Баліля« через те, що є партією народньою є без сумніву політичною, як це ясно видно з її статуту, особливож із деяких його точок.

Тішимося, що повисші закони, не відносяться до орґанізацій у котрих переважає ціль релігійна, бо думаємо, що до тих треба зачислити й орґанізацію Католицької Акції, котрої головним і сущним завданням є співпраця мірян в апостольській праці єрархії.

Лишається нам сказати дещо про духовну опіку й релігійну науку в народній орґанізації, що її закон зве »Орґанізацією Баліля«.

В тій справі уважаємо за вказане, щоби провідники орґанізації звернулися до Епископів дотичних епархій за назначенням для цього діла відповідних священиків. Кромі того не стоїть ніщо на перепоні, бо не є зборонене жадним церковним каноном, щоби вони назначували на це діло священиків, які є під владою військового пралата і в цей спосіб піддержували належну централізацію нагляду і духового проводу. Не виключаємо також можливости, що короткий досвід може подати якийсь инший подібно корисний спосіб.

БІБЛІОҐРАФІЯ

Універсалізм у хліборобській ідеольоґії. (Лист * * * до проф. Яворського). Переклав Евген Томашівський. Прага 1926 р. Накладом „Український Стяг". Стор. 16.

Живемо тепер у тісному світі імпортованих націоналістичних і інтернаціоналістичних ідей, що кажуть нам у нашім тяжкім політичнім положенню бути або крайніми еґоїстами обо злиденними опортуністами. Кажу тому „імпортованих," бо по правді до нинішного дня не витвовили ми своєї національної фільософії, котра очеркувалаб наше становище як осібняків і як народу, до загально-людських культурних і політичних стремлінь. Заєдно було пізно й завжди спішно „мусіли" ми приймати чужі ідеольоґії, всякі марксизми, соціялізми й фашизми, щоби борони Боже не бракло нас у гурті „модерних" европейських націй.

Читаючи незвичайно цінну статтю „Універсалізм у хліборобській ідеольоґії" авторові оцих рядків насувалися на думку настирливі питання: Чи зрозуміє вкінці наша інтеліґенція, що безнадійною річчу є перещіплювати на нашому полі оті ідеї, що орґанічно противні духовій і фізичній структурі українського народу? І коли прийде цей час, що ця інтеліґенція зрозуміє ту велику правду нашого національно державного буття й майбутнього, яку в „Листах до братів-хліборобів" виложив Вячеслав Липинський.

„Універсалізм у хліборобський ідеольоґії" це короткий і ядерний

начерк ідеольогії українських гетьманців — монархістів. Ідеольогія ця виростає орґанічно з духового й матеріяльного підложа Української землі, що є краєм наскрізь хліборобським. Це ідеольогія осілих, тісно привязаних до землі елементів, що в цілому протиставиться ідеольогії комунізму, „буржуазного" лібералізму та націоналістичного фашизму.

„Засадничою рисою хліборобської ідеольогії є іраціоналізм, який є цілковито чужий способові думання европейського лібераламіщанина та борючогося з ним за владу інтеліґента або півінтеліґента комуніста чи фашиста. Дальшою цією хліборобської ідеольогії є любов землі-батьківщини — п а т р і о т и з м, що протиставиться пануючому сьогодні міщанському, на ліберальній формулі „самоозначення" опертому націоналізмови, який поняття нації ототожнює з поняттям екстериторіяльної акційної спілки, що має свої філії, свої ‚меншости' в ріжних землях. (Націоналізм хлібороба називається патріотизмом.)"

Хліборобська ідеольогія нині в Европі переможена, а причина цього та, що хлібороби всіх земель не протиставилися свого часу орґанізовано напорові ворожих нехліборобських сил і ідей. Давний, на підставах християнських опертий універсалістичний спосіб думання лицарів хліборобів занімів у летарґу, а европейській цивілізації грозить повний упадок, якщо ідеольогічній єдности кочівників не протиставиться в ім'я творчости єдність людий осілих: якщо матеріялістичному універсалізмові комуністів не протиставиться ідеалістичний універсалізм хліборобів."

Не можна подати змісту цеї дуже цікавої брошури не переповідаючи її прямо дослівно, бо кожде реченнє, кожде слово це багатомовний зміст. Тому майже необхідним являється перестудіюваннє цеї цінної статті — коли хтонебудь бажає познайомитись з головними пріпціпами ідеольогії клясократичної трудової монархії. *І. Гла - вич.*

Головні моменти історії української державности. (Скорочений виклад вступної частини лекцій по історії суспільно - державного ладу України.) Написав *Вячеслав Заїкин.*

Вячеслав Заїкин синтетик і історіософ і праці його вже через самий добір тем викликують заінтересування не лише істориків, але й широкого громадянства. Наша історична наука особливо вбога на наукову синтезу, тому тимбільше радіємо, що й під тим оглядом заповнюються в нас люки та недомагання. З окрема державно-правні і — політичні моменти трактувалися до недавна в нашій науці з певного рода легковажанням, як щось несуттєвого. Віднова державницьких українських традицій ще до, а відтак у час війни і реставрація гетьманської держави в 1918 році помітно відбивається на самім напрямі історичних дослідів і нині майже вся ґенерація українських учених істориків за межами большовицької окупації — це в першу чергу дослідники політично - державних форм України.

— Вячеслав Заїкин встановляє тяглість і неперервність традиції української державности з найдавніщих часів по нинішний день Українська держава XX століття це не видумка ґерманської політики, ані не виплід марксівської доктрини. Це духова наслідниця великої і могутньої Української Держави утвореної українським народом під

проводом Богдана Хмельницького, якої „обламок" — Українська Задунайська Держава перетрівала до 1828 р. Джерелом гетьманської державности є державно-військова орґанізація Запорожжа, що в свою чергу вважало себе наступником і спадкоємцем великих (роських) князівств. Цю обставину дуже характеристично ілюструє нам сучасне джерело, а саме вірш на „жалосний погреб" запорожського гетьмана Сагайдачного, 1622 р.:

„Племя то (козацьке) єсть з насіння
оного Яфета,
который з Симом покрил отчиї секрета:
за Олега, роского монарха, пливали
в чолнах
по мору і на Царград штурмовали;
їх то продки з росским ся монархою
крестили
Владимиром і в вірі той статечне
жили".

Автор мусів побороти великанські труднощі в звязку з отвертим питанням історії девжавно-правного устрою України. Ця ділянка ще дотепер не має в нас цілковитого моноґрафічного опрацьовання, хоч значіння її є справді дуже велике. І так автор примінює спеціяльні критерії в розгляді державних форм України з огляду на специфічне ґеоґрафічне положення українських теренів на перехрестю двох „битих шляхів народів": один з півночі на полудень, Дніпром („З Варягів у Греки") а другий зі сходу на захід. Українська держава була заєдно виставлена на чужинецькі напади народів, що промощували собі дорогу, а не завсіди була приготовлена та спосібна дати потрібний відпір. Наслідки були звичайні. Часто-густо поодинокі території тратили свою незалежність та ставали добиччу ворогів на довший або коротший протяг часу. Однак політична державна думка та традиція не затрачувалися, і ми бачимо як український нарід власними руками знова скидає зі себе чуже ярмо. Минувшина українського народу, це вічний „коливертень". Часи могутної незалежности чергуються з періодами великого упадку.

Автор оглядає історію української державности ретроспективно, що надає цілій праці велику живість та актуальність Поважну наукову працю читаємо легко немов цікаву публіцистичну статтю. Однак з методичного боку воно відбивається некорисно, автор в кількох місцях повторюється і не в силі докладно розібрати ґенези ріжних періодів української державности. Методичною хибою мусимо також вважати повну відсутність анальоґії державно правних норм України та инших країв на сучасному історичному тлі. Багато квестій можна би було через те повнійше висвітлити.

На загал праця п. Заїкина є дуже цінним вкладом в нашу наукову літературу і у свому повному виданні стане напевно одним із найважніших підручників для вивчення історії української державности.

І. Ґ.

Др. Алеш Ушенічнік, проф. унів. в Любляні, **Основи соціольоґії.** Зі словінської мови за дозволом автора переклав о. Михайло Фірак. — Львів 1927. Накладом Бібліотеки Української Христіянської Орґанізації. Стор. 149.

Незвичайно важко є подати в популярній формі основні відомости з области соціольоґії, тої науки, що майже на наших очах твориться. Завдання тому важке, що ріжниці поглядів учених та взагалі всіх цих людий, що в практичному житті при сповнюванні певних громадських функцій стрічаються з ріжними

соціяльними квестіями, є до цього степення великі, що песимізм — мовляв нема соціольоґії, як науки — буває подекуди оправданий.

Коли однак полишимо на боці всякі противорічні собі „сутонаукові" концепції соціольоґій нехристіянських учених, а матимем на увазі виключно таку „науку про суспільство", що бере свій початок ув обявленій Богом християнській релїґії і моралі та находить авторитетну ціддержку в инших науках католицької Церкви — то скажемо, що „Основи соціольоґії" проф. Ушенічніка, є взірцевим поглядовим підручником для пізнання й зрозуміння важнійших соціяльних питань і теорій.

Передовсім знаменитим є перший розділ, п. з. „Метафізичне становище", де автор незвичайно влучно боронить впровадження „метафізики" у соціольоґію. Ця оборона заслуговує на спеціяльну увагу нашого віруючого громадянства, якому не раз приходиться поборювати прихильників релятивної та плюралістичної моралі. У другім і третім розділі обговорює автор „основні етичні ідеї" в соціольоґії та подає вичерпуючу критичну характеристику ложних доктрин лібералізму, соціялізму та комунізму. Найслабший є четвертий і останній розділ праці п. з. „Історичний розвій." Передовсім є він абсолютно за короткий так, що справді на вісьмох маленьких сторінках було прямо неможливо подати більше даних. Тут автор мабуть не узгляднив цієї обставини, що якраз найбільше ложі до соціольоґії — впроваджено через фальшиву інтерпретацію та недозволене узагальнювання історичних фактів і що якраз наші вороги найчастійше послуговуються у боротьбі з Церквою спрепарованими ad hoc аргументами.

При кінці належить відмітити, що перекладна мова є під кожним оглядом бездоганна і перекладчикові належиться правдиве признання за оце цінне придбання для нашої наукової літератури.

Ів. Аненко.

Богдан Лепкий: **Слота**, Львів — Київ, накладом „Червоної Калини" 1926. стор. 27, 16°.

Юра Шкрумеляк: **Авлева жертва,** поезії й сатири. **Трівожні дні. Безсонні ночі. Огні на долах. Огні на горах. Мандрівка душ.** Формат неозначений, стр. 127.

Андрій Чайковський: **Панич,** повість з галицького життя. Львів — Тернопіль — Ню-Йорк. 1926, стр. 259, 8°.

Є хвилі, коли пишеться „от так собі" і кожний з літератів, письменників, поетів має в своїй підручній теці багато начерків, шкіців а то й готових річий до друку. Але не кожний їх видає, мовляв вони вже не актуальні, їх треба справити, або вже за старі. І всі ці три твори, вище наведені, треба справити, всі вони або надто пізно чи то надто скоро появилися на літературному ринку.

Лепкого „Слота" це слота подільська, без тіни надії на промінчик сонця, на якунебудь зміну дня. Подільська, розстроєна, мрячна зі жвяковатим розлізлим болотом слота. Безперечно, й сьогодня ще можна описувати слоту, ще й сьогодня (по стільки виданих одноманітних збірках) може декотрі із читаючих задумаються над тим, як то „вітер як жебрак на лірі" виводить своє марненьке „тірі-лірі", бренькаючи під плотом, але сьогодня свою поезію зводити до „тірі-лірі" кому як кому, але Богданові Лепкому не годиться, принайменше, оскільки вже не з огляду на себе,

то з огляду на місце, яке він займає в історії української поезії.

Не гоголе навіть грім,
як гудів було,
Втихли птахи, ніби їм
мову відняло .. (стр. 7)

Скільки разів читали ми про цей настрій (вже не кажу у цього автора!) писаний чи радше передаваний тими самими образами, тими самими словами, тою самою формою?!

Пропав, в кого нема охоти
Ні до життя, ні до роботи,
В кого нема надій на краще.
Ледащому життя ледаще! (стр. 25)

Виховуюча література! Чи може публіцистична поезія? Тудиб воно годилося краще — ось наприклад який гарний, дидактично-педаґоґічний поетичний образець:

...Ми всі для чоловіка
Лиш звірята, чи вие хто, чи квіка
Чи гавкає... (стр. 12)

В такому випадку требаб до історії поезії зачислити ту казочку, де козеня ме-ме-ме, а качечка ква-ква-ква, а гусочка ґе-ґе-ґе і т. д. і можеб воно вийшло навіть краще, бо свого рода ґротесково...

А так мимоволі нагадується початок розвою, коли то писалося „ци уміють руські діти, отеческий край любити, ци уміють або ні", читаючи в 1926 р.

....Сарна
Вбила і куля навісна (стр. 11)

і то навіть без апострофу писане, а таки просто: асс. від вона є „ї"!!!

Ні, рішуче, деякі вірші треба оставити в теці ad kalendas graecas — навіщо „поучати":

Як чуєш і як можеш, так пиши
Для себе, для людий, або для справи
(стр. 26)

гарно — але в такому випадку що буде літературою?

Бо чейже не такі поучення чи вказівки, як згадане, і не такі банально-безвартісні „сатири" (difficile est...), як Юри Шкрумеляка „Скупий Садівник" (стр. 68), що кінчиться многозначучою і жахливо ориґінальною сентенцією „скупиндра все тратить два рази" — воно думаю краще часом бути більше скупим і не друкувати всього, що написалося, от напр. як то раз нудилося молоденькій і вона

до сальону пішла
ґрамофон накрутила,
ох! та ох! голосила! (стр. 11)

Скільки то разів в життю голоситься „ох та ох" — і то навіть без ґрамофону й не в сальоні, а нікому навіть на думку не приходить це все нотувати... Тимбільше, коли є такі чудові, ґраціозні малюнки як „Осінь", де в опівночі

збігла осінь з полонини
зморозила і зварила
в лісі й зрубі всі ожини (стр. 46)

і де

кажуть, в ніч таку приходить
до дітий померша мати ..,

„Дивні гості" й багато инших, що справді мають викінчену форму й мистецьку вартість. Але в такому виданню поезій, що радше скидається на якесь популярне, для народу видання текстів колядок і щедрівок (що правда в антракті автор представляючися „стискає руку" видавцеві „Нового Часу" Іванові Тикторові й проф. Дм. Николишинові за поміч і видання збірки, але я думаю, що він робить це тільки з куртуазії і наслідком доброго виховання) не можна знайтися і людина сьогоднішних видань стрівожиться побачивши в такій формі видані поезії і схоче дошукуватися напису: „видане заходом біженецького комітету на Сагарі"...

Одначе ця збірка Шкрумеляка для критика, який би схотів довше спинитися над розслідженням його творчости, представляє немалу вартість: за 11 літ це властиво перша

повна збірка, яка виразно рисує черти його духового обличча: з одної сторони примітивізму й (часом не все вдалої) сатири, з другої сторони добротливої ніжности.

З останньою своєю повістю А. Чайковський сильно спізнився, принайменше на яких 20 літ, не говорячи вже про її ідейний звязок з „Перехресними стежками", „Над Чорним морем" чи „Хмарами". Автор все ще тупцює коло народу, його образования, коло Драгоманова „Молота", „Дзвону" й тим подібних інструментів, якими просвіщали забутого, непросвіщеного, закованого (гляди першу з черги історію літератури, а прикметників найдеться більше) титана, бож прецінь усім відомо, що „наша народня сила якраз не в тій нечисленній інтеліґенції, але в народі". І тому автор для контрасту представляє поповича з якогось Богом і людьми забутого закутка гір, який виховавшись на „панича" (на боці: це цікаве, що автор невиносимо сердиться і з заїлостю завжди назначує як то він гарно й чистенько вбирався, мовляв бачите до чого доводить чисте білля!) зробився ради карієри Юдою, щоби врешті зійти в моральне багно.

Повість писана старою формою, часто-густо натягненим дотепом, грубо неестетичним (стр. 23) читається так, як слухається оповідань вечером старих людий, що росказують про вибори в Галичині чи про це, що „на Поділлю хліб на кіллю, ковбасами пліт городять" — слухається, а потім закурюючи папіроску з усміхом скажеться: „все це належить до історії" і візьметься до рук якийнебудь твір, ще старшого від А. Чайковського автора — Бурже на це... щоби мати емоцію. *Л. Нигрицький*

З дослідів над Гетьманщиною XVII—XVIII в. Повоєнна українська історіографія звернула свої досліди головно до періоду Гетьманщини XVII—XVIII в. Сей зворот спричинений вчаститим, що в архівах радянської України зібрано велику масу жерел, до тепер не використаних, що дають дослідникови можність та сатисфакцію відкривати цілком невідомі події і явища. Але се не головна причина заінтересования Гетьманщиною. Причина лежить глибше. Старша наша історіографія не показувала зрозуміння для гетьманської доби. Нпр. Микола Костомарів, що вславився монографіями гетьманів, не проявляв ніякого інтересу для державного устрою Гетьманщини; старе покоління українських істориків зосередуджвало свої досліди на минулому мас і не сягало дальше поза соціяльну історію. Щойно молоді і наймолодші історики, що почали працю в часи творення нової Української Держави і самі брали участь в боротьбі за її удержання, вигострили своє почуттє на державні явища і трактують історичні досліди передусім з державницької точки погляду. Для нового покоління істориків Гетьманщина се вже не безладний хаос внутрішньої боротьби і змагань ріжних одиниць і гуртів, як її характеризував Костомарів, — а держава зі своєрідним устроєм, що мала свій питомий розвиток і своє життєве оправдання.

Нові історичні праці, що появилися головно у виданнях Української Академії Наук у Київі, освітлюють богато інтересних моментів з минулого гетьманської України. Чим раз основнійше досліджується

і прояснюється державний устрій Гетьманщини. Головний провід у сих дослідах веде академик Микола Василенко, що сам студіює українське право і, як видно з його праць, приготовляє синтетичну працю з сього обсягу. Великий інтерес мають студії молодого історика Льва Окиншевича про Генеральну Старшину і старшинську Раду, — тут вперше прояснено устрій центральної адміністрації України; автор порівнує українські установи з анальогічними інститутами инших держав і старається вияснити ґеензу нашого устрою. Цінна є праця В. Руднева про фінанси Гетьманщини в першій половині XVIII р.; дуже переконуючо викизано тут, як безоглядно Московщина використовувала богату Українську Державу на економічному полі. Проф. Слабченко з Одесси у більшій праці розглядає господарство України; між иншим збирає докази, що деякі гетьмани (Б. Хмельницький, Дорошенко, Самійлович) били окрему монету для Гетьманщини; на сю тему розвинулася завзята полєміка серед знавців нумізматики.

В працях инших дослідників маємо пояснені деякі важні моменти з внутрішньої політики Гетьманщини. Проф. П. Клименко розглядає питання про відношення міст до окружаючої їх території і звертає увагу на се, що з усіх Гетьманів найбільш уважливо до розвитку міст ставився Мазепа. Акад Василенко у статті з нагоди роковин смерти Полуботка, боронить Гетьмана-мученика перед закидами старшої історіографії, немов то він був тільки представником клясових інтересів козацької старшини, — противно, змагання Полуботка проти Москви знаходили підпертя всіх кляс громадянства і тому імя Полуботка залишилось у великій почести в пізнійшій традиції. Микола Ткаченко у розвідці про утворення російським урядом »Нової Сербії«, на запорожських землях обговорює замітний момент, коли Гетьман Розумовський заступається перед Москвою за право Запорожжа; хоч звичайно між Гетьманщиною та Запорожжем були напружені відносини ізза соціяльних справ, то в рішучі хвилини обі сторони ставали спільно проти Росії. Всі ті ріжнородні проблєми внутрішньої політики вказують, що гетьманська Україна не була виключною доменою одної верстви, а обєднувала ріжні кляси і старалася заспокоїти їхні потреби. Були очевидно й недомагання у тодішнім державнім апараті й дослідники їх не скривають, але все таки організація Гетьманщини не була найгірша й добрі сторони її треба справедливо оцінити.

Зазначили ми тут лише кілька важнійших праць з історії Гетьманщини*). Сей огляд вистарчить уже, щоби дати поняттє, як дуже розвинулися в останні роки студії над гетьманською добою. Гетьманщина, що стрічалася з таким незрозуміннєм у старих істориків, являється тепер перед нашими очима з оригінальними організаційними формами та з ріжними проблємами державного устрою, що ставлять її нарівні з иншими сучасними державами. У теперішній час, коли наше покоління стоїть все перед нерозвязаною проблємою державности, досліди над минулим нашої держави повинні звертати на себе особливу увагу.

І. Крипякевич

*) Докладний огляд праць про Гетьманщину з 1924—26 р. появиться в Записках Наук. Тов. ім. Шевченка т. 144—145; там знайде читач і точні заголовки згаданих праць.

ЛІТЕРАТУРНІ ЗАМІТКИ Й АНЕКДОТИ

Верлєн дуже недбало вбирався. Як хтось звернув йому увагу, що він мігби частіще чистити собі вбраннє, відповів: я не є своїм слугою.

Коли Людвік XIV. показав Буальо кілька своїх віршів і просив їх зрецензувати, Буальо відповів: Для Вашого Величества нема нічого неможливого. Ваше Величество захотіли написати кілька страшних абсурдів і це вповні вдалося.

Померший Фаль переводив пробу оперетки „Княжна долярів". Оден уступ не подобався йому, виконання було надто голосне й він попросив повторити: Ще раз, панове, пяно, пяніссімо! Повторення не вдалося. Це повторювано кілька разів аж врешті нічого не було чути: орхестра вдавала, що грає. А Фаль нічого не зауваживши вдоволено заявив: Добре! Ще трошки більше експресії а буде знаменито!

Вергарн був дуже скупий. Подорожуючи раз зі своїм приятелем, пішов до каси купити білєти. Вертаючи, побачив, що має тільки один. „Уяви собі — сказав спокійно до свого приятеля — я згубив твій білєт".

У Швеції на 6,000.000 мешканців розійшлося 501.000 примірників трьох повістий Сельми Ляґерлєф.

Одно з ню-йорських вид-тв розписало анкету, чому читачі читали дану книжку. По обчисленню відповідий виявилось, що 711 осіб читало на основі заохочуючої думки знайомих, 408 на основі рецензій, 114 на основі друкованих фраґментів, 86 тому, що знають автора з попередних творів, 84 бо читали повість у відтинках, 23 бо хочуть бути au courent літератури.

Рекорд у пляґіяті осягнув один гамбурський рецензент спорту, що майже дослівно переписав дві критики одного берлінського рецензента на пєсу Броннена „Нібелюнґів" і помістив у спортовому вістнику як.. звіти з мечів копаного мяча.

Від 1891 — 1900 р. оголошено біля 4000 студій про „Божественну Комедію" Данте — з цього 56 торкається Францески з Ріміні.

Раз почта принесла В. Гіґо лист адресований „найбільшому поетові сучасности". Гіґо дав листареві 50 сантимів і казав віднести листа Лямартінові. Лямартін дав листареві 1 франка і завернув лист В. Гіґо. Коли Гіґо врешті відчинив лист, побачив прохання о ґратісові білєти до театру, звернене до Н. Лемерсіє. Лемерсіє до кінця життя не міг забути авторові „Нуждарів" цієї... розсіяности.

Вписуйтеся в члени! **Вписуйтеся в члени!**

Української Христіянської Орґанізації

Річна вкладка від 2 зол. (для незаможних довільна).

Адреса: Укр. Хр. Орґанізація, Львів, ул. Сикстуська 39а.

Одинокий український католицький часопис

„НОВА ЗОРЯ“

ОРҐАН УКР. ХРИСТІЯНСЬКОЇ ОРҐАНІЗАЦІЇ

виходить що тижня у Львові.

У кождім числі богато відомостий **з церковно-реліґійного життя** й широкий **огляд політичних подій,** цінні статті ідеольоґічного характеру і на актуальні теми, популярно научні й белєтристичні фейлєтони ітд.

Чвертьрічна передплата коштує 4·00 зол.
Місячна „ „ 1·50 „

Жадайте оказових примірників!

Замовлення і передплату посилати на адресу:
Адміністрація „НОВОЇ ЗОРІ“,
ЛЬВІВ, ул. Сикстуська ч. 39а.

Вийшла з друку нова книжка

„ОСНОВИ СОЦІОЛЬОҐІЇ“

Д-РА А. УШЕНІЧНІКА,
В перекладі **о. М. Фірака.**

Можна дістати в усіх львівських українських книгарнях і в
Адміністрації „НОВОЇ ЗОРІ“
ЛЬВІВ, ул. Сикстуська ч. 39 а.

Ціна книжки **3 зол**
Адміністрація „Нової Зорі“ висилає книжку
за надісланням **3 зол. 50 сот.**
(для передплатників і членів **3 зол. 30 сот.**)

За редакцію відповідає: Моркіян Марисюк З печатні ОО. Василіян у Жовкві